

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Muzaffer Toofan NOORY

AFGANİSTAN'DAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Muzaffer Toofan NOORY

AFGANİSTAN'DAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

Danışman

Doç. Dr. Işıl KAZAN ÇELİK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Muzaffer Toofan NOORY'nin bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler
Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Işıl KAZAN ÇELİK (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Tez Başlığı : Afganistan'daki Güvenlik Sorunları

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 13/06/2014

Mezuniyet Tarihi : 19/06/2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÜVENLİK KAVRAMI

1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.....	13
1.1.1. Klasik Güvenlik Kavramı.....	14
1.1.2. Yeni Güvenlik Kavramı.....	14
1.2. Ulusal Güvenliği Biçimlendiren Düşünceler.....	15
1.2.1. İdealizm ve Güvenlik.....	15
1.2.2. Realizm ve Güvenlik.....	16
1.2.3. Liberalizm ve Güvenlik.....	18
1.3. Güvenliğin Gelişme ve Derinleşme Boyutları.....	19
1.3.1. Toplumsal Güvenlik Kavramı.....	19
1.3.2. İnsan Güvenliği.....	20
1.3.3. Çevre ve Ekoloji Güvenliği.....	21
1.3.4. Ekonomik Güvenlik.....	22
1.4. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGK).....	22

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN TARİHİ

2.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem.....	25
2.2. 1919-1945 Arası Dönem.....	28
2.3. 1945-1979 Arası Dönem.....	29
2.4. 1979-2001 Arası Dönem.....	31
2.5. 2001-2014 Arası Dönem.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ İSTİKRARSIZLIK NEDENLERİ

3.1. İlk İstilalar ve İşgaller.....	38
3.2. Afganistan Devletinin Kuruluşu.....	40
3.2.1. Sovyet İşgalı.....	42
3.2.2. Sovyetlerden Sonraki İç Savaşlar.....	44
3.2.3. 11 Eylül Saldırısı ve ABD'nin Afganistan Müdahalesi.....	46
3.3. Afganistan'daki Etnik Yapı.....	49
3.3.1. Peştunlar.....	51
3.3.2. Tacikler.....	52
3.3.3. Türkler.....	53
3.4. Afganistan'da Etnik Milliyetçilik.....	54
3.5. Afganistan'ın Eğitim Durumu.....	56
3.6. Afganistan'da Yoksulluk Sorunu.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AFGANİSTAN'DAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

4.1. Afganistan'da Askeri Güvenlik.....	61
4.2. Afganistan'da Ekonomik Güvenlik.....	68
4.3. Afganistan'da Toplumsal Güvenlik.....	71
4.4. Afganistan'da Çevre ve Sağlık Güvenliği.....	73
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	77
ÖZGEÇMİŞ.....	81

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerikan Birleşik Devletleri
NATO	North Atlantic Treaty Organization
İSAF	International Security Assistance Force
ANA	Afgan National Army
ANP	Afghan National Police
PRT	Provincial Reconstruction Teams
MÖ	Milattan Önce
MS	Millattan Sonra
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
KHAD	Khidemati İttilati Devleti (Devlet Bilgi Servisi)
KBG	Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)
BGK	Bölgesel Güvenlik Komleksi
s	sayfa

ÖZET

Bu tezin amacı, Afganistandaki güvenlik sorunlarını incelemek ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmektir. Afganistandaki güvenlik sorunları sadece askeri olarak görmek ve değerlendirme doğru neticeler vermemiştir. Bu ülkedeki sorunlar sadece askeri olarak çözülsedydi, ABD ve NATO güçleri 12 sene içinde bu başarıya ulaşmış olurlardı, ama görüyoruz ki gün geçtikçe Taliban güçleri çoğalmakta ve güvenlik sorunlarıda artmaktadır. Bu sebeplerden dolayı Afganistandaki güvenlik sorunları çeşitli boyutlardan ele alınması gerekir. Ülkedeki sorunları çözmek için bütün güvenlik alanlarını, sadece askeri güvenlik değil, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik, sağlık güvenliği, çevre güvenliği ve buna benzer bir çok güvenlik alanlarını incelemek ve değerlendirmek gerekmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Afganistan tarihinden bahsedilmekte ve sonraki bölümlerde, Afganistandaki istikrarsızlık nedenleri, güvenliğin sağlanması ve güvenlik alanlarından yola çıkılarak, Afganistandaki güvenlik sorunlarına çözüm aranmıştır.

SUMMARY

SECURITY PROBLEMS IN AFGHANISTAN

The aim of this thesis is to study the security problems in Afghanistan. The security problems in Afghanistan is not based only on military security. In order to find and suggest solutions to the security problems of Afghanistan, there is need to study different dimensions of security, not only military security. If the security problems in Afghanistan were only military problems, these problems could be solved within 12 years with the effort of US and NATO troops. But unfortunately these problems have not been solved in 12 years and the Taliban is gainin power day by day and the security problems are increasing. In order to find or suggest solutions to the security problems of Afghansitan, there is need to study not only military security, even other security issues such as; economic, social, health, environment and other security dimensions.

In this study, first the history of Afghanistan is elaborated. In the other sections; you will find, the reasons for unstability, security dimentions, sugeestions to solve security problems in Afghanistan using different security dimentions.

GİRİŞ

Bu çalışma, Afganistan'ın güvenlik sorunlarına sadece askeri güvenlik açısından bakmanın yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Siyasi, toplumsal, ekonomik ve başka güvenlik kavramlardan yola çıkarak, sorunların çözümü için daha geniş bir güvenlik kavramlarından bakmak gerektiğini savunmaktadır.

Afganistan, tarihin' in birçok zamanın 'da dış kaynaklı saldırı ve işgallere maruz kalarak varlığını savaş ve direniş arasında geçirmiştir. Siyasi, etnik, dini, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklarla mücadele etmek zorunda kalmış bir ülkedir. Afganistan'ın tarih boyunca farklı devletlerin saldırı ve işgallerine maruz kalmasının önemli nedenlerinden biri, coğrafi konumu itibarıyla Orta Asya, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya arasında önemli bir geçit yolu oluşturmasıdır. Farklı dönemlerde doğudan batıya, güneyden kuzeye, kuzeyden güneye geçmek isteyen devletlerin saldırısına uğramıştır.

Afganistan'ı önemli yapan başka unsurlardan bahsetmek gerekirse, coğrafi konumuyla Asya'nın kalbinde yer alması, azda olsa doğal kaynaklara sahip olması ve en önemlisi doğal kaynaklarla zengin olan ülkelerle komşu olmasıdır. Bu nedenle tarih boyunca saldırılara ve işgallere maruz kalmıştır.

27 Aralık 1979 tarihinde başlayan Sovyet işgali her ne kadar 15 Şubat 1989'da sona ermiş olsa da ve Sovyetler Birliği tarihten silinmiş olsa da, Afganistan hala Sovyet işgaliyle başlayan sürecin devamını yaşamaktadır. Sovyet işgali sonrası altyapı, devlet yapısı, siyasi, ekonomik ve demografik bağlamda çok zarar görmüştür. Savaşın galibi sayılan ancak devlet yönetme deneyimine sahip olmayan mücahit gurupların iktidar savaşları sonucu ABD ve Pakistan başta olmak üzere dış güçlerin de olumsuz müdahaleleriyle yeni bir istikrarsızlık sürecine girilmiştir.

Dış güçler tarafından da örgütlenen ve desteklenen siyasi istikrarsızlık ve guruplar arası güç savaşları, uzun ve yıkıcı Sovyet işgali sonrası Afganistan'a umut edilen barış ve huzur getirmediği gibi ülkede derin bir otorite boşluğu da yaratmıştır. Afganistan merkezi oluşan ya da bir strateji gereği oluşturulan bu otorite boşluğu, 11 Eylül saldırıları sonrası, El Kaide ve Taliban Rejimi gerekçe gösterilerek, ABD ve NATO'nun bölgeyi ele geçirmesi için zemin hazırlamıştır. El Kaide örgütünü 'nün ve Taliban rejiminin ortadan kaldırılması, Afganistan'a özgürlük, demokrasi ve istikrar getirilmesi gibi gerekçelerle 7 Ekim 2001

tarihinde ABD ve Koalisyon güçleri Afganistan'a operasyon düzenlemiş ve süresi belirsiz işgalde 13. yıla gelinmiştir.

Geçen 13 yıl içinde El Kaide ve Taliban etkisiz hale getirilemediği gibi, güvenlik Afganistan'ın en önemli sorunu haline gelmiş, ülkeye hakim olan şiddet neticesinde siviller çok büyük zarar görmüş, altyapı, sağlık, eğitim ve istihdam başta olmak üzere kalkınmada ilerleme sağlanamamış, yaratılan otorite boşluğu neticesinde Afganistan dünya uyuşturucu üretiminin merkez üssü haline gelmiştir. ABD, NATO ve Karzai hükümeti geçen 13 yıl içinde Afganistan topraklarının kontrol etmeye çalışmışlardır, ama bunu başaramamışlardır, çünkü Afganistan'ın topraklarının birçok kısmı hala Taliban kontrolündedir.

2001 yılından itibaren ABD, NATO, BM, ISAF ve birçok başka uluslararası kurumlar Afganistan'da güvenliği sağlamak için çaba harcamışlar ve kalkınması için yardımda bulunmuşlardır. Ama bu kadar çabalara rağmen Afganistan'a güvenlik sağlanamamıştır. Hala Taliban, Afganistan için büyük bir tehdit olarak görülmekte ve canlı bomba saldırılarına devam etmektedir.

Afganistan yıllarca dış müdahalelerle, saldırılarla ve kendi iç savaşlarıyla mücadele eden bir ülkedir. Bu mücadelelerden dolayı, altyapı, eğitim, sağlık, ekonomik, çevre sağlığı ve buna benzer birçok sahalarda zarar görmüş ve bunların geliştirmesi için zaman bulamamıştır. Bir yandan etnik grup ve mezhep savaşları Afganistan'ı çıkmazlara sürüklemiştir.

Yukarıda belirttiğimiz sorunlardan dolayı, Afganistan'ın kalkınması ve huzura kavuşması için sadece askeri güvenliği sağlamakla başarıya ulaşmak, olumsuz neticeler vermiştir. Eğer Afganistan'daki sorunlar sadece askeri güvenlikle çözülsüydi, ABD ve NATO 13 yıl içinde bu sorunu çözmüş olurlardı. 13 yıl içinde ABD ve NATO, Taliban örgütüyle mücadele edilmiş ve bu 13 yıl içerisinde sayısız kayıplarda vermiştir, ama Taliban örgütünü yok edememiştir, aksine gün gittikçe güçlenmişlerdir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, uluslararası ilişkilerde güvenlik problemlerinin azalacağı yönünde beklentiler yükselmiştir, fakat daha sonra yaşanan olaylar, özellikle 11 Eylül saldırısı göstermiştir ki ulusal ve uluslararası tehditler sürmektedir. Bundan dolayı güvenlik sorunları ve kavramları çeşitlenmiştir. Sadece askeri güvenliği sağlamakla bir ülkenin sorunlarını çözmek, Afganistan'da olduğu gibi olumsuz neticeler verir, bu yüzden ülkelerin sorunlarını çözmek için güvenlik kapsamını genişlenmesi ve çeşitlenmesi lazım.

Afganistan'daki sorunların askeri olmakla beraber, eğitim, sağlık, ekonomik, çevre, etnik gruplar, mezhep farklılıkları, uyuşturucu ticareti ve buna benzer birçok unsur teşkil

etmektedir. Bu sorunların çözülmesi için sadece askeri güvenliği değil bununla beraber, eğitim güvenliği, sağlık güvenliği, ekonomik güvenliği, çevre güvenliği, etnik gruplar ve mezhep farklılıklarından gelen tehditlere karşı güvenlik gibi, güvenlik çeşitlerinden faydalanarak değerlendirmek lazım gelmektedir.

Bu araştırma tezinde Afganistan'ın kalkınması ve huzura kavuşması için yukarıda saydığımız bütün sorunlara çözüm aranmıştır. Bu araştırmayı hazırlarken çeşitli akademik makaleler ve kitaplar kullanılmıştır. Bu konuda yeterli araştırma yapılmadığından dolayı, bu araştırmayı hazırlarken çok çaba harcanmıştır. Sadece Türkçe Kaynaklar değil, konunun zenginleştirilmesi için yabancı kaynaklarda kullanılmıştır. Okuyacağınız tez dört ana bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde güvenlik kavramının tanımının genişlemesi ile ilgili teorik çerçeve tanıtılmaktadır. İkinci bölüm Afganistan tarihinden oluşmaktadır. Bu bölümde bağımsızlık dönemi, 2014 yılına kadar kısaca bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde Afganistan'daki istikrarsızlık nedenleri ve bu istikrarsızlığa neden olan unsurlar yer almaktadır. Dördüncü bölümde Afganistan'daki güvenlik unsurları yer almaktadır, bu bölümde Afganistan'daki askeri, sosyal, ekonomi, sağlık, çevre ve buna benzer unsurlar hakkında bilgi verilmiş ve Afganistan'a güvenliğin sağlanması için çözüm aranmıştır. Sorunların çözümünde etken olan unsurlarda bu bölümde yer almaktadır. Sonuç olarak da Afganistan'ın sorunları ve çözümleri değerlendirilmektedir.

AFGANİSTAN'DAKİ ÖNEMLİ TARİHLER:

- M.Ö. 2000 M.Ö. 1500: Aryana İmparatorluğu Dönemi
- M.Ö. 728 M.Ö. 550: Medes İmparatorluğu Dönemi
- M.Ö. 628: Zerdüştlük Yayıldı.
- M.Ö. 628 M.Ö. 330: Bu dönemde birçok kent kuruldu ve onlarca kabile devleti tarafından yönetildi. Kandahar, Mezar i Şerif ve Kuetta bu kentlerdendi.
- M.Ö. 329 M.Ö. 326: Pers Bölgesi ve Afganistan Büyük İskender tarafından fethedildi. Bu çağ Helenistik Çağ olarak biliniyordu.
- M.Ö. 323: Büyük İskender vefat etti ve Baktaria bağımsız bir devlet olarak Güney bölgeleri Mauriyalar tarafından ele geçirildi.
- 120: Kuşan İmparatorluğu Dönemi.
- 225 –650: Sasaniler Dönemi
- 400: Beyaz Hunların işgaliyle Budist Kültürü yok edilerek ülke harap hale gelmiştir.
- 530: Pers Hükümdarlığı kurulmuş ve bugünkü Afganistan sınırları kontrol altına alınmıştır.
- 652: İslam dini Afganistan'a yayılmıştır ve Afganistan tarihi için bir dönüm noktası olmuştur.
- 650 - 661: Halifeler Dönemi
- 962 - 1030: Gazneli Mahmut devrinde, Gazne devleti kuruldu. Afganistan bu dönemde İslam gücünün ve medeniyetinin merkezi konumuna yükseldi.
- 1219 - 1221: Moğol istilalarının başladı. Cengiz Han Afganistan'ı İşgal etti.
- 1370 - 1404: Timur ve Türkmen İmparatorluğu Dönemi.
- 1504 - 1519: Moğol Hâkimiyeti. Babür Şah Kabili ele geçirdi ve Hindistan seferleri için üs olarak kullandı. Hindistan'da Moğol İmparatorluğunu kurdu.
- 1736: Pers Kralı Nadir Şah Kandahar'ı kontrol altına aldı. 1747 yılında suikast neticesinde hayatını kaybetti.
- 1747 - 1773: Afganistan devletinin temelleri Ahmed Şah Durrani tarafından atıldı.
- 1773 - 1793: Timur Şah başkenti Kandahar'dan Kabile taşıdı.
- 1843 - 1863: Dost Muhammed Han sürgünden Afganistan'a döndü, İngilizlere ağır bir darbe vurarak halkın bütünlüğünü yeniden sağlamayı başardı.
- 1880 - 1901: Emir Abdurrahman Han İngilizler tarafından tanılarak, yönetimi ele geçirdi. Durand Sınır Anlaşmasıyla Afganistan'ın güneydoğu bölgelerini 100 yıllığına İngilizlere kiraladı.
- 1919: Afganistan bağımsızlığını Emanullah Han yönetiminde ilan etti.

- 1926: Emanullah Han kendini Afgan Kralı olarak ilan etti. Uygulamaya çalıştığı sosyal reformlar muhafazakâr unsurlarda direniş görmesiyle sonuçlandı.
- 1929: Emanullah Han reform hareketine tepkiler sonucunda ülkeyi terk etti.
- 1933: Zahir Şah kral oldu ve 40 yıl boyunca Afganistan'ı monarşiyle yönetti.
- 1953: General Muhammed Davud başbakan olarak, Sovyetler Birliğinden, Ekonomik ve askeri yardım istedi. Bir dizi sosyal reformlar uygulamaya başlattı. Bunlar arasında kadınların toplum hayatından dışlanması uygulamasının kaldırılması da vardı.
- 1963: Muhammed Davud başbakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı.
- 1964: Anayasal monarşiye geçildi. Ancak bu durum siyasi kutuplaşma ve iktidar mücadelelerini de beraberinde getirdi.
- 1973: Muhammed Davud bir darbeyle iktidarı ele geçirdi ve cumhuriyeti ilan etti. SSCB'yi batılı güçler karşısında koz olarak kullanmaya çalıştı. Başvurduğu üsluptan rahatsız olan sol görüşlü kesimleri Davud'a karşı birleşti.
- 1978: General Davud, sol görüşlü Demokratik Halk Partisi tarafından düzenlenen bir darbeyle devredilerek, öldürüldü. Ancak bu süreçte partinin Halk ve Perçem adlı kanatları hizipleşti ve Perçem kesiminden tüm önde gelen liderler sürgün ya da tasfiye edildi. Aynı dönemde muhafazakâr ve İslamcı bazı aşiret liderleri sosyal değişim sürecine karşı kırsal kesimlerde silahlı mücadeleler başladı.
- 1979: Kabil'de sol kanat liderleri Hafızullah Emin ve Nur Muhammed Terakki arasındaki iktidar mücadelesini Hafızullah Emin kazandı. Kırsal kesimlerdeki ayaklanmalar devam etti ve Afgan Ordusu dağılma noktasına geldi. Sovyetler Birliği Emin'in devrilmesi amacıyla askerlerini ülkeye gönderdi ve yakalanan Hafızullah Emin idam edildi.
- 1980: Demokratik Halk Partisi'nin perçem kanadından Bebrek Kemal Sovyet askerlerinin de desteğiyle ülke yönetiminin ele geçirdi. Ancak yönetim karşıtı direniş de çeşitli mücahit gruplarının Sovyetlere karşı mücadeleye girişmesiyle yoğunlaştı. ABD; Pakistan, Çin, İran ve Suudi Arabistan bu güçlere para ve silah yardımı sağladı.
- 1985: Mücahitler Pakistan'da bir araya toplanarak Sovyet güçlerine karşı ittifak kurdular. Bu tarihe gelindiğinde Afgan halkının yarısı evlerini terk etmiş durumdaydı. Bunlardan çoğu da komşu Pakistan ya da İran'a kaçmıştı. Sovyetler Birliği'nin başına geçen Mihail Gorbaçov Afganistan'ı kanayan yaraya benzeterek, askerlerini Afganistan'dan çekeceğini duyurdu.
- 1986: ABD mücahitlere Stinger füzeleri yardımı sağladı. Bu şekilde Sovyet helikopterlerini vurma imkânı sağlandı. Bebrek Kemal yerini Dr. Necibullah'ye devretti.
- 1988: Afganistan SSCB, ABD ve Pakistan barış anlaşmaları imzaladı ve Sovyetler Birliği askerlerini Afganistan'dan çekmeye başladı.

- 1989: Son Sovyetler Birliği askerleri çekildi. Ancak mücahitlerin Dr. Necibullah'ı devirmek üzere harekete geçmesiyle Afganistan'da iç savaşlar başladı.
- 1991: ABD ve SSCB her iki tarafa da askeri yardım yapmamak konusunda anlaşmaya vardılar.
- 1992: Direnişçilerin çemberi Kabil'e doğru daraldı ve Dr. Necibullah devrildi. Rakip mücahit gruplar arasında nüfuz sahibi olma mücadelesi devam etti. Burhaneddin Rabbani hala mücahitler arasında önemli bir iktidar tabanına sahipti.
- 1993: Mücahit grupları Rabbani liderliğinde bir hükümet kurulması konusunda uzlaştılar. Etnik olarak Tacik olan Rabbani devlet başkanı ilan kabul edildi.
- 1994: Hizipler arası çekişmeler devam etti ve Peştu ağırlıklı Taliban Rabbani hükümeti karşısında ciddi bir rakip olarak ortaya çıktı.
- 1996: Taliban Kabil'de denetimi kontrol altına aldı. Grup İslam'ın radikal bir uygulamasını hayata geçirerek kadınları çalışmaktan men etti, recm gibi şeriat cezaları uygulanmaya başlatıldı. Rabbani ise Taliban aleyhtarı Kuzey İttifakı'na katılmak üzere başkentten kaçmak zorunda kaldı.
- 1997: İlk olarak, Pakistan ve Suudi Arabistan Taliban'ı meşru yönetici olarak tanıdı. Pek çok ülke ise Rabbani'yi devlet başkanı olarak tanımayı devam etti. Taliban ülkenin üçte ikisini ele geçirdi.
- 1998: Yaşanan depremler binlerce kişinin ölümüne yol açtı. ABD Afrika'daki elçiliklerine bombalı saldırı düzenlemekle suçladığı Usame Bin Ladin'e ait olduğu düşünülen üsleri füzelerle vurmaya başladı.
- 1999: Birleşmiş Milletler Usame Bin Ladin'i yargılamak için, yanaşmayan Afganistan'a mali yaptırım ve hava ambargosu uygulamaya başladı.
- 2001 Ocak: Birleşmiş Milletler Usame Bin Ladin'in iadesi için Taliban'a ek yaptırımlar uyguladı.
- 2001 Mart: Taliban uluslararası toplumun muhafaza edilmeleri yolundaki yoğun çabalarına meydan okur bir biçimde Bamyan Vadisi'ndeki binlerce yıllık dev Buda heykellerini bombalarla havaya uçurdu.
- 2001 Nisan: Taliban lideri Molla Ömer'den sonra hareketin ikinci adamı olan Molla Muhammed Rabbani karaciğer kanserinden hayatını kaybetti.
- 2001 Mayıs: Taliban Müslüman olmayan dini azınlıkların kendilerini tanıttıkları simgeleri üzerlerinde taşıması şartını koydu. Hindu kadınların da Afgan kadınlar gibi başörtüye uyması talimatı verildi.
- 2001 Eylül: Taliban ve yardım kuruluşları arasında gerginlik yaşandı. 8 yabancı yardım çalışanı Hıristiyanlık propagandası yaptıkları gerekçesiyle yargılanmaya başladı. Taliban'a

muhalefetin en önde gelen isimlerinden olan ve efsaneleşen mücahit lider Ahmed Şah Mesud gazeteci görünümünde yanına yaklaşan kişilerin bombalı intihar saldırısı sonucu öldürüldü.

- 2001 Ekim: 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan Usame Bin Laden'in teslim edilmemesi üzerine İngiltere ve ABD Afganistan'a hava saldırısı başlattı.
- 2001 Kasım: Taliban mevzilerine karşı saldırıya geçen muhalif kuvvetler Kabil ve diğer kentlere bir kaç günlük yürüyüş mesafesindeki Mezar i Şerifi ele geçirdi.
- 2001 13 Kasım: Taliban kuvvetleri kenti terk etmeye başladı, boşalan kenti Kuzey İttifakı güçleri kolayca ele geçirdi.
- 2001 5 Aralık: Almanya'nın Bonn kentinde toplanan Afgan grupları geçici yönetimin kuruluşu konusunda uzlaşmaya vardı.
- 2001 7 Aralık: Taliban son kalesi olan Kandahar'ı da kaybetti. Taliban lideri Molla Mohammad Ömer bulunamadı.
- 2002 Ocak: İlk aşamada 6 ay görev yapması öngörülen Uluslararası Güvenlik Destek Gücü İSAF'ın ilk askerleri ülkeye gelmeye başladı.
- 2002 Nisan: Eski Kral Zahir Şah Afganistan'a döndü. Zahir Şah tahta geçmek gibi bir niyeti olmadığını bildirdi. Eski kral Zahir Şah Afganistan'a dönüşünde Karzai 'ye destek verdi.
- 2002 Mayıs: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İSAF'ın görev süresini 2002 Aralık ayına kadar uzatıldı. İttifak kuvvetleri ülkenin güneydoğusunda Taliban ve El Kaide direnişçilerine karşı operasyonlarını devam ettirdi.
- 2002 Haziran: Afgan aşiret meclisi Loya Jirga Hamid Karzai'yi devlet başkanı olarak seçti. Karzai 2004'e kadar görev yapacak yeni hükümetin üyelerini belirledi.
- 2003 Temmuz: Devlet başkan yardımcısı Hacı Abdül Kadir, Kabil'de silahlı kişilerce düzenlenen suikast sonucu öldürüldü.
- 2002 Eylül: Karzai memleketi Kandahar'da düzenlenen bir suikast eyleminden kıl payı kurtuldu.
- 2002 Aralık: Karzai ile Pakistan ve Türkmenistan liderleri Türkmen gazını Afganistan üzerinden Pakistan'a taşıyacak bir doğal gaz boru hattı inşaatı üzerinde anlaşmaya vardı.
- 2003 Haziran: Kandahar'da Taliban savaşçıları ile hükümet güçleri arasında yaşanan çatışmalarda 48 kişi hayatını kaybetti.
- 2003 Ağustos: NATO, Kabil ve çevresinde güvenliği sağlamakla yükümlü İSAF'ın komutasını devraldı. Bu örgütün Avrupa dışında yüklendiği ilk operasyon buydu.
- 2003 Aralık: Loya Jirga anayasa taslağını görüşmek üzere Kabil'de toplandı.
- 2004 Ocak: Loya Jirga Türkçe adıyla Büyük Şura başkanlık makamının yetkilerini genişleten yeni anayasayı kabul etti.

- 2004 Mart: Afganistan'a üç sene içinde 8 milyar 200 milyon dolar yardım vade dildi.
- 2004 Eylül: Başkan Karzai'yi taşıyan helikoptere atılan füze hedefini bulmadı; bu 2002 yılından bu yana Karzai'yi hedef alan en ciddi suikast girişimiydi.
- 2004 Ekim/Kasım: Başkanlık seçimleri yapıldı. Hamid Karzai oyların yüzde 55'ini alarak yeniden cumhurbaşkanı seçildi.
- 2005 Eylül: 30 yılı aşkın süredir ilk kez meclis ve vilayet yönetimleri için seçim yapıldı.
- 2005 Aralık: Yeni meclis ilk oturumunu düzenledi.
- 2006 Şubat: Londra'da toplanan uluslararası bağışçı ülkeler, beş yıl içinde 10 milyar doları aşkın imar yardımını vadetti.
- Ocak 2005 - Ağustos 2006: 64 intihar eylemi düzenlendi, 181 kişi öldü.
- 2006 Temmuz: NATO askerleri, ülkenin güneyinde askeri operasyonların komutasını üstlendi ve şiddetli çatışmalar izledi.
- 2006 Ekim: NATO güçleri, ülke genelinde komutayı üstlendi.
- 2007 Temmuz: Eski Kral Zahir Şah vefat etti.
- 2007 Ağustos: Birleşmiş Milletler afyon üretiminin rekor düzeye yükseldiğini duyurdu.
- 2008 Ağustos: Hamid Karzai Afgan ve ABD askerlerini batıdaki Herat'ta düzenlenen bir hava saldırısında en az 89 sivilin ölümüne yol açmakla suçladı. İki üst düzey askeri yetkili daha sonra görevlerinden alındı.
- 2008 Eylül: ABD Başkanı George Bush Afganistan'a 4.500 Amerikan askeri daha sevk etti ve kararını 'sessiz bir yığınak operasyonu' olarak niteledi.
- 2008 Ekim: Almanya Afganistan'daki görev süresini 2009 yılına kadar uzatıp asker sayısını binden 4.500'e çekti.
- 2008 Kasım: Taliban militanları Karzai'nin müzakere önerisini reddederek yabancı askerler ülkeyi terk edene dek masaya oturmayacaklarını bildirdi.
- 2008 Aralık: Başkan Hamid Karzai ve yeni Pakistan Cumhurbaşkanı Asıf Ali Zerdari sınır bölgelerindeki militanlarla mücadele için ortak bir strateji geliştirme kararı aldılar.
- 2009 Ocak: Kırgızistan, Afganistan'daki operasyonlar için ikmal üssü olarak kullanılan Manas'ı hizmete kapatmayı kararlaştırdı.
- 2009 Şubat: ABD'nin 17 bin ek asker sevki kararı ardından 20 kadar NATO ülkesi de askeri ve diğer taahhütlerini artıracaklarını duyurdular.
- 2009 Mart: Afganistan Seçim Komisyonu Başkan Hamid Karzai'nin genel seçimin Nisan'da yapılması çağrısını reddederek, seçim tarihini 20 Ağustos olarak belirledi.
(http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2009/08/090812_afghanistan_timeline.shtml)

- 2010 20 Kasım: Barak Obama, ABD'nin Afganistan'daki askerlerini 2014 itibari ile tamamen geri çekme kararını açıkladı. ABD Başkanı Obama, bu tarihe kadar ülkedeki asker sayısının aşamalı olarak önemli ölçüde azaltılacağını duyurdu.
- 2010 20 Temmuz: Afganistan'da düzenlenen toplantıda, uluslararası toplum ve Afganistan yönetimi, 2014 yılı itibari ile ülkedeki güvenliğin Afgan güçlerine tam devri konusunda anlaşmaya vardı.
- 2010 2 Haziran: Hamid Karzai'nin, Taliban bünyesindeki ılımlı çevrelerle barış müzakereleri yapmaya başlama önerisi, Afgan aşiretleri tarafından Büyük Konsey toplantısında kabul edildi.
- 2011 6 Aralık: Şii hedef alan saldırılarda toplam 59 kişi öldü. Başkent Kabil'de 55, Mezar i Şerifteki bir Şii camiinde de dört kişi öldü.
- 2011 5 Aralık: Afganistan'ın, geleceğinin masaya yatırıldığı Bonn'da gerçekleşen uluslararası konferansı en temel iki aktör, Taliban ve Pakistan boykot etti.
- 2011 19 Kasım: Kabil'de toplanan ve ülkedeki büyük aşiretleri temsil eden Loya Jirga (Büyük Meclis), Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri, arasında 10 yıllık bir stratejik ortaklığı 'şartlı olarak' prensipte kabul etti. Anlaşmada ABD askerlerinin 2014 yılı sonrasında da ülkedeki askeri varlığını sürdürmesi kararlaştırıldı.
- 2011 3 Kasım: İstanbul'da, Abdullah Gül'ün ev sahipliğinde, Afganistan ve Pakistan cumhurbaşkanlarının katıldığı bir konferans düzenlendi.
- 2011 4 Ekim: Başkan Karzai ve Manmohan Singh, Afgan güvenlik güçlerinin Hindistan tarafından eğitilmesini öngören stratejik anlaşmayı imzaladı.
- 2011 13 Eylül: ABD, beş Afgan polisi ve 11 sivilin öldürüldüğü saldırıdan, Taliban'la bağlantısı olan Hakkani örgütünü sorumlu tuttu.
- 2011 12 Temmuz: Taliban, Başkan Karzai'nin ülkede önemli nüfuzu bulunan üvey kardeşi Ahmed Veli Karzai 'ye suikast düzenledi. Veli Karzai, aynı zamanda ülkenin en büyük ikinci şehri Kandahar'ın Yönetim Konseyi Başkanı'ydı.
- 2011 2 Mayıs: El Kaide lideri Usame Bin Ladin Pakistan'ın başkenti olan İslamabad'ın 60 kilometre kuzeyinde bulunan Abbottabad'da, ABD'nin düzenlediği operasyonla öldürüldü.
- 2012 18 Eylül: Afgan askerlerinin arasına sızan Taliban üyelerinin artan saldırıları nedeniyle, koalisyon güçleri devriye görevini askıya aldı.
- 2012 10 Eylül: ABD, Afganistan'ın en büyük hapishanesi sayılan Bagram'ın kontrolünü resmen Afgan yetkililere devretti. Ancak ABD Mart 2013 yılına kadar 50 yabancı uyruklu mahkûmun kontrolüne devam edeceğini söyledi.

- 2012 8 Temmuz: Japonya'nın başkenti Tokyo'da düzenlenen Afganistan ile ilgili buluşmaya katılan ülkeler, ülkeye dört yılda 16 milyar dolar mali yardım yapma kararı aldı. Afganistan da yolsuzluklarla mücadele edeceği taahhüdünde bulundu.
- 2012 6 Haziran: Afganistan'ın, doğusundaki Logar eyaletinde gerçekleştirilen NATO hava saldırısında 17 sivil hayatını kaybetti. İttifakın Afganistan Komutanı John Allen ölümlerden dolayı Afgan halkından özür diledi.
- 2012 25 Mayıs: Başkent Kabil'e sürpriz ziyaret yapan Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, 2012'nin sonuna kadar ülkedeki askeri misyonu tamamlayacağını ve askerlerini çekeceğini açıkladı.
- 2012 22 Mayıs: Chicago'da düzenlenen NATO zirvesinde muharip güçler, Afganistan'da kontrolü 2014 yılının sonuna kadar tamamen Afgan güçlerine devredileceği kararı aldı.
- 2012 15 Nisan: Taliban örgütü, Kabil'de büyükelçilikler ve NATO üssünün de bulunduğu intihar saldırısı düzenledi. Örgütün 'bahar taarruzu' adı altında Afganistan genelinde düzenlediği saldırılarda 38 militan öldürüldü. Ülke, saldırılardan Hakkani örgütünü sorumlu tuttu.
- 2012 12 Mart: Afganistan'da görevli NATO askeri Robert Bales, Kandahar'da rasgele ateş ederek dokuzu çocuk olmak üzere 16 kişiyi öldürmekle suçlandı. Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, olayı 'terör' olarak tanımladı.
- 2012 25 Şubat: Afganistan'daki Amerikan üssünde NATO askerlerinin Kur'an-ı Kerim'in nüshaları ve bazı dini dokümanları yaktıkları gerekçesiyle başlayan gösterilerde en az 30 kişi hayatını kaybetti. NATO askeri üsslerine düzenlenen saldırılarda iki ABD askeri öldü.
- 2012 2 Şubat: ABD Savunma Bakanı Leon Panetta, Afganistan'daki ABD birliklerinin 2013 yılının ortalarında savaşmaya son vereceğini ve eğitim, tavsiye ve destek rolü üstleneceğini söyledi.
- 2012 4 Ocak: Taliban örgütü, ABD ve Afgan hükümeti ile barış müzakerelerini yürütebilmek için Katar'ın başkenti Doha'da siyasi büro açacaklarını açıkladı. Başkan Karzai de girişimi desteklediğini söyledi.
- 2013 25 Kasım: Ülkenin siyasi kanaat önderleri ve aşiret liderlerinden oluşan Loya Jirga Türkçe adıyla Büyük Meclis, ABD ile yapılan güvenlik anlaşmasını dört gün süren görüşmeler sonucu onayladı. Anlaşma binlerce ABD askerinin 2014 yılından sonra Afganistan'da kalmasını öngörüyor. Loya Jirga anlaşmanın bu sene sonunda imzalanması çağrısı yaptı, ancak Başkan Karzai Nisan 2014 yılında gerçekleşecek seçimleri beklemek istediğini belirtti. ABD bunun mümkün olamayacağı şeklinde karşılık verdi.
- 2013 9 Temmuz: Taliban örgütü, Doha'daki ofisini ABD ve Afganistan hükümetiyle yaşanan anlaşmazlıklar sonucu bir ay sonra kapattı.

- 2013 20 Haziran: Taliban örgütün 'ün Katar'da yeni siyasi ofisini kurması üzerine, Afganistan ve ABD arasındaki tansiyon yükseldi. Washington'ın Taliban'la masaya oturmasına karşı çıkan Kabil yönetiminin tepkisi sonucu ABD ilk randevusunu iptal etti.
- 2013 18 Haziran: Afgan güçleri ülkenin tamamı için güvenliği sağlama görevini NATO güçlerinden resmen devraldı. Aynı gün Taliban, Katar'ın başkenti Doha'da Afganistan'la barış müzakerelerini yürütmek için bir ofis açtı. Ofisin kapasında 'Afganistan İslam Emirliği Taliban Ofisi' yazan bir levha bulunması ve Taliban'ın bayrağının kullanılması ABD ve Afganistan'da tepkiyle karşılandı.
- 2013 31 Mart: Başkan Karzai, Katar Emiri El Tanı ile bir araya gelerek, örgütün bu ülkede temsilcilik açması konusunu tartıştı.
- 2013 4 Şubat: Afganistan Cumhurbaşkanı Karzai ve Pakistan Cumhurbaşkanı Ali Zerdari arasında Britanya'nın girişimiyle yapılan görüşme anlaşmayla sonuçlandı. İki ülke liderleri, Afganistan'da altı ay içinde barışın sağlanması için birlikte çalışacaklarını açıkladı.
- 2013 12 Ocak: Başkan Karzai ile bir araya gelen ABD Başkanı Barack Obama, 2013 yılının ilkbaharından itibaren Afganistan'daki NATO güçlerinin misyonunun yoğun olarak eğitim, danışmanlık ve yardımlar yönüne kayacağını söyledi. Obama, ülkedeki güvenliğin NATO güçlerinden Afganistan'a devri sürecinin hızlanarak devam edeceğini söyledi.
- 2014 17 Ocak: Taliban örgütü, başkent Kabil'de çoğunlukla yabancıların gittiği bir restorani hedef aldı. 13'ü yabancı 21 kişi öldü.
- 2014 15 Ocak: ABD ordusunun Pervan vilayetinde düzenlediği bombardımanda siviller hedef oldu. 7 çocuk ve 1 kadın olmak üzere toplam 8 kişi öldü. (<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-afganistan-savasi>)
- 2014 5 Nisan: Cumhur başkanlığı seçimleri yapıldı, ilk tur sonuçlarına göre, 2009 seçimlerinde cumhurbaşkanı seçilen Hamid Karzai karşısında seçimleri kaybeden Eski Dışişleri Bakanı Abdullah Abdullah'ın yüzde 44,9 ile önde olduğu bildirildi. Abdullah'ın en yakın rakibi olarak gösterilen Eşref Gani ise yüzde 31,5 ile ikinci sıraya yerleşti. Taliban tehdidine rağmen Afganistan tarihinde 7 milyon seçmenle en çok katılımın gerçekleştiği seçimlerde adaylardan hiç biri birinci turda yüzde 50'yi geçemedi. Afganistan'daki seçimler ikinci tura gitti ve ikinci tur seçimler ise 14 Haziran 2014 yılında yapılacaktır. (<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/04/14/afgan-secimlerinde-abdullah-onde>)

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI

Birçok çalışma ve inceleme güvenlik kavramı üzerinde yapılmıştır, fakat bütün bu çalışmaya ve incelemeye rağmen herkesçe kabul görmüş bir güvenlik tanımı yapılamamıştır. Güvenlik kavramının türetilmiş bir kavram olması nedeniyle, net bir şekilde tanımın yapılamamasına neden olmuştur. Güvenlik nedir, sorusuna, verilecek tek bir cevap verilmemiştir, çünkü toplumların ve kişilerin güvenlik anlayışları, dünyaya bakış açısından dolayı değişmektedir. (Çetinkaya, 2013, s. 241)

İtimat etmek ve inanmak anlamına gelen güvenlik kelimesi, küven kökünden türetilmiş olup 8 ile 11'nci asırlar arasında Orta Asya Türkçesinde ün, nam, iktidar anlamında gelen küve ya da küv kelimeleri kelimenin etimolojik kökenini oluşturmuştur. (Birdiqli, 2012, s. 150-151)

Güvenlik kavramıyla alakalı bazı başka tanımlarda yapılmıştır; bazılarında göre, güvenlik dışarıdan gelebilecek tehdit ve saldırılardan kendini koruyabilme yeteneğidir. Bazılarında göre ise tehlike ve tehdidin bulunmaması anlamına gelmiştir. Güvenliği devlet açısından bakacak olursak, barış zamanında kendi değerlerini saldırılara ve tehditlere karşı koruyabilme ve herhangi bir savaş halinde zafer kazanabilme gücü olarak tanımlanmıştır. Güvenliğin başka bir tanımı ise düşmanını karşılıklı paylaşım ve iyi ilişkilerle dost edinebilme yeteneği olarak yansımıştır. (Ergül, 2012, s. 166)

Güvenlik kavramının tarihi çok eskilerde dayanmaktadır. İlk insanların varoluşundan itibaren insanların hayatına girmiş ve günümüze kadar çeşitli zamanlardan ve boyutlardan geçerek varlığını devam ettirmiştir. Zaman ve koşullara göre gelişen olaylar, özellikle 11 Eylül terör saldırıları gibi olaylardan sonra güvenlik kavramının içeriği zenginleştirilmiştir. (Çetinkaya, 2013, s. 242)

Günümüz 'de insanlar için olmazsa olmaz ihtiyaçlarından biri olan güvenlik, insanların varoluşundan bu yana her zaman aranan ve en önemli öğelerden biri olmuştur. 1980'lardan önce güvenlik ve güvenlik kavramları hep askeri güvenlik anlamına gelmekteydi, fakat 1980'lardan sonra güvenlik kavramı kendini geliştirerek sadece askeri güvenlik kapsamından çıktı.

1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının incelenmesi, uluslararası güvenlik disiplininin ortaya çıkışı ile birlikte başlamıştır. Güvenlik konusu geçtiğimiz 50 yıldan bu yana uluslararası ilişkiler disiplininin önemli noktalarından biri olmuştur. 1919 ve sonrasında uluslararası ilişkiler disiplini ortaya çıkmıştır. Avrupa’da olan güç mücadele ve savaşlar, bilimsel çalışmaları bu yönde çalışma yapmaya yönlendiren sebepleri oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla çalışmalar yavaşlamış olsa da, savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni bir dünya düzeni, ekonomilerin çökmesi ve diğer değişimler, özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra, güvenlik konularını oldukça zenginleştirmiştir. (TUIÇ AKADENİ, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği Yayınıdır, <http://www.tuicakademi.org//>, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri)

Güvenlik konusu özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında büyük bir önem kazanmış; uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Savaş ve barış konuları, güçler dengesi, silahlı kuvvetler, askeri kontrol ve silahsızlanma konuları yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Güvenlik konusu 1919’dan bu yana uluslararası ilişkileri oldukça meşgul etmiştir. 1940’lar itibariyle dünya ABD ve SSCB’den oluşan iki kutuplu dünya düzenine geçmiştir. Bu iki bloktan oluşan uluslararası sistemde güvenlik meseleleri devlet odaklı olarak algılanmıştır. Bu iki gücün birbirlerini nasıl alt edecekleri ve güçlerini nasıl en yüksek noktaya ulaştıracakları önemli sorular arasında yer almıştır. Taraflardan birinin gücünü ve etkinliğini artırması, diğer tarafın etkinliğinin azalmasına ya da tamamen yenilmesine sebep olarak görülmüştür. (TUIÇ AKADENİ, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği Yayınıdır, <http://www.tuicakademi.org//>, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri)

Uluslararası ilişkiler İkinci Dünya Savaşından sonra büyük bir değişime uğramıştır. Dünya iki kutuplu yana doğru sürüklenmiştir ve ABD ve Rusya egemenliği dünya üzerinde oldukça artmıştır. Birinci dünya savaşı sonrasında uluslararası arenayı kontrol eden İngiltere ve Fransa, ayrıca mağlup olan Almanya, İtalya ve Japonya’nın kendilerini toparlamaları oldukça uzun bir zaman almıştır. (TUIÇ AKADENİ, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği Yayınıdır, <http://www.tuicakademi.org//>, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri)

Ulusal güvenlik anlayışından Soğuk Savaş öncesi daha çok söz edilirken, soğuk savaş boyunca ve soğuk savaş sonrası ulusal güvenlik anlayışı uluslararası güvenlik anlayışına doğru bir evrim geçirmiştir. (TUIÇ AKADENİ, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği Yayınıdır, <http://www.tuicakademi.org//>, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri) 11 Eylül Saldırıları, uluslararası güvenlik konuları için oldukça dönüm bir nokta olmuştur.

1990'lar ile birlikte güvenlik anlayışı değişmekle birlikte çeşitlenmiştir. Soğuk savaş sona erdikten sonra, uluslararası ilişkilerde güvenlik sorunların azalacağı yönünde beklentiler başlamıştır, ama daha sonra yaşanan etnik çatışmalar ve 11 Eylül 2001 terör eylemleri, ulusal ve uluslararası güvenlik sorunlarının devam ettiği ve tehdit olarak algılandığını göstermiştir. Soğuk savaş sonrası dönemlerde güvenlik kavramı üzerine çok yorum yapılmıştır. Birinci olarak güvenliğin bir ölçüde öneminin azaldığı ile ilgiliyken, ikincisi daha geniş olarak askeri kavramların yanı sıra, ekonomik, sosyal, sağlık, çevre gibi yeni boyutlar kazandığını savunurken, üçüncüsü de daha derinlemesine bireyin güvenliği olarak değerlendirmiştir. Soğuk savaş sonrasında güvenliğin önemi azalmamakla beraber, klasik anlamından daha farklı bir güvenlik anlamı taşıdığını söylemek mümkündür. (Karacasulu, 2011, s. 2, 8)

1.1.1. Klasik Güvenlik Kavramı

Sözlükte tehlike ve tehdidin bulunmaması anlamına gelen güvenlik, artık uluslararası ilişkiler çalışmalarında yeterli olarak görülmemektedir. Klasik güvenlik politikalarının bizi getirdiği nokta bugün tüm dünyanın gereğinden çok fazla silahlanmış olmasıdır. Klasik güvenlik anlayışı egemen devlet kuralına dayanmaktadır. Güvenliğin ana unsurunu devlet olarak ele alarak ulusal güvenlik deyince genellikle ilk olarak kendi ülkemizin sınırlarının dışından kaynaklanan askeri tehditler akla gelir. Bu anlayışa göre en önemli değer, devlet topraklarının korunmasıdır; ulusun ekonomik refahı da buna bağlı olarak sağlanacaktır. Ulusal güvenliğin devletin varlığına dış askeri tehditlerin önlenmesi soğuk savaş dönemi politikalarının etkin olarak pek çok örneği içermektedir. (Karacasulu, 2011, s. 10,11)

Güvenlik kavramının çeşitlenmesiyle birlikte klasik güvenliğin dışında daha kapsayıcı yeni güvenlik kavramları ortaya çıkmaya başlamıştır. Klasik güvenliğe göre en önemli unsur devlet olarak algılanmıştır ve devletin bekasını korumak içinde askeri güvenlik ön plana çıkmıştır. Yeni güvenlik kavramlarında ise, devleti korumak ve yönetmek için sadece askeri güvenlik yeterli olarak görülmemiştir. (Karacasulu, 2011, s.12)

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde güvenlik daha çok askeri anlamda tanımlandığından dolayı askeri 'yüksek politika' denilmiştir. Askeri konular dışındaki konuların, örneğin ekonomi, çevre, sağlık, toplumsal gibi, güvenlik sorunları düşük politika olarak algılanmıştır. (Çetinkaya, 2013, s. 244)

1.1.2. Yeni Güvenlik Kavramı

1990'lı yıllardan sonra güvenlik kavramları sadece değişmekle kalmayarak çeşitlenmeye başlamıştır. Artık klasik güvenlik anlayışına göre sadece devletin güvenliğine

odaklanarak değil, devletle birlikte, insan güvenliğine, toplum güvenliğine, ekonomik güvenliğine, sağlık güvenliğine dikkat edilerek güvenlik anlayışı çeşitlenmiştir. (Çetinkaya, 2013, s. 244)

Güvenlik kavramının genişletilmesiyle klasik güvenliğin dışında daha kapsayıcı yeni bir güvenlik kavramı ortaya çıkmıştır. Klasik güvenlik ana unsur devlet ve onun güvenliğidir. Bu güvenlik anlayışı, dışarıdan gelebilecek askeri tehditlere karşı alınacak askeri tedbirlerle ilişkilidir. Dolayısıyla klasik devlet odaklı anlayışına göre güvenliğin sağlanması askeri güce sahip olmakla doğru orantılı olmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrasında klasik güvenlik anlayışa değişmeye başlamıştır, özellikle 1983’lerde ortaya çıkan Barry Buzan yazmış olduğu *İnsanlar, devletler ve korku* başlıklı kitabı, klasik güvenlik bakış açısını değiştirmiştir. (Karacasulu, 2011, s. 12)

Yeni güvenlik kavramında, klasik güvenlik kavramında olduğu gibi, sadece askeri güvenlikle sorunların çözümünü varılmamıştır. Askeri güvenlikle beraber; ekonomi, toplumsal, sağlık, çevre, eğitim gibi başka güvenlik alanları da ele alınmıştır.

Klasik ve yeni güvenlik kavramlarını karşılaştıracak olursak, klasik güvenlik kavramında, tehdit kaynağı; düşman devletler, tehdidin niteliği; askeri, kime yönelik; devlete, çözüm ise askeri olarak kabul edilmiştir, fakat yeni güvenlik kavramında, tehdit kaynağı sadece düşman devlet olmayıp, devlet, devlet dışı tehditler, yerel veya sınır ötesi, olarak değişmiştir. Tehdidin niteliği ise sadece askeri olmayıp, askeri ve askeri olmayan; ekonomik, siyasi, çevresel, terör gibi birçok alanlar eklenmiştir. Kime yönelik dediğimizde, sadece devlete yönelik olmayıp, bireyi, toplumu, tüm insanlar yönelik olarak görülmektedir. Çözüm olarak da sadece askeri değil, askeri ve askeri olmayan alanlar kullanılarak çözüme varılmaya çalışılmıştır. (Karacasulu, 2011, s. 17)

1.2. Ulusal Güvenliği Şekillendiren Düşünceler

İdealizm, Realizm, Liberalizm ve buna benzer başka, düşünce akımları siyaset biliminde de olduğu gibi, ulusal güvenlik yaklaşımlarını biçimlendiren ve şekillendiren düşünce akımları olarak karşımıza çıkar. Bu düşünce akımları ulusal güvenlik için çok önemli kaynaklardır.

1.2.1. İdealizm ve Güvenlik

Platon ve Aristo idealizmin ilk düşünürleri olarak bilinmektedir ve aynı zamanda politika kavramının normatif ve ontolojik olarak kullanan ilk bilim adamları olarak da bilinmektedir. Platon ve Aristo’ya göre politika ‘faziletli bir yaşam ve bu yaşamı mümkün

kılan toplumsal düzeni sağlayacak bir araçtır' İdealist düşünörlere göre güvenlik teorisinin yansıması ise, insanlar davranışları sonucunda orta çıkar, gerçek tehdit ve düşmanlık yoktur. Tehdit ve düşmanlık insanların davranışlarından ortaya çıkar ve insan davranışları çevre ve eğitimden etkilenir. Bu nedenle, çevresel koşulların değişmesiyle ve verimli eğitimle insan davranışlarının değiştirilmesi mümkün olarak düşünörlere ve savunurlar. (Birdişli, 2012 s. 153)

İdealizmin büyük düşünörlere olan Aristo olaylara teolojik¹ olarak yaklaşmıştır. Bu yaklaşıma göre her şey doğal sonucuna göre değerlendirilmelidir. Aristo der ki; 'akıllı bir adam gibi akıllı bir devlet de yaşamı en iyi bir sona göre tasarlamalıdır'. Aristo düşüncesine göre, iyi insanlar, iyi yönetim çıkarırlar ve iyi yönetimde insanları doğru ve iyi biçimlendirir. İdealizm en önemli niteliği bütün yaşanan büyük düşüşler ve savaşlar sonrasında yaşanan umut arayışlarıyla birlikte yükselişe geçmesidir. İdealizm insanların davranışlarının değişmesi için, iyi çevresel koşulların sağlaması veya bu koşulları iyileştirilmesini savunmaktadır. (Birdişli, 2012 s. 154-155)

1.2.2. Realizm ve Güvenlik

Politika ve güvenlik yaklaşımlarının düşünce sel temellerini oluşturan başka bir düşünce akımı ise realizmdir. Realizm düşünce akımı, idealizm düşüncelerini, yaklaşımlarını ve hedeflerini reddederler, dolayısıyla Realizmin basit tanımı İdealizmin karşıtı olarak ortaya çıkar. Realizm akımı, İdealistlerin her şeyin değişmesi öncelikle insanın değişmesiyle olabileceği düşüncelerini reddeder ve idealistlerin bu düşüncesi sadece azınlıklar için geçerli olsa bile çoğunluklar için gerçekleştirmesini imkânsız olduğunu savunurlar ve idealistlerin düşüncelerini reddeder. (Birdişli, 2012, s. 155)

Realizm, uluslararası ilişkiler disiplinin teorik yaklaşımlarından birisi olup yüzyıllar boyu geçerliliğini korumuştur. Realizmin kökenleri Thucydides'a kadar dayanır ve ondan sonrada Machiavelli, Hobbes, tarafından sürdürölen bir düşünce akımıdır. Uluslararası ilişkilerde, Realizmin ilk ve özgün kullanımı Morgenthau tarafından başlatılmıştır ve uluslararası politika, güç ve ulusal çıkar gibi kavramlar uluslararası sistemi açıklamak için kullanılan terimler haline gelmiştir. (Çetinkaya, 2013, s. 246)

Realistlere göre temel uluslararası aktörlere devletlerdir ve çıkarları için çeşitli politikalar izleyeceklerdir. Devletleri tek aktör olarak varsayan realistler, devlet içi dinamikleri de göz ardı etmemekle birlikte, askeri konulara öncelik vermektedir. Uluslararası ilişkiler anlamak için güç kavramını anlamak gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki

¹ Teolojik yaklaşım, tarihte gerçekleşmiş herhangi bir olayı ya da olguyu, gerçekçi olmayan bir amaç doğrultusunda çarpıtmak, uzatmak ya da başka bir sonuca bağlamaktır.

sorunları çözmek için en etkili yöntemin güç yöntemi olduğunu savunurlar. Güç kullanımına önem veren realistler, daha çok askeri ve siyasi konulara ağırlık vermişlerdir, dolayısıyla ekonomi, kültürel, çevresel, sağlık ve sosyal konulardan uzak kalmışlardır. (Çetinkaya, 2013, s. 246)

Realistler, idealistlerin tersini düşünmekte, insan doğasına kötümser yaklaşmaktadır. Realistler insanı günahkâr, kötü, kötü ruhlu, hırslı, açgözlü, saldırgan ve çıkarıcı olarak nitelendirmekte ve ilişkilerde gücü ön plana alan olumsuz bir doğa sahip olduklarını düşünmektedir. Realistlere göre güvenliği sağlamak için en etkin silah güç kullanmaktır, düşman gördükleri devletlerin güçlenmesini ve büyümesini önlemek için savaşmayı meşru saymaktadırlar. (Çetinkaya, 2013, s. 247)

Realist akımına göre uluslararası arenada güvensizliğin devam etmesi halinde, bir devletin güvende ve ayakta kalmasının tek yolu güç ve kapasite artırılmasıdır. Bir devletin bekası ve devamlılığı için en önemli konumu askeri güç konumudur. Bu nedenle realistlere göre askeri güçle güvenliği sağlamak yüksek politika (high politics) olarak değerlendirilmektedir ve başka konular, ekonomi, sağlık, çevre, kültürel ve sosyal güvenlik konuları ise düşük politika (low politics) olarak değerlendirilmiştir. (Sandıklı ve Emeklier, 2011, s. 23)

Machiavelli realizm akımının en önde gelen isimlerinden biridir, bu bilim adamına göre, güvende kalmak için güçlü bir savunma ve otorite bir yonteme sahip olmak gerekmektedir. Devletin bekasının korumak için güçlü bir orduya sahip olmak lazım, bu güçlü ordulara sahip olmak içinde hükümdarın güçlü ve korkusuz olması lazım. Machiavelli 'ye göre bir hükümdar halkı birlik ve beraberlik içinde tutmak için zalimlikle suçlanmadan korkmamalıdır. Machiavelli bir hükümdar için sevilmenin mi veya korkulmanın mı daha iyi olduğunu sorgularken, sevilmeğe korkulmanın daha güvenli olduğunu söyler. Çünkü insanlar korktukları kişiye, sevdikleri kişiden daha az zarar verir ve zarar vermektan sakınır. Çıkarlar söz konusu olduğunda insanlar sevdikleri bile zara verebilir, ama korktuklarına zara vermektan korkarlar. (Birdişli, 2012, s. 157)

Realistlere göre güvende kalmak için güçlü olmak lazım. Eğer güç varsa, devlet ayakta kalır ve kendini savunur, eğer güç yoksa devlet sona erer ve kendini savunamaz hala gelir. Güçlü olmak için askeri güvenliğe daha çok önem verilir. Ekonomi, sağlık, çevre, sosyal gibi güvenlik alanlarına çok önem verilmemiştir.

Realizm düşüncesine bazı düzenler getirmek amacıyla, neorealizm teorisi ortaya çıkmıştır. Neorealizm teorisi 1970'li yılların sonuna doğru, realizmin sorgulanması ve eleştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Neorealizm teorisinin en önde gelen isimlerinden biri ise Waltz olmuştur. (Çetinkaya, 2013, s. 248)

Bu teoriye göre, devletler uluslararası sistemde temel birimler olarak görülmekte ve uluslararası politika devlet merkezlidir. Neorealizme göre uluslararası politikada anarşi hakimdir, çünkü devletler arasında çıkar çatışması vardır. Devletlerin güvende kalması için güçlü olmaları gerekmektedir. Güç unsuru hem realizmde ve hem de Neorealizm de temel bir ilkedir, ancak realizmde güç amaç olarak kabul görmekte ve Neorealizm de ise güç araç olarak kabul görmektedir. Neorealizme göre devletlerin bekasını sağlamak ve güvenliği kuruyabilmek için güç kullandıkları bir araç olarak kabul edilir.(Çetinkaya 2013, s. 249)

Neorealizmin amacı, realizm hakkındaki sorgulara ve eleştirilere çözüm arayarak, daha kapsamlı fikir yürütmesi ve yeni düşünceleri eklemesi olmuştur.

1.2.3. Liberalizm ve Güvenlik

Liberalizm, güvenlik teorilerinin önemli kaynaklarından biridir. Bireysel özgürlüğü ve yaygın temsilini savunurlar. John Locke, Jean Jacques Rousseau ve John Stuart Mill liberalizmin önde gelen düşünürleridir. Liberalizmin, başka düşünce akımlarından farkı, insan doğasını dikkate alarak insanı değiştirmeye çalışmak yerine, olumlu yöne yönlendirmeyi tercih etmiştir. (Birdişi, 2012, s. 159)

Liberalizm düşünce akımında tek bir görüşten ziyade farklı görüşler vardır. Bunlardan en önemli olanları, liberal kurumsalcı, demokratik barış teorisi ve ekonomik liberalleşme olarak karşımıza çıkar. Liberal kurumsalcı görüşte, uluslararası kurumların, devletlerin güvenlik politikası üzerindeki etkileri araştırır. Liberal kurumsalcılar için kazanç, çok önemli bir unsur değil, önemli olan işbirliğidir ve bu işbirliği neticesinde iki tarafında kazançlı çıkacağına inanırlar. İkinci liberal görüş ise demokratik barış teorisidir. Bu görüşte, demokratik ülkelere önem verilmiştir. Devletlerin güvenlik politikaları için, demokratik devletlerle işbirliğini yapılmasını savunmaktadır. Demokratik devletler tercih etme nedenlerinden biri, bu ülkeler savaş yerine barışı tercih ederler, çünkü savaş refahı bozar ve insanların varlıklarını tehdit eder. Demokratik ülkelerde insan çok değerli bir varlık olarak kabul edilmektedir. Dünya devletlerine ne kadar demokrasi yayılırsa, dünyada o kadar güvenli ortam oluşturulur. Üçüncü yaklaşım ise ekonomik liberalleşme yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre ekonomik ilişkiler devletlerarasındaki sorunları çözmek için etkili bir unsurdur. Serbest Pazar ve uluslararası ticaret, yatırımların ve üretimlerin küresel şekilde kullanılması

devletlerarasındaki bağımlılığı artıracaktır. Devletlerarasındaki bağımlılıkların artmasıyla birlikte, devletler savaş yerinde barışı tercih etmek isterler ve böylece uluslararası sorunlar çözülerek güvenli bir ortam oluşturulacaktır. (Karacasulu, 2011, 20-21)

Realistlere göre savaş uluslararası ilişkilerde doğal olarak karşılanmaktadır, ama liberaller bu yaklaşıma karşıdır. Liberaller için sorunlar savaşla değil, işbirliğiyle çözülür. Askeri güç liberaller için, realistler kadar ön plana çıkmamaktadır. Realistler uluslararası ilişkilerde devletleri tek aktör olarak görürler, fakat liberaller uluslararası ilişkiler için sadece devleti tek aktör olarak değil, çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları ve buna benzer başka organizasyonlarında, devletin yanı sıra birer aktör olarak görürler. (Çetinkaya, 2013, s. 253)

Liberal düşünce akımına göre, güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir, özellikle iki kutuplu dünya düzeninden sonra, dünya çok kutuplu sisteme yürürken güvenlik kavramı sadece askeri güçle kısıtlı kalmayarak, bunun yanı sıra sağlık, ekonomi, siyasi, sosyal ve teknoloji alanlarında da güvenlik kavramı önem kazanmaya başlamıştır. (Çetinkaya, 2013, s. 254)

Tarih boyunca bütün dünya, düşünce akımlarından faydalanmıştır. Bütün düşünce akımları güvenlik konularından önemli ve değerli yaklaşımlar öne sürmüştür. Düşünce akımları güvenlik konularını zenginleştirmiş ve kapsam olarak genişletmiştir.

1.3. Güvenliğin Genişleme ve Derinleşme Boyutları

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, askeri tehditler azalmıştır. Askeri güvenlik yıllarca en önemli ve tek güvenlik kavramı olarak ön plana çıkmıştır. Fakat Rusya ve ABD arasındaki gerginlikler sona erdikten sonra, güvenlik kapsamı genişlemiştir. Sorunların ve çatışmaların sadece askeri güvenliği sağlamlaştırmaya yetmediği anlaşılmıştır. Sorunların ve çatışmaların çözümünde askeri güvenlikle birlikte, ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, toplumsal güvenlik, insan güvenliği ve buna benzer unsurlar etkin rol oynamıştır.

1.3.1. Toplumsal Güvenlik Kavramı

Bütün güvenlik kavramlarında ulusal güvenlik kavramı önemli bir kavram olmuştur, ancak ulus kavramı, güvenlik açısından yeterince incelenmemiştir. Ulus kavramını incelediğimizde toplumsal sektör ortaya çıkar. Devlet ise siyasi ve askeri sektörün odak noktasıyken, ulus da toplumsal sektörün odak noktası olarak karşımıza çıkar. Siyasi-askeri güvenlik, toplumsal güvenlikle bağlantılıdır, ancak birbirinden farklıdır. Siyasi-Askeri güvenlik ise; devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemleri ve hükümetlere ve devletlere

meşruiyet kazandıran ideolojilerdir. Toplumsal güvenlik ise bir kimliğin algılanan bir tehdide karşı savunulmasıdır, ya da daha açık söylemek gerekirse, bir topluluğun kimliğine yönelik algılanan bir tehdide karşı savunulması olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal güvenlikte kimlik ana kavramdır. ‘‘Herhangi bir topluluk bir gelişmeyi veya potansiyel bir durumu, kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak tanımlarsa toplumsal güvensizlik oluşmuş demektir. Kavramın tanımı, uluslara göre yapılmamaktadır. Toplumsal güvenlik, tanım olarak, devletten bağımsız olarak kendi kendilerini yeniden üretebilen büyük ve kendi varlıklarını devam ettiren kimlik gruplarıdır. Bu grupların neler olduğu, ampirik açıdan zaman ve mekana göre değişmektedir. Bugünkü Avrupa’da bu gruplar çoğunlukla ulusaldır, ancak diğer bölgelerde dini veya ırksal gruplar da olabilir. Toplumsal güvenlik kavramı ayrıca kimlik güvenliği olarak da anlaşılabilir’’. (Waever, 2008, s. 153,155)

Toplumsal güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler sisteminde çok önemli kavramlardan biridir. Toplumsal güvenliği olmayan ülkeler, sadece kendi ülkelerini değil, bütün dünyayı tehdit ederler. Toplumların güvende olması dünyanın güvende olması anlamına gelir. Ülkelerdeki toplumsal sorunlar ve çatışmalar kısa süreden kendi ülkeleri dışına çıkararak, uluslararası arenayı tehdit etmektedir. Bu nedenle uluslararası arenada toplumsal güvenliğin sağlanması çok önemli sayılmaktadır.

1.3.2. İnsan Güvenliği

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının yayınladığı İnsani Kalkınma Raporunda (Human Development Report 1994), resmi olarak ilk kez İnsan Güvenliği Kavramından söz edilmiştir ve 1990’lı yıllarda bu kavram geliştirilmiştir. Söz konusu raporda insanların güvende kalması için yedi alandan bahsedilmiştir. Birinci olarak insanların ekonomik güvenliğinin sağlanmasıdır, devletler tarafından bireylere temel bir gelirin temin edilmesi. İkincisi gıda güvenliğinin sağlanması; bireylerin temel gıdalara hem fiziki ve hem ekonomi erişiminin her zaman için temin edilmesi. Üçüncüsü sağlık güvenliğinin sağlanması; hastalıklardan asgari bir korunmanın garanti edilmesi. Dördüncüsü çevre güvenliğinin sağlanması; insanların tabiata zarar vermelerinin korunması ve çevreyi yaşanabilir hale getirilmesi. Beşinci birey güvenliğinin sağlanması; insanların şiddetten korunması. Altıncı toplum güvenliğinin sağlanması; insanları mezhepsel ve etnik sorunlardan ve çatışmalardan korunması ve geleneksel değerlerinin kaybolmaması ve son olarak da siyasal güvenliğin sağlanması; bireylerin özgürlüklerinin temin edilmesi olarak tanımlanmıştır. (Tangör, 2012, s. 61-62)

İnsan güvenliğini artırmak için, insanları tehdit eden açlık, fakirlik, eğitimsizlik ve buna benzer unsurların minimize veya yok etmek gerekmektedir. Bu tür tehditler yok edilmedikçe insan güvenliğinin sağlanması çok zor olacaktır. Bireylerin güvenliği çok önemlidir, çünkü bireyler ne kadar güvende olsalar toplumlarda o kadar güvende sayılır. İnsanların ve bireylerin güvende olmaması, sadece toplum güvenliğini tehdit etmemekle beraber ülkede yaşayan bütün insanları rahatsız eder. İnsanların güvende olmaması sadece kendi ülkesini değil uluslararası arenada tehdit eder. Buna en güzel örnek 11 Eylül saldırısıdır. Bireyler güvende olmadığı zaman böyle olaylara neden olarak tüm dünyayı tehdit etmektedir.

1.3.3. Çevre ve Ekoloji Güvenliği

Çevre ve Ekoloji çoğu zaman tanımlanmayan fakat siyaset ve sosyal bilimlerde yoğun olarak kullanılan bir kavramdır. Çevre ve Ekoloji güvenliği 20. yüzyılın son dönemine kadar tehlike, kaygı ve insanların bekasını tehdit edebilecek bir kavram olarak algılanmamıştır. Gerek sosyal bilimler olsun gerek doğa bilimleri olsun, çevre ve ekoloji ana terim ve temel kavram olarak farklı okullarda, yaklaşımlarda, ulusal ve uluslararası yönetimde yol gösterici kavramlar olarak kullanılmışlardır. (Brauch, 2008, s.35)

Çevre güvenliği insanlar ve başka canlılar için hayatı önem taşımaktadır. İnsanların yaşaması için enerjiye, gıdaya ve sağlığa ihtiyaçları vardır. Çevre güvenliği olmadığı takdirde insanların ve başka canlıların hayatı tehlikeye düşmektedir. Çevre güvenliğinin sağlanması insan hayatındaki tehditleri ve riskleri yok etmek için çok önemlidir. Çevre güvenliğinin sağlanması devletler içinde çok önemlidir. Bir devletin bekası için enerji, gıda ve sağlık çok önemlidir, bunları sağlamak için çevre güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Çevre güvenliğinin sağlanmaması sadece insanlar ve devletleri tehdit etmez, bunlarla beraber bütün ulusal ve uluslararası arenayı tehdit etmektedir. (Brauch, 2006, s. 3)

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1980'li yıllarda çevre güvenliğinin kalkınmanın önemli bir unsuru olduğunu ifade etmiştir. Çevre ile güvenlik arasındaki bağlantı bu tarih 'ten itibaren başlayarak gelişmiştir. Çevre ve güvenlik arasındaki bağlantıyı destekleyenlerde olmuştur ve şüphe duyanlarda, ama jeopolitik olayların gelişimi ve iklim değişiklikleri hakkındaki araştırmalar, çevre ve güvenlik arasında bağlantıyı olduğunu net bir şekilde göstermiştir. 1980'li yıllarda kıtlığın şiddete yol açtığı görülmüştür, bu ve buna benzer olaylar çevre ile güvenlik arasındaki bağlantıyı güçlendirmiştir. (Dalby, 2008, s. 180)

Çevre ve güvenlik yakından ilişkilidir, çevre ve ekoloji soğuk savaştan sonra güvenlik kavramlarından biri olarak kullanılmaktadır. Çevre güvenliğinin sağlanması insanları,

devletleri ve uluslararası arenayı tehdit eden hava kirliliği, kıtlık, hastalıklar, temiz su ve buna benzer bir çok sorunların gidermesine sebep olmaktadır. Bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi için çevre güvenliğinin sağlanması çok önem arz etmektedir.

1.3.4. Ekonomik Güvenlik

Ekonomik güvenlik kavramı başka güvenlik kavramları gibi, Soğuk Savaş sona erdikten sonra etkin şekilde kullanılmaya başlamıştır. Askeri güvenlik egemen olduğu zamanlarda, ekonomik güvenlikle birlikte, toplumsal güvenlik, insan güvenliği, çevre güvenliği gibi güvenlik alanları ikinci plana gelerek, düşük politika olarak değerlendirilmiştir.

Ekonomik güvenlik kavramı başka güvenlik türleriyle bağlantı içindedir. Ekonomik güvenliğin sağlanması, bütün güvenlik türlerini etkiler. Gerek askeri güvenlik olsun, gerek toplumsal güvenlik olsun, gerek insan güvenliği olsun, bütün bu güvenlik alanlarını sağlamak için, ekonomik güvenlik önemli rol oynamaktadır. Ekonomik güvenlik iki şekilde analiz yapılmaktadır. Birincisi devletler ve devletlerarası düzeyinde, ikincisi ise devlet dışı birimler düzeyindedir. Devletler ve devletlerarası alanlarda ekonomik güvenlik etkin rol oynamaktadır. Devletlerarası ekonomik ilişkiler, devletleri birbirlerine bağımlı yaparak savaş yerinde barışı tercih etmeleri sağlamaktadır. Devlet dışı şirketler ve kurumlarda ekonomik güvenliğin gelişiminde önemli katkı sağlamaktadır. Devlet dışı şirketlerin ve kurumların başka devletlerin şirketleri ve kurumları ekonomik ilişkilerde bulunarak, devletlerarası ilişkileri pekiştirmektedir. (Mesjasz, 2008, s. 126, 130)

Ekonomik güvenliğin sağlanması, uluslararası arenadaki sorunların çözümüne yardımcı olmaktadır. Uluslararası sistemde bütün ülkelerin ekonomik ilişkiler içinde bulunmaları çatışmalar ve sorunların çözümüne neden olabilmektedir. Ülkelerdeki ekonomik sorunlar devam ettikçe, bu sorunlar sadece ülke çapında kalmayarak bütün uluslararası devletleri tehdit edebilmektedir. Uluslararası sorunları çözmek için ekonomik güvenlik başka güvenlik türleri gibi etkin rol oynamaktadır. Barış ve refah içinde yaşamak için ekonomik güvenliğin sağlanması çok önemlidir.

1.4. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGK)

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, ABD ve Rusya arasındaki gerginliklerin azalmaya başlamıştır. Uluslararası güvenlik için artık yeni bir sorun başlamıştır, bölgesel çatışmalar ve sorunlar.

Barry Buzan ilk olarak BGK kavramını kullanmıştır, daha sonra bu kavram Ole Weaver ile birlikte geliştirilmiştir. Buzan ve Weaver'e göre; ABD ve Rusya'nı

gerginliklerinin sona ermesinden sonra, uluslararası güvenlik yapısını en iyi şekilde bölgesel bakış açısıyla anlaşılabilir ve uluslararası güvenlik analizinin BGK ile yapılmasının daha uygun olduğunu iddia ederler. Bölgesel analizi iki nedenden ötürü yapılması gerekmektedir; Birincisi olarak, tehditler uzun mesafelerden ziyade kısa mesafelerde daha kolay yayılmaktadır, yani küresel düzeyden bölgesel düzeye doğru, ikincisi ise, bölgeye yönelik dış tehditler olduğu zaman, bölge güvenlik ve barışı sağlamaya çalışmaktadır ve güvenlik çalışmalarının öznesi haline gelmektedir. (Karacasulu, 2011, s. 25,26)

Bölgenin anlamı

Her şeyden önce bölgenin anlamı ve belirli bir bölgede hangi devletlerin yer almasına açıklık getirilmelidir. Bölgenin tanımında, genellikle coğrafi konumu ve devletlerarasındaki ilişkilerin yoğunlukları dikkate alınır. Fakat bölge içinde devletlerarası işbirliği ilişkilerinin yanı sıra çatışma ve rekabet ilişkilerinde ele alındığı için kompleks güvenlik ilişkileri olarak adlandırılmıştır. Bölgesel Güvenlik kompleksi, hem olumlu, hem olumsuz ilişkileri barındırmaktadır.

Bölgesel Güvenlik Kompleksi aktörler arasında başlıca güvenleştirme² veya güvenleştirmenin kaldırılması süreçlerinin birbiriyle çok ilişkili olduğu, birbirinden ayrı analiz yapılamayacağı bölgedir, bölgede yer alan devletlerin başlıca güvenlik kaygıları birbirlerine son derece bağımlı olduğundan ulusal stratejilerini ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Bölgedeki devletler ortak sorunları ve ortak bir geleceği paylaştıklarını düşündükleri için bölge sosyal olarak inşa edilmektedir, güvenleştiren konuya bağlı olarak tanımlanan bölge değişebilir. Bu devletler birbiriyle olan güvenlik ilişkilerinin diğer bir bölgede yer alan devlet ile olan ilişkilerinden daha önemli ve bağımlı olduğunu düşünürler. Ama aktörlerin görüşü ile güvenlik kompleksleri oluştuğu için değişebilir ve kimi zaman kesişebilir. (Karacasulu, 2011, s. 26,27)

Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisinin en büyük görevlerinden biri, bölgedeki iyi ve kötü ilişkileri incelemek ve inceledikten sonra çözüm yollarını araştırmaktır, çünkü bölgedeki sorunlar sadece bölgede olup biten bir olay olmayıp, bölgesel sorunlar ve tehditler dünyayı etkilemektedir. Özellikle 11 Eylül Saldırı, göstermiştir ki, teröristler sadece kendi bölgelerinde tehdit olarak görülmeyip, tüm dünyayı tehdit etmektedirler. Bu bağlamda, ülkelerin gerek kendi içindeki sorunlar ve komşularıyla yaşadıkları sorunların çözüm yollarını

---

² Güvenleştirme, mevcut bir meselenin aktörler tarafından tartışmaya açık olan politik alandan tabular ve acil önlemlerle şekillenen güvenlik alanına kaydırılması sonucunda, aktörün var oluşuna yönelik bir tehdit olarak kamuoyuna sunulması eylemidir.

araştırılması gerekmektedir, yoksa bu bölgedeki sorunlar sadece bölgeye kalmayıp dünyayı tehdit etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN TARİHSEL GELİŞİMİ

Afganistan, Avrasya bölgesinin güneydoğusunda yer alan bir ülke olup, kuzeyde Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan, batıda İran, güneyde Pakistan ve doğuda Çin Halk Cumhuriyeti sınırlarını paylaşmaktadır. Afganistan bugünkü coğrafi konumu itibarıyla Orta Asya, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında önemli bir yol oluşturmaktadır. Sahip olduğu bu jeopolitik konumu sebebiyle tarihin farklı dönemlerinde doğudan batıya, güneyden kuzeye ve kuzeyden güneye geçmek isteyen devletlerin istilasına uğramıştır. (Saaie, 2009, s. 13-14-17). Afganistan'ın Asya'nın kalbinde yer alması, doğal kaynaklar bulundurması ve hepsinden önemlisi petrol ve gaz zengini olan ülkelerle komşu olması, Amerika başta olmak üzere birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Bu bölümde Afganistan'ı dönem dönem inceleyeceğiz.

2.1. Bağımsızlık Öncesi Dönem

Afganistan Devletinin temelleri 1747 yılında, Türk kökenli İran Şahı Nadir Afşar'ın öldürülmesinden sonra atılmıştır. Bağımsız kalan Afganistan'da Durranelerin Abdali aşiretinden Ahmed Han şah seçilmiştir. Ahmed Han'ın şah seçilmesinden sonra Afganistan Devleti kurulmuştur. Ahmed Şah, Kabil, Herat, Kandahar, Gazne ve Peşaver'de birbirinden bağımsız yaşayan aşiretleri tek çatı altına toplamış ve Afgan birliğini sağlamıştır. Bu birliği sağladıktan sonra Hindistan'a doğru sefer düzenlemiş, bölgeyi kendi birliğine dahil etmeyi başarmıştır. İran'da yaşanan sorunlara müdahale ederek, Nadir Şah'ın torunu olan, Mirza Şahrüh'un iktidara geçmesine destek olmuştur. Afganistan'da merkezi hükümetin kuruluşu ilk kez Ahmed Şah döneminde sağlanmıştır. Ülkenin sınırları genişletilmiştir. Batıda Horasan'a, doğuda Kırgız bozkırlarına, kuzeyde Ceyhun nehrine, güneyde Dekken yaylasına kadar genişlemiştir. (Yazıcı 2010, s. 221)

Kabile birliğini hanedan yönetimine dönüştüren Ahmed Şah Abdali, Popalzay kabilesinin Sadozay boyundandır. 1818 yılında Ahmed Han'dan sonra yine Durrani hanedanından Barezay kabilesinin Muhammadzay boyu yönetime geçmiştir. Bu dönemde kısa süreli kabile savaşları başlamıştır. Bu dönemde toplumda kültürel bağlılık hissi olmasına rağmen milliyetçilik ruhu söz konusu değildir. Daha çok küçük gruplara ve kabile kanununa bağlılık mevcuttur. Kabile menfaatleri doğrultusunda düşmana katılmak hiçbir zaman hıyanet

etmek olarak görülmez. Kabile içerisinde Peştu geleneklerini yerine getirmek, bir Peştun olarak adlandırılmaktan daha önemlidir. (Hajiyarali, 2011, s. 40)

Ahmed Şah döneminden sonra Afganistan'da iç karışıklıklar meydana gelmiştir. Dost Muhammed Han döneminden itibaren İngiltere ile Rusya arasındaki bölgesel çıkarların mücadelesi başlamıştır. Rusya, İran'ı, 1813 yılında kendi nüfuzuna almış ve Afganistan'a yönelmiştir. İran'ın Herat'ı kuşatması üzerine İngilizler, Afganistan ile anlaşma yaparak bu ülkeye önemli miktarda para ve silah yardımı yapmıştır. Bu saldırısında başarılı olamayan İran, bir kez daha saldırmış ve İngilizler'in gücüne dayanamamış, topçu subayları ve lojistik destekleri ile karşılaşınca bölgeden çekilmiştir. Bu sırada Afganistan'da hanedan değişikliği ile Sadozaylardan Şüca ül mülk, tahtını Barakzaylardan Dost Muhammed Han'a kaptırmıştır. Bunun üzerine Şüca ül mülk İngilizlere sığınmıştır. İngilizler bu durumu fırsat bilerek Afganistan'ın iç işlerine karışmıştır. Dost Muhammed'i Rus yanlısı olarak suçlayıp Afganistan'ı işgal etmişler ve Afgan tahtına Şüca ül mülk'ü tekrar geçirmiştir. 1842 yılına kadar İngilizler tarafından işgal altında kalan Afganistan'da yüz bine yakın insan ölmüş, önemli miktarda toprak kaybedilmiş ve Afgan halkı tarafından İngilizlere ve batılı değerlere karşı yüksek derecede nefret duygusu oluşmuştur. Aynı zamanda bu işgal ülkedeki merkezi yönetimi zayıflatırken, aşiret reisleri ile din adamlarının nüfuzunun artmasına sebep olmuştur. (Yazıcı 2010, s. 222-224)

Dost Muhammed Han, İngilizlerin çekilmesinin ardından 1843 yılında Afganistan'a geri dönmüş ve yönetimi ele geçirmiş. 1863 yılında, ölümüne kadar yönetimde kalmıştır. Dost Muhammed Han, parçalanmış ülkeyi tekrar bir araya getirmeyi başarmış, Afganistan'ın dağılan ekonomisini toplamış ve hükümeti geleneksel çizgisine getirmiştir. Dost Muhammed Han'ın çok sayıdaki oğulları ve torunları ülkede yerel vali olarak kendi bölgelerini hemen hemen özerk olarak yöneterek kendisine yardımcı olmuştur. Dost Muhammed Han'ın vefatından sonra Şir Ali Han yönetime geçmiş ancak bazı yerel yönetimler isyan etmiştir. Bu nedenle 4 yıl süren iç karışıklık meydana gelmiştir. Ardından Şir Ali Han, en büyük oğlu Yakup Han'ın yardımıyla yönetime geçmiştir. Şir Ali Han, ulus devlet olma yolunda bazı düzenlemeler ve reformlar yapmıştır. Ancak İngilizler İkinci İngiliz Afgan Savaşı olarak adlandırılan 1878 yılında Şir Ali Han'ın yaptığı düzenlemeleri, ülkeyi işgal ederek yok etmiştir. Şir Ali Han'ın en küçük oğlu Eyüp Han, İngiliz ordusunu Maiwand'da yenilgiye uğrattıktan sonra Abdurrahman Han yönetime devralmıştır. (Hajiyarali, 201, s. 15)

Abdurrahman Han, Şir Ali Han gibi çalışmaya başlamıştır ancak ulus inşasından çok devlet düzenini dikkate alarak, devlet üzerine odaklanmıştır. Güvenliğe ve düzene önem

verilmiş ve geleneksel yapı içerisindeki kırsal kesimdeki hanların özgürlüğü büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Ülkede merkezi otoriteyi güçlendirmiştir. Aşiretlerin muhalefeti ile Eyüp Han, Abdurrahman Han'a karşı rakip olarak çıkmıştır. Abdurrahman Han ise onu İngilizlerle işbirliği yaptığı konusunda suçlayarak İran'a sürgün etmiştir. 1888 yılında ise Afgan Türkistan'ı Özerk Valisi Muhammed İshak Han isyan ederek Abdurrahman Hanı tahttan indirmek istemiş. Ancak Abdurrahman Han'ı tahttan indirme konusunda başarısız olmuştur. Bunun üzerine Semerkant'a giderek oraya sığınmıştır. Abdurrahman Han dış tehditlerle hanedan rakipleri gibi yerel yönetimleri Afganistan'ın güçlü bir merkezi yönetim ile güçlü bir orduya sahip olması gerektiğine ikna etmiştir. Ancak bu düzenin korunması için mali kaynakların büyük bir kısmının tahsisi ve kabile topluluklarının geleneksel yapılarının azalması gerekli olarak görülmüştür. Ülkenin yetersiz kaynakları ve halkın bir güvenlik devleti içinde yaşama isteksizliğini değiştirmek Abdurrahman Han'ın kendisi için en önemli hedefi olmuştur. Bu süreçte kırktan fazla isyan çıkmıştır. Tüm bu olayların dışında İngiliz ve Ruslar tarafından Afganistan sınırların çizilmiştir. Abdurrahman hanın dönemi, Afganistan tarihi içerisinde oluşum dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yazıcı 2010, s. 225)

Durand Hattı olarak adlandırılan ve herhangi bir tarihi ve sosyolojik temeli olmayan sınır, İngilizlerin Sir Mortimer Durand başkanlığındaki bir heyeti 1893 yılında Abdurrahman Han'a göndererek anlaşması ile çizilmiştir. Bu hattın olduğu bölgede aşiretlerin silahlandırılması bölge güvenliği açısından tehdit unsuru oluşturmuştur. İngilizler, Hindistan sınırı içerisindeki kabilelere silah ticareti yapma ve bulundurma izni vermiş, onları askerlik hizmetine almıştır. Maaşlı olarak bölgede bulunan Peştunlara, Toçi gözcüleri ya da Hayber tüfekçileri adı verilmiştir. Bölgedeki güvenlik sorunu bu uygulamalarla çözülemeyecek duruma gelmiştir. İngilizler 'in Hindistan'da haşhaş ziraatını yasaklamaları ancak haşhaştan elde edilen afyonun ithalatını yasaklamamaları, Afgan çiftçisini haşhaş üretimine yönlendirmiştir. Üretilenlerin de sınırdaki aşiretler aracılığıyla Hindistan'a geçmesi hükümete vergi vermeden kazanca sebep olmuştur. Bu da Abdurrahman Han'ın güçlendirmeye çalıştığı merkezi otoriteyi ve modernleşmeyi engellemiş, toprak sahipleri haşhaş ziraatından yüksek miktarlarda para kazanmışlardır. (Yazıcı 2010, s. 225-226)

1901 yılında Abdurrahman Han vefat etmiştir ve yerine geçen Habibullah Han, İngilizlere bağlı politika izlemiştir. Bu politikası yüzünden Afgan halkı tarafından sevilmeyen Habibullah Han, 1919 yılında kimliği bilinmeyen bir kişi tarafından öldürülmüştür. Habibullah Han'ın ölümünden sonra yerine oğlu Emanullah Han geçmiştir. Emanullah Han, babasının politikasını izlememiştir ve bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Emanullah Han'ın çabalarının neticesinde, İngilizleri 19 Ağustos 1919 yılında İngilizler ile Rawalpindi

Anlaşması³ imzalamıştır. Bu anlaşma ile İngilizler Afganistan'ın bağımsızlığını resmen kabul etmiştir. Bağımsızlığın ardından Emanullah Han, daha önce babası Habibullah Han tarafından sürgüne gönderilen Mahmut Terzi'yi geri Afganistan'a gelmesini sağlamış ve ülkede birçok reform yapmıştır. Vizyonları Afganistan'ı genç Türkiye Cumhuriyeti haline getirmek olmuştur. (Hajiyarali, 2011, s. 11)

2.2. 1919-1945 Arası Dönem

Afganistan 1919 yılında Emanullah Han döneminde bağımsızlığını kazanmıştır. Emanullah Han iyi bir öğrenim görmüş, dünyadaki gelişmelerden haberdar, demokrat düşünceli ve yenilik taraftarı bir lider olmuş. Hükümdar olur olmaz, hukuken Afganistan'ın iç ve dış meselelerinde tam bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiştir. (Büyükbaşı, 2006, s. 30)

Emanullah Han ülkeyi bağımsızlığa getirdikten sonra ikinci olarak ülkenin modernleşmesini hedefleyen hızlı bir reform programı hayata geçirmiş. Bu modernizasyon sürecinden rahatsız olan reform karşıtları isyan etmeye başlamışlar ve bu isyanlar ve ayaklanmalar neticesinde, 1928 yılında Emanullah Han dönemi sona ermiştir.

Beçe-i Sakav lakaplı, Habibullah Kalakani, Emanullah Hana karşı ayaklanan gruplardan biri olmuş ve bu ayaklanma sonucu 7 Ocak, 1929 yılında ülkenin yönetimini ele geçirmiştir. Habibullah Han döneminde ülkedeki karışıklıklar daha artmaya başlamış. İngilizler tarafından desteklenen Muhammad Nadir Han, Afganistan'ın etnik gruplarından biri olan, peştunlardan oluşan birlikleriyle Habibullah Han'a karşı savaşa girerek 13 Ekim 1929 yılında Habibullah Han hükümetini sona erdirerek ülkenin yönetimini ele geçirmiştir. (Balcı, 2012, s. 384-385)

1929 yılında Habibullah Han'dan sonra, İngilizlerin desteğini alan Muhammed Nadir Şah yönetime geçmiş ve uygulanan reformları iptal etmiştir. Ruslarla olan ilişkilerinde zayıflatmıştır. 1933 yılında bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. Yerine 19 yaşındaki oğlu Muhammed Zahir Şah geçmiştir. 40 yıl iktidarda kalan Zahir Şah, tembelliği ve dış dünyaya olan ilgisizliği ile bilinen bir hükümdar olarak tanınmıştır. Muhammed Zahir Şah döneminde, devleti onun adına amcaları ve akrabaları yönetmiştir. Bazı kaynaklara göre kendisinin yurtdışında yüklü miktarda para bulunan hesabı olduğu belirtilmiştir. Bu zenginliği ülkedeki altın, kömür, elmas gibi değerli kaynakları yurtdışına ihraç ederek edindiği bilinmektedir. Muhammed Zahir Şah döneminde 1953 yılında başbakan olan Muhammed Davud, hırslı,

³ 6 Mayıs-8 Haziran 1919 tarihleri arasında Afganistan emirliği ile Britanya imparatorluğu arasında gerçekleşmiş olan "III. İngiliz Afgan savaşı"nın sonucunda imzalanan antlaşmadır. (8 ağustos 1919) bu antlaşma ile İngiltere Afganistan'ın tam bağımsızlığını tanıyarak bu ülkeden çekilme kararı almıştır.

reformcu olmasına rağmen Zahir Şah tarafından istekleri yerine getirilmemiştir. ABD ile temasta bulunularak askeri yardım istenmiş ancak olumsuz yanıt alınınca Ruslardan yardım istenmiştir. Ruslar ise karşılık vermiş, para yardımıyla bulunarak köprü ve otoyol projelerini üstlenmiştir. Aynı zamanda Ruslarla Afgan subaylarının eğitilmesi konusunda da anlaşma yapılmıştır. Afgan subayları Rusya'da komünizmin etkisinde kalmış, ülkeye düzeni değiştirme umudu ile dönmüşlerse de Zahir Şah o dönemde Afgan subayları yüksek mevkilere getirmemiştir. (Oğuz 2001, s. 70-74)

2.3. 1945-1979 Arası Dönem

Afganistan'daki etnik gruplar içerisinde en büyük etnik grubu oluşturan Peştunlardır. Pakistan'da da çok Peştun bulunmaktadır. 1947 yılında İngilizlerin Hindistan'dan ayrılması ile Afganistan Devleti, Pakistan'ın kuzeybatısında yaşayan Peştunların durumu ile ilgili halka bağımsızlık ya da Afganistan'a katılma konusunda seçim hakkı tanınacağını ummuştur. Ancak İngilizler Peştunlara Hindistan ya da Pakistan ülkelerinden birini seçmelerini isteyince onlar Müslüman olmalarının da etkisiyle Pakistan'ı seçmişlerdir. Ayrıca Afganistan daha önceleri bu toprakların kendisinde olduğu için hak iddia etmiş, ancak bir sonuç alamamışlardır. Bu sınır sorunu nedeniyle Afganistan kendi sınırları içindeki Peştunları kıskırtmış bunun üzerine Pakistan sınırı kapatmıştır. Bu durum ise ithalat ve ihracat yolunu Ruslara kaydırıldığı için Ruslarla yakınlaşmaya sebep olmuştur. Bu yakınlaşmanın aksine ABD ise Afganistan ile yakınlaşma gibi bir politika uygulamamıştır. Bununla ilgili bir kaynağa göre 1966-1973 yılları arasında ABD'nin Kabil büyükelçisi olan Robert Neumann'a göre ABD'nin iletişim ağları zayıf olan Afganistan'a, Ruslarla aralarındaki Soğuk Savaş'ı tırmandırma ihtimalinden dolayı yardım etmemiştir. (Oğuz 2001, s. 76)

Muhammed Zahir Şah, Muhammed Davud'u görevden aldıktan bir yıl sonra 1964 yılında demokrasiye geçişi ilan etmiştir. Bu çerçevede yeni bir anayasa kabul edilmiş, 1965 yılında da milletvekili seçimi yapılmıştır. O dönemdeki milletvekillerinin üçte biri okuma yazma bilmemektedir. Basın ve düşünce özgürlüğü ve yeni parti kurma hakkı verilmiştir. Afganistan Demokratik Halk Partisi adında ilk siyasi parti kurulmuştur. Parti komünist olup tüzüğü Sovyetler Birliği Komünist Partisi örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu parti iki yıl içerisinde iki hizbe ayrılmıştır: Halk ve Perçem. Nur Muhammed Taraki liderliğindeki Halk hizbi sınıfa dayanan Lenin modeli bir görüşe sahip olup etnik olarak kırsal kesimdeki Peştunlardan oluşmaktadır. Babrak Karmal liderliğindeki perçem hizbi ise toplumun her kesiminin katılabileceği demokratik görüşe sahip olup etnik olarak genellikle yüksek düzeyde eğitilmiş ve Farsça konuşan şehirlilerden oluşmaktadır. İki hizip arasındaki rekabet kişisel

düşmanlıklara dayanmıştır. İkisi de Rus yanlısıdır ve Ruslar da her ikisinde de eşit düzeyde davranmıştır. (Oğuz 2001, s. 77-82)

1963 yılında başbakanlıktan alınan Muhammed Davud, Zahir Şah'ın Afganistan'ı tek başına yönetmesini hazmedememiştir. Özellikle 1965 yılındaki anayasayla kraliyet ailesinden birinin kabinede ya da yüksek mevkilerde görev alamayacağı şeklindeki maddenin konması üzerine Muhammed Davud, ülkedeki subaylarla anlaşarak 1973 yılında askeri ihtilal gerçekleştirmiş ve cumhuriyeti ilan etmiştir. İhtilal için destek aldığı kişilere bir süre görev verdikten sonra uzaklaştıran Muhammed Davud, dış ilişkilerde de Pakistan ve İran ile ilişkilerini geliştirip Rus bağımlılığını azaltmaya çalışmıştır. Muhammed Davud bir sözünde Afganistan'ın Küba gibi yanlı değil, gerçek anlamda tarafsız olmasını istediğini belirtmiştir. Çin ile yaptığı anlaşma ve Somali ile Etiyopya aleyhinde yaptığı bildiri Rusları rahatsız etmiştir. Komünistleri yönetimden uzaklaştıran Muhammed Davud, Müslüman köktendincilerin toplandıkları yerlere baskın yaparak onları da kendine düşman etmiştir. (Büyükbaş, 2006, s. 42,43)

Muhammed Davud ile Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev'in tartışması ihtilalden önce son olay olmuştur. Rusların baskısı ile birleşen Halk ve Perçem hizipleri iktidarı devirmiştir. Nur Muhammed Taraki iktidara geçerek cumhurbaşkanı olmuş, başbakan ise Hafızullah Emin olmuştur. Bu ihtilale Afgan tarihinde "Nisan Devrimi" denmiştir. Taraki dönemi komünist çizgide devam etmiş, bazı reformlar ve Marksist, Leninist çözümler geleneksel yapıyı rahatsız etmiştir. 1978 yılında Nuristan'da başlayan ayaklanmalar Afganistan geneline yayılmıştır. Afganistan bayrağı Sovyetler Birliği bayrağına benzer kırmızı bir bayrak olarak değiştirilmiş, ülkenin adı Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olmuştur. Bu dönemde etkili bir yönetim sergileyen Hafızullah Emin'in keyfi hareketleri Rusları tedirgin etmeye başlamış ve Ruslar onu saf dışı bırakmak için devreye girmiştir. Taraki'nin de desteklediği bu duruma karşı Emin, Taraki'yi tutuklatarak cumhurbaşkanı olmuştur. Kendisini devireceğinden haberdar olan Emin, Ruslarla ilişkileri soğutmuştur. ABD ile yakınlaşmaya çalışmış ancak bu çabasına yanıt alamamıştır. Halkın ayaklanmalarının tekrar artması ile Ruslar 24 Aralık 1979 tarihinde 5 Aralık 1978 yılında imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması'nın gereği olarak Afgan Devleti'nin çağırması üzerine girdiklerini açıklamışlardır ancak bu meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. İşgalden sonra Babrak Karmal yönetime geçmiştir. Burada Rusların işgalinin sebepleri arasında Hafızullah Emin'in ABD'ye yakınlaşma çabası ile ülkenin ayaklanmalar ile mücahitlerin eline geçme ihtimali bulunmaktadır. Ülkeyi komünist düzene sokma girişiminde olan Babrak Karmal'ı ülke halkı vatan haini olarak görmüştür. Devlet daireleri, önemli mevkiler Ruslara bırakılmış,

eğitim ve ekonomi kurumları Rusların eğitim ve ekonomi kurumlarına benzer hale getirilmiştir. Bu dönemde Rus KGB⁴ örnek alınarak gizli haber alma örgütü KHAD⁵ (Khedemati İttıla'ati Devleti) kurulmuştur.

2.4. 1979-2001 Dönem

Sovyetlerin işgalinin sürdüğü 1979-1989 yılları arasında Sovyetler az sayıda halk ve Afgan hükümeti dışında destek görmemiştir. Afgan mücahitler, ülkenin her yerinde askeri birliklere karşı çıkmıştır. ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan Afgan mücahitlere silah ve para yardımı yapmıştır. Yüz bin kişilik Afgan ordusunun yetmiş bini silahları ile mücahitlerin tarafına geçmiştir. Ülke dışında binlerce Müslüman mücahitlere çeşitli ülkelerden gelerek katılmıştır. Sovyetlerin 1985 yılında iktidara geçen lideri Mikhail Gorbaçov, 1988 yılında Afganistan'ı kanayan yaraya benzeterek, desteklerini sürdüreceklerini ancak askeri birliklerini geri çekeceklerini açıklamıştır. Bunun üzerine Afganistan, Pakistan, SSCB ve ABD arasında Cenevre Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, Afganistan ile Pakistan'ın içişlerine müdahale edilmeyecek, mültecilere geri dönüş ile ilgili zorlama olmayacaktır. Sovyetler geri çekilmeyi yapmış, ülkede destekledikleri Dr. Necibullah yönetimi devam etmiştir. Ancak barış ortamı oluşmamış, kabile yapısına göre oluşan Afgan mücahitlerinden her grup kendi kabilelerinin menfaatlerini düşününce iç savaş devam etmiştir. Dr. Necibullah'ın yerine 1992'de Geçici Konsey Sibgatullah Müceddidi başkanlığında yönetime geçmiştir. Sibgatullah Müceddidi'nin yerine geçen Burhaneddin Rabbani döneminde mücahitler arasında ateşkes yapılmıştır. Cemiyet-i İslami'den olan Rabbani, Hizbi İslami'den olan başbakan Abdussabur Ferid'i görevden almış yerine yine Hizbi İslami'den Hikmetyar geçse de bu olaylar Taliban'ın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Taliban, çatışmalardan bıkan halkın umudu olmuştur. Çünkü her bölgede mahalli komutan olmuş ve her biri kendi kanunlarını uygular olmuştur. Taliban kısa sürede ülkenin %90'ının yönetimine almıştır. (Büyükbaş 2006, s. 56-60)

Taliban'ın karşıtı olarak bu dönemde kuzey ittifakı bulunmaktaydı. Bu ittifak, devrilen Tacik Cumhurbaşkanı Rabbani, Özbek lider Raşid Dostum, Ahmed Şah Mesud ve Hazara lideri Kerim Halili'den oluşmuştur. Peştunlardan oluşan Taliban güçleri kuzey ittifakına karşı saldırmış, çok kayıplar verse de büyük oranda o bölgeye de hakim olmuştur. Ancak Taliban'ın bu saldırıları etnik bölünmeyi derinleştirmiştir. Bölgedeki Şii Hazaralar'ı katletmişlerdir.

⁴ *Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti*, (Committee for State Security), (Devlet Güvenlik Komitesi)

⁵ (Khedemati İttıla'ati Devleti), Devletin Gizli Servisi.

Dış dinamikler olarak ABD, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkmenistan'ın desteğini alan Taliban (Polat, 2006, s. 16-21), uyguladığı politikada İslami fundamentalist olmuş, ABD'ye zamanla tavır almıştır. Sovyet işgali ile altyapısı oluşan El Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin'in, ABD tarafından Taliban'dan talep edilmesine karşılık Taliban'ın Bin Ladin'i teslim etmemesi de ABD'nin rahatsız olmak için uyguladığı bir politika olmuştur. El Kaide Örgütü tarafından yapıldığı iddia edilen 11 Eylül Saldırılarından sonra, ABD, El Kaide lideri Usame Bin Ladin'i suçlayarak Afganistan'a yönelmesi bölge ile ilgili çıkarlarını gerçekleştirmek için meşrulaştırma hareketi içerisinde olduğu izlenimi verilmiştir. Tüm bu nedenlerle ABD, 7 Ekim 2001 tarihinden itibaren Afganistan'ı bombalamaya başlamıştır.

Afganistan kurulduğundan bu yana hep çatışma içinde olmuştur. Mücahitler komünistlerle savaşmıştır. Sovyet Kızıl Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesinin ve komünistlerin parçalanmasının ardından mücahitler Necibullah hükümetine karşı savaşılmaya başlamıştır. Rusların çekilmesinin ardından iyice zayıflayan Necibullah yönetimi, kentleri birer birer kaybetmiştir. Mücahitler Kabil kapılarına dayandığında Necibullah'ın yanında en güçlü komutanlarından biri olan Özbek General Raşid Dostum kalmıştı. Hem kendi bölgesi Mezar-ı Şerif'i hem de Kabil'i mücahitlere karşı savunan Dostum, 1992 yılının başlarında Cemiyet-i İslami Afganistan adlı gruba bağlı Ahmet Şah Mesud 'la anlaşarak mücahitlerin 17 Nisan'da Kabil'i ele geçirmelerinin önünü açmıştır. Devlet Başkanı Necibullah ülkeden kaçma girişiminde bulunsa da daha sonra mücahitlerin Kabil'e girmesine kısa süre kala Kabil'deki BM binasına sığınmıştır.

Dr. Necibullah iktidarının sona ermesiyle birlikte, Afganistan'da iç savaşlar başlamıştır. Kabilde otoriteye hakim olmak için bütün mücahit gruplar çaba göstermiştir. Ahmet Şah Mesud komutasındaki mücahit birliklerinin Kabil'e girmesinin ardından, kent dışında mücahit gruplar arasında çatışma başlamıştır. Bir yandan Şah Mesud ve Rabbani birlikleri Gülbeddin Hikmetyar birlikleriyle savaşılmaya başlamış, diğer yandan ise Şii Hazarlardan oluşan Abdulali Mezari liderliğindeki Hizb-Vahdet (Hazara) ile Abdurrahman Resul Sayyaf liderliğindeki İttihadı İslami (Peştun) birlikleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalardan kısa bir süre sonra General Dostum birlikleri (Özbek ve Türkmen) saf değiştirerek Hazaraların yanında yer almıştır. Tacik Ahmed-Şah Mesud birlikleri ise Peştun asıllı Resul Sayyaf birliklerini desteklemiştir. Dostum birlikleri ve Hazaralar, Kabil için kısa bir süre önce savaştıkları Hikmetyar ile anlaşarak Afganistan'da Rabbani ve Şah Mesud 'un başını çektiği Afganistan İslam Devleti ve Hikmetyar ile General Dostum 'un başını çektiği Muhalif Gruplar olmak üzere çatışan iki grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

(Afganistan Moğol İstilasından ABD İşgaline, Kabilin Düşüşü ve Mücahitler Hükümeti, <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabil/kabil.html>)

‘Nisan 1992’de Pakistan’ın Afganistan sınırındaki Peşaver kentinde toplanan mücahit gruplar, Afganistan İslam Devleti’nin kurulduğunu açıklamışlardır. Ancak iki büyük grup Hikmetyar’ın Hizb-i İslami’si ve Rabbaninin Cemiyet-i İslami’si arasındaki ihtilaflar nedeniyle devlet başkanlığı daha tarafsız biri olarak görülen Cephe-yi Necat-ı Milli Afganistan grubunun Tacik asıllı başkanı Sibgatullah Müceddidi ’ye verilmiştir. Gülbeddin Hikmetyar başbakan, Rabbaninin Cemiyet-i İslami grubunun bir yan kolu olan Şura-yı Nazar’ın Tacik komutanı Ahmet Şah Mesud da savunma bakanı olmuştur. Ancak bu durum bile ihtilafları azaltmamış. Mücahit gruplar özellikle İslam alimlerinin devreye girmesiyle aralarında tam dört anlaşma yapmıştır. Ancak bu anlaşmaların uygulamaya geçirilmesi kısa süreli olarak imkân bulmuş. Örneğin Peşaver Anlaşması gereği altı ay cumhurbaşkanı olarak kalan Müceddidi, yerini Rabhani ’ye bıraktıktan sonra 1993 yılında Rabhani ve Hikmetyar, Afganistan’ın yeniden yapılandırılması için harekete geçerek önce İran’ı sonra Suudi Arabistan’ı ziyaret etmiş ve yardım sözü almıştır, ancak Hikmetyar’ın Celalabad kentinde yapılması planlanan kabine toplantısına, kendisine yönelik suikast planlandığını öne sürerek katılmaması, ortamı yeniden germiş ve çatışmalar yeniden başlamıştır. (Afganistan Moğol İstilasından ABD İşgaline, Kabilin Düşüşü ve Mücahitler Hükümeti, <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabil/kabil.html>)

‘Hikmetyar 1993 yılında çekildiği Kabil’in güneydoğusundaki Çarasyab bölgesinden başkenti bombalamaya başlamıştır. Bir yandan Burhaneddin Rabhani ve Şah Mesud birlikleriyle Hikmetyar birlikleri arasında Kabil’in dışında çatışmalar yaşanırken diğer yandan küçük gruplar Kabil içinde çatışmalara başlamıştır. BM’nin Afganistan özel temsilcisi Mahmud Mestiri ve Pakistan’ın da devreye girmesi çatışmaları önleyememiş. İki lider arasındaki bir başka çatışma konusu da şüphesiz cumhurbaşkanlığı görevini sekiz aylığına üstlenen Burhaneddin Rabbaninin ülkede karışıklığın olduğu gerekçesiyle görevini bırakmaması ve verilen yetkiyi iki yıl daha uzatması olmuş. Bu dönemde başkent Kabil savaş zamanında bile rastlanmayan büyük bir yıkıma uğramış, binlerce kişi bombardıman ve çatışmalar sonucu hayatını kaybetmiştir. Ülkede önü alınamayan bir iç savaş sürerken 1994 yılının Kasım ayında güneyde Peştunların yoğunluklu olarak yaşadığı Kandahar’da Diyobend medresesine bağlı Molla Muhammed Ömer adındaki din adamının etrafında toplanan öğrenciler, Taliban hareketi ile kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştır. (Afganistan Moğol İstilasından ABD İşgaline, Kabilin Düşüşü ve Mücahitler Hükümeti, <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/kabil/kabil.html>)

Taliban

Taliban, talip kelimesinin çoğul halidir. Talip medresede eğitim gören öğrenci anlamına gelmektedir. Taliban Pakistan medreselerinde eğitim gören öğrencilerdir. Bu grup, Afganistan'da etnik gruplar arasında iktidar savaşlarının cereyan ettiği dönemde ortaya çıkmıştır ve ilk olarak 29 Ekim 1994'te Kandahar'ı ele geçirmiştir. Taliban'ın başında yer alan Molla Muhammad Ömer, Emir ul Müminin olarak adlandırılmıştır.

Bu grup yavaş yavaş güçlenmeye başlamış ve 1996 yılında başkent Kabil ele geçirdi. Afganistan'ın en kalabalık etnik grubu olan Peştunlardan oluşan ve Peştun milliyetçiliğini aşırı şekilde harekete geçiren Taliban, geleneksel İslami değerler, toplumsal yapı ve mevcut devlet yapısı ile uyumu kabul etmeyen, köktendinciliğin yeni bir örneği, İslamiyet'in ve şeriatın aşırı bir yorumunu temsil ediyordu. Bu görüşler doğrultusunda kontrolü ele geçirdikleri her yerde kız okullarını kapatıyor, kadınların evden çıkışlarına kısıtlamalar getiriyor, müzik ve televizyon yasaklanıyordu. Taliban örgütü, Molla Muhammad Ömer başkanlığında, toplam 10 kişiden oluşan, yüksek şura olarak bilinen heyet tarafından yönetiliyordu. En yüksek karar organı olan yüksek şuraya iki komite vardı: Kabil Şurası ve askeri şura. (Polat, 2006, s. 9-11)

Afganistan'da çok kısa bir sürede yönetimi ele geçiren Talibanin desteklenmesi veya engellenmesi bağlamında, birçok ülkenin kendi menfaati ve dış politikası çerçevesinde davrandığı görülür, Talibanin hızla büyüyerek ülkeyi kontrol etmesi ve İslami anlayışı karşısında, başta Türkiye olmak üzere, Hindistan, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri, bu grubun ilerlemesini engellemek için ülkede gelişen bu tehlikeyi durdurabilecek tek güç durumundaki, Peştun olmayan etnik gruplardan oluşan, Kuzey İttifakına her türlü yardımı yapmıştır. Bunun karşısında Pakistan ve Suudi Arabistan Talibanı desteklemiştir. Bu dönemde Talibanı resmen tanıyan ülkeler Pakistan, Birleşik Arap Emirliği ve Suudi Arabistan olmuştur. (Polat, 2006, s. 14-15)

Afgan halkının ülkede yaşanan iç savaş nedeniyle bunaldığı bir dönemde ortaya çıkan Taliban'ın birbirleriyle kıyasıya savaşan İslami direnişçi guruplara savaş açması, yıllardır savaşın içinde yaşayan, silahlardan, ölümlerden, haraç vermekten bıkan Afgan Halkı tarafından da benimsenerek, sempati duyulmuştur.

Taliban grubu, Pakistan'daki medreselerde aldıkları dini eğitim derecesi ve kalitesi ne olursa olsun, Afgan dini yaşantısına aykırı ve İslam'ın prensiplerine uymayacak bir katılık ve acımasızlıkla mücadeleye atılmış, işgal ettikleri her Afgan kentinde, özellikle Peştun ve Sünni

olmayan herkese son derece kötü davranmışlardır. Taliban yöneticileri, insan haklarına aykırı, kadınları aşağılayan, ülke geçlerini cehalete mahkûm eden hoşgöründen uzak bir idare şekli ortaya koymuştur. Usame Bin Ladin gibi teröre bulaşmış bir Suudi milyoneri ile işbirliğine girmeleri, mali ihtiyaçlarını karşılamak için eroin üretimi ve işbirliği ticaretine girmeleri, tüm dünyada huzursuzluk yaratmıştır. Nihayet, 11 Eylül saldırısında Bin Ladin ile birlikte adlarının anılması ise Afganistan'ı ve Afgan halkını büyük bir çıkmazın içine sürüklemiştir.

Taliban, başlangıçta hedefinin mücahitler arasındaki savaştan bıkan Afgan halkın savaştan kurtararak ülkede barışı sağlamak olduğunu açıklamıştı. (Balci, 2012, s. 390) Fakat daha sonra asıl hedeflerinin barışı sağlamak olmadığı ortaya çıkmaya başladı ve asıl hedeflerinden biri kendi İslam yorumlarının hakim kılınmaya çalışılması olduğu ortaya çıkmaya başladı. Böylece hem dünyada, hem de diğer Müslümanlar tarafından tepkilere yol açtı. Taliban İslam dinini yanlış bir şekilde uyguladı ve ikinci olarak insanları kendilerinden bıktırmaktı ve insanlara o kadar zulüm yaptılar ki artık insanlar yeter demeye başladılar, kim gelirse gelsin, şu Taliban yok olsun yeter demeye başladılar. Talibanin yaptıkları Afgan halkını çok bıkmıştır ve halkın Taliban yanlı olmaması, ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a girmelerinde kolaylık sağlamıştır. Afgan halkı tarih boyunca başka ülkelere baş eğmemiştir, bunun en iyi örneği, Afgan mücahitlerinin Ruslara karşı savaşmasıdır. Afgan halkı ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a girmelerinde sessiz kalmalarının nedeni Talibanın kötü yönetimi olmuştur.

Ülkenin 90% elinde olan ve 1996-2001 yılları arasında Afganistan'da iktidarda olan Taliban, 11 Eylül Saldırısı sonra El Kaide Lideri olan Usame Bin Ladeni barındırdığı için ABD ve İngiltere'nin terörizme karşı yaptıkları operasyonlar neticesinde Taliban iktidarı sona erdi ve Afganistan'da yeni bir devlet Hamid Karzai başkanlığında kuruldu. (the response, 11 September 2001, research paper 01/72, 3 October 2001, s: 40)

2.5. 2001-2014 Dönem

Talibanın iktidarının sona ermesine sebep olan 11 Eylül Saldırısı sadece Afganistan'ı değil belki bütün dünya için bir dönüm noktası olmuştur. Peki, bu saldırı kimler tarafından yapıldı, dediğimizde genel olarak karşımıza El Kaide örgütü çıkıyor işte bu sorunun cevabine ulaşmak için bir anket yapılmış ve 17 ülke bu soruyu cevaplamış.

Bu ülkelerden sadece 9'unda çoğunluğun saldırıların arkasında El Kaide olduğuna inandığını ortaya koymuş. Araştırmaya göre El Kaide'den sonra saldırıların arkasında olduğu en çok düşünülen ise Amerikan yönetimi çıkmış. ABD yönetimini de İsrail takip ediyor.

(Haber Tarihi: 11 Eylül 2008 Perşembe Saat 12:25, Cihan Haber Ajansı (148542)). Bazıları da, terör saldırının ABD'nin içinden veya dışarıdan bazı karanlık gruplarca yapıldığı ve ABD'nin Afganistan ve Irak gibi ülkelerde operasyonlar yapabilmesinin sağlamak için yapılmış bir 'komplo ya da senaryonun parçası' olduğunu iddia etmiştir. Birbirine zıt bu iki yorumun da ispat mümkün değildir. Her iki görüş de, teröristlerin kim oldukları sabitmiş gibi düşünülmekte, doğruluğu henüz ispatlanmamış bir varsayım üzerine dayanmaktadır. (Gözen, 2004, s. 163)

11 Eylül Saldırılarından sonra, ABD ve İngiltere 7 Ekim 2001'de Afganistan'a karşı 'Kalıcı Özgürlük' (Operation Enduring Freedom) adı altında askeri bir operasyon başlatmıştır; BM Güvenlik Konseyi'nin açık bir yetkilendirmesi olmaksızın başlattıkları operasyonu, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırmışlardır. Ancak saldırılar sonrasında, durum ile ilgili Güvenlik Konseyi tarafından çeşitli kararlar alınmış olmakla birlikte, ilgili kararlarda ne operasyona izin veren ne de saldırıların faillerini belirleyen açık bir ifade kullanılmıştır. (Halatçı, 2006, s. 81)

Hiç bir örgütün saldırıyı üstlenmemesine rağmen, 20 Eylül 2001'de yaptığı konuşmasında ABD Başkanı Bush, ABD hedeflerine yönelik daha önce de Tanzanya, Kenya ve Yemen'de gerçekleştirilen terörist saldırılardan sorumlu tutulan El Kaide Örgütü'nün son saldırıların da faili olduğuna dair yeterli delilin olduğunu iddia etmiştir. İngiliz Hükümeti de, ABD'yi desteklemiş ve saldırıların El Kaide Örgütü tarafından gerçekleştirildiğine dair yeterli kanıtların olduğunu kamuoyuna açıklamıştır. İngiltere Başbakanı Tony Blair'e göre, konuya ilişkin hazırlanan belgede yeterli kanıtların olduğuna şüphe yoktur. Bütün bunlara rağmen, Usame Bin La-din yaptığı açıklamalarında saldırılarla herhangi bir ilişkisi olmadığını ifade ederek sorumluluk üstlenmekten kaçınmıştır. (Halatçı, 2006, s. 82)

Bazılara göre amaç Usame Bin Laden değil, amaç Afganistan olduğu için Usame Bin Laden seçildiğini iddia ediyorlar. Amaç Afganistan değil de başka ülke olursa belki başka bir isim seçilirdi.

11 Eylül'den sonra Amerika Birleşik Devletlerinin, Afganistan saldırısı Afgan halkı tarafından çok bir tepki görmedi, çünkü insanlar artık Taliban ve onların hükümetinden bıkmış durumdaydılar. Taliban olmasın başka kim olsa olsun demeye başlamışlardı. Taliban olmazsa, Amerika Birleşik Devletleri böyle kolaylıkla ve elini sallaya, sallaya Afganistan giremezdi. Halk kesinlikle tepki gösterirdi diye düşünüyorum.

11 Eylül saldırılarından hemen sonra Amerika Birleşik Devletleri, Kâbil'deki Taliban rejimini yıktı ve Hamid Karzai liderliğinde merkezî bir hükûmet kuruldu. Batı dünyasının bütün desteğine rağmen, geçen sürede Karzai hükûmeti otoritesini neredeyse Kâbil'in dış mahallelerinde bile hissettiremedi. NATO güçlerinin fiilî desteğine rağmen Afganistan'ın özellikle güneybatı ve güneydoğu vilayetlerinde Taliban hâkimiyeti kırılmadı. Dolayısıyla bu müdahale ile merkezî otorite güçleneceği yerde daha da zayıfladı. Merkezî hükûmetin kontrolü sağlayamadığı yerlerde haşhaş ziraatı katlanarak devam etti. (Yazıcı, 2010, s. 234)

ABD'nin bölgeye saldırısının ardından 5 Aralık 2001 tarihinde Bonn Anlaşması imzalanmış ve geçici hükümet kurulmuştur. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi kararıyla Uluslararası Güvenlik yardım Kuvveti (UGYK) kurulmuştur. Geçici hükümette Peştun olan Hamid Karzai yönetime geçmiş, Taciklere bakanlıklar verilmiş, başbakanlıkla birlikte temsil başkanlıkları ise Peştunlara verilmiştir. Özbeklerden General Dostuma ise bakan yardımcılığı verilmiştir. Ardından 14 Ekim 2004 tarihinde seçim yapılmış Hamid Karzai seçimi kazanarak iktidarda kalmıştır. (Büyükbaş 2006, s. 91.115.153). 2009 Kasım ayında yenilenen seçimlerde de Hamid Karzai iktidarda kalmıştır.

Hamid Karzai iktidarı döneminde ABD ile birlikte birçok ülkeler Afganistan'ı desteklemiş ve alt yapısının oluşmasında çaba göstermişlerdir. Ancak bütün bu desteklere ve çabalara rağmen, gerek Afganistan'ın alt yapısı olsun, gerek güvenlik olsun başarıya varılmamıştır. Taliban örgütü gün geçtikçe güçlenmeye başlamıştır, gerek canlı saldırılarla gerek sayılarının artışı ile Afganistan'a en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Afganistan'ı sadece Taliban tehdit etmiyor, Talibanla birlikte, devlet içindeki yolsuzluklar, uyuşturucu kaçakçılığı, etnik sorunlar Afganistan'ı çıkmazlara sokmaktadır. 2014 yılında NATO ve ABD güçlerinin Afganistan'dan çekilmeleri ile birlikte Afganistan'da yeniden etnik savaşları başlanması ve Talibanın Afganistan'ı ele geçirme tehlikesi öngörülmektedir.

Sonuç olarak, Afganistan tarihinin bize anlattıkları şunlardır: Dış müdahalelere sürekli maruz kalmıştır; merkezi ve hakim bir hükümet kurulması problemlidir; iç etnik ayrışmaların ve çatışmaların rolü, hem merkezi bir iktidar kurulmasında, hem de dış müdahalelerde büyük bir rol oynamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ İSTİKRARSIZLIK NEDENLERİ

Afganistan tarih boyunca istilalara ve işgallere maruz kalan bir ülke konumunda olmuştur. İstila ve işgallerin yanı sıra iç çatışmalar, etnik grup çatışmaları, eğitim seviyesinin düşük olması, ekonomik sorunlar, ve buna benzer birçok neden Afganistan'ın istikrarsızlığına neden olmaktadır.

3.1. İlk İstilalar ve İşgaller

Afganistan Asya'nın kalbi olarak belenmektedir. Afganistan coğrafi konumu nedeniyle sadece SCCB ve ABD işgaline maruz kalmamakla birlikte tarih boyunca birçok işgale ve istilaya maruz kalmıştır. İlk istila M.Ö 500 yılında İranlılar tarafından yapılmıştır. İran hükümdarı Dara'nın orduları Afganistan'ı işgal ederek yaklaşık 200 yıl bölgeye hükmetmiştir. Afganistan'daki İran hâkimiyeti M.Ö. 300'lerde Makedonya Kralı Büyük İskender'in doğu seferine çıktığı sırada sona ermiştir. İskender'den sonra bu topraklarda Yunanlıların kurduğu Baktriana Devleti hüküm sürmüştü ve bu devlet, kurulmasından yaklaşık bir asır sonra Hindistan'da bulunan Çandragupta Devleti ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra da kuzeyden gelen baskılar sonucu M.S. 50'de yıkılmıştır. Horasan ve Sistan olarak ikiye ayrılan Afgan toprakları M.S. 50 yılından sonra Türklerle tanışmıştır. M.S. 50'de Türk asıllı oldukları tahmin edilen İskitlerin (Sakalar) hâkimiyetine giren topraklar daha sonra M.S. 125 ila 480 yılları arasında Kuşanlar tarafından idare edilmiştir. 480 yılından sonra bu kez Halaç Türkleri (Akhunlar) Afganistan'da devlet kurmuş ve bu devlet Göktürklerle karşı izlediği yanlış politikanın sonucu olarak Göktürkler tarafından 7. yüzyılın sonlarına kadar sürekli zayıflatılmıştır. (Büyükbaş, 2006, s.26)

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde İslam orduları Afganistan'a fetih seferleri düzenlemiş ve kısa süren fetihler sırasında Halaç Türkeri'nin kontrolündeki halk, İslam'ı kolayca benimsemiştir. 635 yılında Hz. Osman Medine'de kuşatma altında tutulduğu sırada Horasan'ı terk ederek halifenin yardımına koşan İslam ordularının yokluğunu fırsat bilen Heytal Türkeri'nden Karin, isyan çıkarmış ve etrafına topladığı 40 bin kişilik orduyla Müslümanları Herat'tan çıkarmıştır. Bunun üzerine Abdullah bin Hazim Es-Sülemi 4000 kişilik ordusuyla Karin'le savaşa girmiş ve galip gelerek onu öldürmüştür. Bu durum Müslüman Arapların Afganistan'a girmesine ve bölge halklarının da İslam diniyle tanışmasına zemin hazırlamıştır. Böylelikle 7. yüzyılın sonlarında Afganistan toprakları bugüne değin süregelen İslam geleneğiyle tanışmıştır. Bu yüzden bazı kaynaklarda İslam

ordularının Afganistan'a, Kabil'den girdiği varsayılsa da yaygın olan görüş fethin Horasan'ın iki önemli şehri Herat ve Belh üzerinden yapıldığı yönündedir. İslam fetihleri sonrasındaki dönemlerde Halife Ömer bin Abdülaziz'in Afganistan'da yeni Müslüman olmuş insanlardan haraç vergisini kaldırması da bölgede İslam'ın yayılma hızını arttırmıştır. Arapların ardından Afganistan'da merkezi otoritenin bulunmamasından dolayı kendilerine “Şah” adı verilen yerel yöneticiler hüküm sürmüşler, ardından burada Samani, Gazneli, Büyük Selçuklu Devleti ve Harzemşahlar gibi Müslüman-Türk devletleri hakim olmuştur. 10. yüzyılın sonlarında Samani devletinin bir asırlık hâkimiyeti son bulmuştur ve Sebüktegin 977 yılında Gazne 'de bir devlet kurmuş. Komşu Hint devleti, çevresini birleştiren Sebüktegin karşı savaş ilan etmiş ancak Hintliler, Sebüktegin 'in oğlu Mahmud (Gazneli) tarafından bozguna uğratılmıştır. 1030'a kadar Asya'nın en büyük sultanı olarak kalan Gazneli Mahmud, Hindistan'ı Afganistan üzerinden fethetti ve Lahor'da bir üs kurmuştur. Kumandanlarını Pencap ve Multan'ı da içine alan birçok bölgenin yöneticileri olarak atadı. Buradan İslam yayılma imkânı bulunmuştur. Gazneli Mahmud 'un oğlu Gazneli Mesud ordularıyla Keşmir'e ulaştığında kendisini karşılayan Müslüman bir cemaat bulmuştur. (Fevzi, 2012, s.550)

Afganistan 1040 yılında Selçuklu hâkimiyetine girmiş. Selçuklu Sultanı Sencer'in 1157 yılındaki vefatının ardından Afganistan'da Gurlular ve Harzemşahlar bir müddet hüküm sürdürmüştür. Nihayetinde 1220 yılındaki Moğol istilası bu toprakları yeni bir yönetimle tanıştırdı. Bundan sonra bölge 14. yüzyılın sonlarından itibaren yeniden Türk hâkimiyetine girmiş. Parçalanmış bir şekilde Asya'nın muhtelif bölgelerinde devam eden Moğol hâkimiyeti, Orta Asya'da kalan Türk boylarını bir araya getirerek kendi adını verdiği güçlü bir devlet kuran Emir Timur tarafından yıkılmıştır. Emir Timur Devleti 1405'e kadar devam etmiş. Emir Timur'un torunu Şaruh, 1477'ye kadar Türkistan'ın büyük bir bölümünde hüküm sürdürmüştür. Şaruh başkent olarak Herat'ı seçmiş. Şaruh'tan sonra Sultan Hüseyin Baykara 1506'ya kadar hâkimiyeti elinde tutmuştur. Timur'un kurduğu devlet, ölümünden sonra dağılmışsa da torunlarından Muhammed Babür'ün bölgede kurduğu Türk devleti uzun süre yaşatmıştır. Babürlüler de diğer devletler gibi Hindistan'ı ele geçirmeyi hedeflemiş ve sınırlarını Hindistan'ın içlerine kadar genişletmiştir. Babür Devleti içerisindeki kabileler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar, 18. yüzyılda bu devletin zayıflamasına neden olmuş ve Gılcay gibi bazı kabilelerin Babür, Abdaliler gibi bazılarının da İran tarafında yer almaları ülkedeki karışıklığı arttırmıştır. (ORSAM, Asya Araştırma Programı, Rapor No: 31, Mart 2011, Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri)

Afganistan 16., 17. ve 18. yüzyıllarda üç kısma ayrılmıştı. Kuzey Özbeklerin, batı Perslerin ve doğu da Moğol İmparatorluğu'nun yönetimindeydi. Afganlar ya da daha dar bir

ifadeyle Gılzay Peştunları, 18. yüzyılda Pers hükümrânlığına karşı ayaklanmış. Pers ordusu bozguna uğramış ve daha sonraki yıllarda Afganlar tüm Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmiştir. Daha sonra Gılzay Peştunları Durrani Peştunları tarafından bozguna uğratılmış ve Durraniiler Afganistan'ın yeni hakimleri olmuştur.

3.2. Afganistan'ın Kuruluşu

1747'de Ahmet Şah Abdali (Durrani) bugünkü Afganistan'ın temellerini atmış. Afganistan'da kabile devletlerinin ilk defa tek bir siyasi yapı altında toplandığı bu tarih, bugünkü Afganistan'ın başlangıcını oluşturmaktadır. Afganistan'da Peştunların Sadozay aşiretinin bir mensubu olan Ahmet Şah ve Avşar Türkü olan Nadir Şah'ın ülkede etkin kabilelere yönelik hücumlarının devam ettiği bir sırada Kandahar'da tutuklanmış, ardından buraların Nadir Şah'ın eline geçmesinden sonra onun ordusuna katılmış ve önemli başarılar kazanmıştı. Ancak Nadir Şah'ın 1747 yılında öldürülmesiyle bölgede ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanan Ahmed Şah Durrani, Kandahar'a giderek Hacı Cemal liderliğindeki Barezayi, Şah Veli Han liderliğindeki Bamizayi ve Cihan Han liderliğindeki Popelzayi gibi bütün Peştun kabilelerini toplayarak, Loya Jirga olarak bilinen Büyük Meclis'i oluşturmuş. İlk Loya Jirga 'da Ahmet Şah Durrani ülkenin kralı olarak seçilmiş ve Afganistan'daki bütün etnik gruplar kendisini lider olarak kabul etmiştir. "İnciler incisi" anlamına gelen Durrani lakabını alan Ahmet Şah, böylece bugünkü Afganistan'ın temelini atmıştır. (Büyükbaş, 2006, s. 27)

Ahmet Şah Durrani, hükümdarlığı süresince ufak tefek beylikleri, kabileleri, parçalanmış eyaletleri birleştirmiştir. Hâkimiyeti Maşhad'dan batıda Keşmir ve doğuda Delhi'ye, kuzeyde Amu Derya'dan, güneyde Arap Denizi'ne kadar uzanmıştı. Ahmet Şah'ın en önemli seferleri Hindistan üzerine olanlarıydı. Tam altı kez Hindistan üzerine yürüyen Durrani, büyük bir devlet adamı ve askeri deha idi. Aynı zamanda Afganistan'ın kurucusu olan Durrani, mütevazı ve adil bir hükümdar olarak bilinmekteydi. Hindistan seferlerinde Özbek Buhara Emirliği ve Afgan Türkistan'ı olarak bilinen geniş bir bölgeyi ele geçiren Ahmet Şah her ne kadar Buhara Emirliği'nin üzerine asker gönderdiyse de, iki ordu Müslüman oldukları gerekçesiyle birbirleriyle savaşmamışlardı. Durrani'nin 1772 yılındaki vefatının ardından Afganistan'da kabile ayrışmaları yeniden başladı. Ahmet Şah'tan boşalan koltuğa oturan oğlu Timur Şah ülkeyi 20 yıl yönetti. Ardından oğlu Zaman Şah başa geçti. O da babası gibi, bu güçlü ülkenin birlik ve beraberliğini bir türlü sağlayamamış ve kardeşleriyle arasındaki saltanat kavgaları yüzünden ülkesine yönelik dış tehditlere karşılık verememişti. Liderliği 7 yıl sürdü. Bu arada saltanat kavgalarından faydalanan etnik unsurlar arasında da kıpırdanmalar başlamıştı. Zaman Şah'tan sonra liderliği eline geçiren kardeşi Mahmud Şah'ın

halkın çok sevdiği yardımcısı Fetih Han'ı öldürtmesi, Afganistan'da Sadozaylar kabilesinin hâkimiyetine son verdi. Fetih Han'ın oğlu Dost Muhammed, topladığı askerlerle önce Kandahar'ı sonra da Kabil'i alarak emirliğini ilan etti. Dost Muhammed döneminde ülkede birlik yeniden sağlandı. Aynı dönem Hindistan'a iyice yerleşen İngilizlerin kuzeyden gelebilecek Rus tehlikesine karşı Afganistan topraklarını tampon olarak kullanmak istemesi, silsileler halinde süren İngiliz-Afgan savaşlarının başlamasına yol açtı. Bu şekilde İngilizlerin Afganistan'a saldırmasıyla başlayan ilk savaş üç yıl sürdü. Dost Muhammed her ne kadar büyük bir direniş göstermişse de etrafını kuşatan İngilizlere esir düştü ve Hindistan'a sürgüne gönderildi. (MOĞOL İSTİLASINDAN ABD İŞGALİNE, <http://afganistan.ihh.org.tr/>)

İlk İngiliz-Afgan Savaşı (1839–1842) İngiliz ordusunun bozguna uğramasıyla sonuçlandı. İngilizler Dost Muhammed Handan boşalan koltuğa eski Afgan kralı Şah Şuca'ya geçirdi ancak Afgan halkının İngiliz işgaline karşı direniş sürdü. Özellikle ünlü Afgan kahramanı Ahbar Han'ın başarıları, İngilizlere büyük darbe vurdu. Bu dönemde İngilizlere en büyük darbe Celalabad yakınlarından geldi. Aralarında Hint askerlerinin de bulunduğu 16.500 kişilik İngiliz ordusu tamamen yenilgiye uğratıldı. Bu zaferin ardından Dost Muhammed tekrar ülkesine döndü ve yeniden Afganistan emiri oldu. Ancak İngilizlerin Afganistan üzerindeki emelleri Rus tehlikesinden dolayı son bulmadı ve Afganistan'ın işgali sürekli olarak gündeme geldi. 1878 yılında Dost Muhammed'in oğlu Şir Ali'nin liderliğindeki Afganistan, ikinci kez İngiliz işgaliyle karşı karşıya kaldı. İkinci İngiliz-Afgan Savaşı (1878–1880) Emir Şir Ali'nin Kabil'de bir İngiliz heyetini kabul etmemesiyle başladı. Bu anlaşmazlık İngilizlerin desteğiyle Emir Abdurrahman'ı Afgan tahtına getirdi. Onun yönetimi sırasında (1880–1901) İngilizler ve Ruslar tarafından bugünkü Afganistan'ın sınırları çizildi ve Afganistan'ın dış ilişkileri İngilizlerin kontrolüne girdi. Emir Abdurrahman'ın İngilizlerle 1893 yılında yaptığı Durand Sınır Anlaşması'yla Afganistan'ın doğu ve güney sınırlarına dayanan İngilizler, onu yeni bir anlaşmaya mecbur bıraktılar. 12 Kasım 1893'te de, İngiliz hükümetinin Hindistan'daki dışişleri sekreterlerinden biri olan Mortimer Durand, kendi hazırladığı ve Afgan topraklarının 100 yıllığına İngiliz Hindistan'ına kiralanmasını içeren anlaşmayı Emir Abdurrahman'a imzalattı. Durand Sınır Anlaşması, bugüne dek oluşan birçok siyasi problemin de temelini oluşturmuştur. Zira Abdurrahman'ın emirliğinden sonra Afganistan'ın doğu ve güney sınırlarına dayanan İngilizler onu yeni bir anlaşmaya mecbur bırakmışlar ve 12 Kasım Durand Hattı olarak adlandırılan 2450 km uzunluğundaki bu yeni sınır, Afganistan'ı nüfusunun üçte birinden mahrum bırakmıştır. Durand hattı Afgan halkını yapay bir şekilde bölmüş ve doğal olmayan bir sınır çizmiştir. Bugün Afganlıların arasında

çokça eleştirilen Durand Anlaşması, Emir Abdurrahman'ın çaresiz kalmasından dolayı imzaladığı bir teslimiyet anlaşmasıdır. (Büyükbaş, 2006, 28-29)

Afganistan, I. Dünya Savaşı'nda Almanların bu devletin İngiliz karşıtlığını ve İngiliz Hindistan'ı sınırı boyunca konuşlanan Afgan isyanlarını desteklemesine rağmen tarafsız kalmıştı. Fakat Afgan krallarının tarafsız kalması ülke içerisinde doğru görülmemekteydi. Abdurrahman'ın oğlu ve halefi 1919'da suikasta kurban gitti. Emir Abdurrahman'ın üçüncü oğlu Emanullah'ın Hindistan'a saldırmasıyla 1921 yılında İngilizler üçüncü kez Afganistan'ı işgal etti. Ancak İngilizler Afganistan karşısında bir kez daha mağlup oldular. Emanullah Han Afganistan'ın dış işlerini kontrolü altına aldı.

Emanullah'ın reform çalışmalarına tepki gösteren halk, Habibullah Kalakani (Baçayi Sakkav) önderliğinde toplanmıştır. Krala karşı başlatılan bu ayaklanmayı Sovyet birlikleri bastırılmış, kral ise yurt dışına kaçmıştı. Böylelikle Emanullah'ın ülkeyi terk etmesi üzerine Fransa'da sürgünde bulunan Nadir Şah ülkesine dönerek Afgan ordularının başına geçmiş ve ülkenin ileri gelenleri tarafından yeni kral ilan edilmiştir. (Balcı, 2012, s. 384-385)

Nadir Şah Afganistan'da kontrolü ele geçirir geçirmez Afgan Hava Kuvvetleri'ndeki Sovyet uzmanlarına ihtiyaç duyulmadığı gerekçesiyle onları geri göndermişti. Bunun sonucunda Sovyet-Afgan ilişkilerinde büyük bir gerginlik ortaya çıktı. Bir suikasta kurban giden Nadir Şah'ın ölümünden sonra 19 yaşındaki oğlu Muhammed Zahir Şah 1933 yılında tahta geçti ve 1973'e kadar tahtta kaldı. Zahir Şah Afganistan'ı, 1946 yılına kadar babasının politikalarını devam ettiren amcası Serdar Muhammed Haşim Han'ın yardımıyla yönetti. 1946'dan sonra ise Zahir Şah'ın diğer amcası Serdar Şah Mahmud Han başbakan oldu. Onun döneminde ülkede büyük ölçüde bir siyasi özgürlük tecrübesi yaşandı. Fakat bu durum uzun sürmedi. (Aysultan, 2010, s.48). Şah Mahmud Han sağlık nedenlerden dolayı görevi bıraktı, yerinde Zahir Şah'ın amcasının oğlu Davut Han geldi. Zahir Şah yönetimi 1973 yılında Davut Han tarafından devrildi ve krallık idaresine de son verildi. Davut Han'ın iktidarı 1978 yılında komünist darbe ile sona erdi.

3.2.1. Sovyet İşgali:

1978'de Afganistan'da komünist hükümetin idareyi ele almasının ardından ülkede Sovyetler'in baskısı yoğun şekilde hissedilmeye başlandı. Bunun yanında Sovyet Kızıl Ordusu'nun baskıları arttıkça Afganistan'da İslami uyanış da hızla yayılıyordu. Kabil Üniversitesi İslami hareketin doğuşu ve gelişmesinde önemli bir merkez halini almıştı. 1969 yılında yapılan üniversite talebe temsilciliğini Müslüman öğrenciler kazanmıştı. Mısır'daki Müslüman Kardeşlerle bağlantısı olan Müslüman öğrenciler "Cevanan-ı Müselman" adıyla

bir teşkilat kurmuşlardı. Daha sonra “Nehzet-i İslami” adını alacak olan bu kuruluşun faaliyetleri, 1973’te cumhuriyetin ilanı ile Cumhurbaşkanı Davud Han tarafından yasaklandı ve o dönemlerde Kabil Üniversitesi Mühendislik Fakültesi ikinci sınıf öğrencisi olan Hikmetyar’ın da içinde bulunduğu önde gelen kişiler hapse atıldı. Bir süre sonra hapisten çıkan Hikmetyar, o yıllarda ilahiyat fakültesi öğretim üyesi olan Burhaneddin Rabbani ile örgütün diğer önde gelen isimleri ülkeyi terk ederek Pakistan’a sığındılar. (Büyükbaş, 2006, s. 45-48)

1979’da Afganistan Sovyetler Birliği tarafından işgal edilince Hikmetyar, Burhaneddin Rabbani ve Ahmed Şah Mesud gibi Tacik asıllı liderlerden yolunu ayrılarak Hizb-i İslami örgütünü kurdu ve Sovyetlere karşı direnişe başladı. İlk ayaklanma doğu vilayeti Herat’ta yaşandı. Afgan askerleriyle birlikte hareket eden halk yönetimi ele geçirdi. Ancak Kabil hükümeti Sovyetlerden aldığı uçaklarla ayaklanan halkı bombaladı. 17. Tümen olarak bilinen askeri garnizon subayları saldırılara 24 saat direnebildi. Yaklaşık 50 bin kişi bu olaylar sırasında hayatını kaybetti. Köyler kasabalar basıldı ileri gelen din adamları idam edildi. Sovyetler Birliği işgalinin sürdüğü yıllarda direnişe başlayan Afganlar, dünyanın dört bir yanından gönüllü olarak gelen Müslümanların da katılmasıyla yedi büyük cephe oluşturular. Bu cepheler ve liderleri şöyle idi:

Hizb-i İslami Afganistan; bu partinin kurucusu, Mühendis Gülbeddin Hikmetyardır. Hikmetyar sert ve radikal fikirli bir liderdir. İktidarda geldiğinde şeriatı uygulayacağını açıklamıştır, ılımlı ve liberal görüşlere tamamen karşıdır. İkinci parti ise Cemiyet-i İslami Afganistan’dır; bu partinin kurucusu, Prof. Burhaneddin Rabbanidir. 60’lı yıllarda Kabil Üniversitesinde İslam hukuk derslerini vermiş bir ilahiyatçıdır. Taliban tarafından yapılan canlı bomba eyleminde hayatını kaybetmiştir. Üçüncü parti ise Mehaz-ı Milli İslami Afganistan’dır; bu partinin kurucusu, Seyyid Ahmed Gilanidir. Krallık yanlısı ilahiyatçı bir din adamıdır. Dördüncü parti ise Cephe-i Milli İslami Afganistan’dır; bu partinin kurucusu Sibgatullah Müceddididir. Doktora yapmış bir din adamıdır. İlimli fikirleri vardır ve radikal fikirlere sahip olan Hikmetyarla zıttır. Beşinci parti ise, Hareket-i İnkılabı İslamidir; bu partinin kurucusu, Mevlevi Muhammed Nebi Muhammedidir. Milletvekilliği yapmış bir ilahiyatçıdır. Altıncı Parti ise; Hizb-i İslamidir, bu partinin kurucusu, Mevlevi Yunus Halistir. İslamcı tanınmış bir yazardır. Yedinci parti ise; İttihat-ı İslami Bara-i İslami Afganistan’dır, bu partinin kurucusu, Abdurrab Resul Sayyafdır. Kahire’de doktora yapmış bir ilahiyatçıdır. Uzun yıllar yönetime karşı gelmiş ve hapis yatmıştır. (Büyükbaş, 2006, s. 51,52)

Mücahit gruplar özellikle Pakistan'ın Peşaver kentini kendilerine ana üs edinmişlerdi. Zaten Peşaver, 1893'te imzalanan Durand Anlaşması'ndan önce bir Afgan toprağıydı. Peşaver halkı da Peştun idi ve Peştuca konuşuyordu. Bu anlamda Peşaver kenti, Afganistan'ın Sovyetler Birliğı'nden kurtarılmasında lojistik anlamda önemli bir rol oynamıştır. "Afgan Cihadi" adı verilen direniş hareketi, aynı zamanda İslam dünyasında yeni bir uyanış ve cihat ruhunu algılamada farklı bir süreç başlatmıştır. Mücahitlerin direnişi sürerken Babrak Karmal'ın devlet başkanlığı da 1986 yılında sona erdi. Onun yerine Sovyetler Birliğı'nden polis şefi olarak Afganistan'a gelen Perçem Dr. Muhammed Necibullah yeni devlet başkanı oldu. (Büyükbaş, 2006, s.48-52)

Afganistan Savaşı dört aşamada gerçekleşti. 1979–1982 yılları arasında Sovyet birlikleri ülkeyi işgal etti. Savaşın en zorlu aşaması ise 1982–1986 yılları arasında yaşandı. 1986–1989 yılları arasında da Sovyet birlikleri geri çekildi. Afganistan'da sürekli olarak 200 bin Sovyet askeri tutulmaktaydı. 1989–1992 yılları arasında vuku bulan savaşın son aşamasında devletin başına Muhammed Necibullah getirildi. Bu dönemde Sovyet birlikleri geri çekildi. (Büyükbaş, 2006, s. 50-55)

3.2.2. Sovyetlerden Sonraki İç Savaşlar

Sovyet Kızıl Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesinin ardından mücahitler Necibullah hükümetine karşı savaşmaya başladılar. Rusların çekilmesinin ardından iyice zayıflayan Necibullah yönetimi, kentleri birer birer kaybetti. Mücahitler Kabil kapılarına dayandığında Necibullah'ın yanında en güçlü komutanlarından biri olan Özbek General Raşid Dostum kalmıştı. Hem kendi bölgesi Mezar-ı Şerif'i hem de Kabil'i mücahitlere karşı savunan Dostum, 1992 yılının başlarında Cemiyet-i İslami Afganistan adlı gruba bağlı Ahmet Şah Mesud 'la anlaşarak mücahitlerin 17 Nisan'da Kabil'i ele geçirmelerinin önünü açtı. Devlet Başkanı Necibullah ülkeden kaçma girişiminde bulunsa da daha sonra mücahitlerin Kabil'e girmesine kısa süre kala Kabil'deki BM binasına sığındı. Necibullah iktidarının devrilmesinin ardından Afganistan iç savaşın içine düştü. Bütün gruplar Kabil'de otoriteye hakim olmak istiyorlardı. Ahmet Şah Mesud komutasındaki mücahit birliklerinin Kabil'e girmesinin ardından, kent dışında mücahit gruplar arasında çatışma başladı. Kabil dışında bir yandan Rabbani ve Şah Mesud birlikleriyle Hikmetyar birlikleri arasında çatışmalar yaşanırken, diğer yandan şehir merkezinde de Şii Hazaralar'dan oluşan Abdulali Mezari liderliğindeki Hizb-Vahdet (Hazara) ile Abdurrab Resul Sayyaf liderliğindeki İttihadı İslami (Peştun) birlikleri arasında çatışmalar yaşanıyordu. Bu çatışmalardan kısa bir süre sonra General Dostum birlikleri (Özbek ve Türkmen) saf değiştirerek Hazaraların yanında yer aldı. Tacik Ahmed-Şah Mesud birlikleri ise Peştun asıllı Resul Sayyaf birliklerini destekledi. Dostum birlikleri ve

Hazaralar, Kabil için kısa bir süre önce savaştıkları Hikmetyar ile anlaşarak Afganistan'da Rabbani ve Şah Mesud'un başını çektiği Afganistan İslam Devleti ve Hikmetyar ile General Dostum'un başını çektiği Muhalif Gruplar olmak üzere çatışan iki grubun ortaya çıkmasına neden oldular. Ancak bu çatışmaların ardından Dostum birlikleri başarısızlığa uğrayarak bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. (ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ, Asya Araştırmaları Programı, Rapor No: 31, Mart 2011, s. 17-18)

Nisan 1992'de Pakistan'ın Afganistan sınırındaki Peşaver kentinde toplanan mücahit gruplar, Afganistan İslam Devleti'nin kurulduğunu açıkladılar. Ancak iki büyük grup Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'si ve Rabbani'nin Cemiyet-i İslami'si arasındaki ihtilaflar nedeniyle devlet başkanlığı daha tarafsız biri olarak görülen Cephe-yi Necat-ı Milli Afganistan grubunun Tacik asıllı başkanı Sibgatullah Müceddidi'ye verildi. Gülbeddin Hikmetyar başbakan, Rabbani'nin Cemiyet-i İslami grubunun bir yan kolu olan Şura-yı Nazar'ın Tacik komutanı Ahmet Şah Mesud da savunma bakanı oldu. Ancak bu durum bile ihtilafları azaltmadı. Mücahit gruplar özellikle İslam alimlerinin devreye girmesiyle aralarında tam dört anlaşma yaptı. Ancak bu anlaşmaların uygulamaya geçirilmesi kısa süreli olarak imkan buldu. Örneğin Peşaver Anlaşması gereği altı ay cumhurbaşkanı olarak kalan Müceddidi, yerini Rabbani'ye bıraktıktan sonra 1993 yılında Rabbani ve Hikmetyar, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması için harekete geçerek önce İran'ı sonra Suudi Arabistan'ı ziyaret ettiler ve yardım sözü aldılar. Ancak Hikmetyar'ın Celalabad kentinde yapılması planlanan kabine toplantısına, kendisine yönelik suikast planlandığını öne sürerek katılmaması, ortamı yeniden gerdi ve çatışmalar yeniden başladı.

Hikmetyar 1993 yılında çekildiği Kabil'in güneydoğusundaki Çarasyab bölgesinden başkenti bombalamaya başladı. Bir yandan Burhaneddin Rabbani ve Şah Mesud birlikleriyle Hikmetyar birlikleri arasında Kabil'in dışında çatışmalar yaşanırken diğer yandan küçük gruplar Kabil içinde çatışmalara başladı. BM'nin Afganistan özel temsilcisi Mahmud Mestiri ve Pakistan'ın da devreye girmesi çatışmaları önleyemedi. İki lider arasındaki bir başka çatışma konusu da şüphesiz cumhurbaşkanlığı görevini sekiz aylığına üstlenen Burhaneddin Rabbani'nin ülkede karışıklığın olduğu gerekçesiyle görevini bırakmaması ve verilen yetkiyi iki yıl daha uzatması oldu. Bu dönemde başkent Kabil savaş zamanında bile rastlanmayan büyük bir yıkıma uğradı, binlerce kişi bombardıman ve çatışmalar sonucu hayatını kaybetti. Ülkede önü alınamayan bir iç savaş sürerken 1994 yılının Kasım ayında güneyde Peştunların yoğunluklu olarak yaşadığı Kandahar'da Diyobend medresesine bağlı Molla Muhammed Ömer adındaki din adamının etrafında toplanan öğrenciler, Taliban (öğrenciler) hareketi ile kuzeye doğru ilerlemeye başladı. (Büyükbaş, 2006, s. 56-60)

3.2.3. 11 Eylül Saldırısı ve ABD'nin Afganistan Müdahalesi

Şah Mesud Suikastı

Ülkenin kuzeyinde Taliban güçleriyle Kuzey İttifakı güçleri arasındaki çatışmalar tüm hızıyla sürerken 9 Eylül 2001 tarihinde Afganistan'ın kuzeydoğusundaki Hoca Bahauddin kasabasından bir haber geldi. Kuzey İttifakı'nın lideri Ahmet Şah Mesud, uğradığı suikast sonucu öldürülmüştü. Kendisiyle röportaj yapmak istediklerini belirten Belçika pasaportlu iki Kuzey Afrikalı Arap, Şah Mesud 'la görüşmeye başlamadan önce kamera içine yerleştirdikleri bombayı patlatmış ve Sovyetler Birliği'nin 10 yıla yakın süren işgali sırasında yaptığı manevralarla Afgan halkı arasında yaşayan bir efsane haline gelen Şah Mesud olay yerinde can vermişti. Saldırı sırasında eylemcilerden birisi parçalanmış, diğeri kaçmaya çalışırken Şah Mesud 'un adamları tarafından öldürülmüştü. Bu eylemci eğer öldürülmemiş olsaydı bugün esrarını koruyan suikast belki de aydınlanmış olacaktı. Mesud 'un öldürülmesi, bütün dünyada şok etkisi yaptı. Zira kendisi öldürülmeden yaklaşık iki ay önce Avrupa'ya giderek Strasburg'daki AB parlamentosunda ikili görüşmelerde bulunmuş ve Taliban yönetiminin devrilmesi konusunda Avrupa'dan destek talep etmişti. (Wolf, 2003, s. 1-2)

Bu suikasttan sadece iki gün sonra 11 Eylül 2001'de ABD'nin New York ve Washington kentlerinde gerçekleşen saldırılarda 3.000'in üzerinde insan ölmüştür. Bu saldırı, Afganistan'ın, ABD'nin birinci hedefi haline gelmesine yol açmıştır. Saldırıdan hemen sonra bir televizyonda konuşma yapan ABD Başkanı George Bush, Usame bin Ladin'in El Kaide örgütünün saldırıyı gerçekleştirdiğine dair ellerinde kanıtlar olduğunu söyleyerek Edward Said'in tabiriyle “Amerika'yı ve Tanrı'yı müttefik ilan edip” teröristlerin ölü ya da diri ele geçirilmesi yönünde emir verilmiştir. ABD yönetimi, Taliban'dan 11 Eylül saldırılarını planlamakla suçladığı Usame bin Ladin'i kendilerine teslim etmesini istenmiştir. Ancak Taliban bütün görüşmelere rağmen Ladin'i teslim etmeyeceğini açıklamıştır. Taliban'ın ABD'ye verdiği ret yanıtı, beklenen saldırının da başlangıcını teşkil etmiştir. Dünyayı “bizden olanlar” ve “karşı olanlar” şeklinde ikiye ayırmıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin açık bir yetkilendirmesi olmaksızın, ABD ve İngiltere 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a Sınırsız Özgürlük adını verdiği hava taarruzunu başlatmıştır. Bu saldırıyı BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırmışlardır. (Özer ve Oğuz, 2010, s. 271-272)

George Bush, Afganistan savaşı öncesi yaptığı hararetli bir konuşmasında “Haçlı Seferi'ne başlıyoruz” diye sesleniyordu. ABD'nin Afganistan'ı işgal serüveni beklenenden daha kısa sürdü. Zira ABD ordusuna en büyük desteği başta Özbek General Raşid Dostum

olmak üzere Kuzey İttifakı'nın önemli komutanları vermekteydi. ABD, Afganistan savaşında yoğunluklu olarak hava gücünü kullandı. Bölgeye hâkim olan komutanların ABD ordusuna verdikleri koordinatlar doğrultusunda, Taliban üsleri ağır bombardımana maruz kaldı. ABD'nin ülkenin kuzeydoğusundaki Tacikistan üslerinden kalkan uçaklar, Taliban mevzilerini bir anda yok etti. Kuzeyden yürüyen hareket, birçok kentin Taliban'ın elinden çıkararak Kuzey İttifakı'nın eline geçmesine yol açtı. Taliban hava bombardımanı karşısında etkisiz kalmıştı. Bush'un bahsettiği "Haçlı Seferi" Afganistan'da Taliban yönetiminin yıkılması ve binlerce kişinin öldürülerek ya da tutuklanarak Küba açıklarındaki Guantanamo adasında hapsedilmesiyle sonuçlandı. ABD savaş sırasında ve sonrasında ne El Kaide lideri Usame bin Ladin'i ne de Taliban lideri Molla Ömer'i yakalayabildi (Ülkü Halatçı, 2006, s.82)

Taliban hareketi 1995 yılında Kabil'in güneyine yerleşen Hikmetyarla anlaşarak başkent üzerine yürümüş, iki yıl süren çabalar 1996 yılının Eylül ayında Ahmet Şah Mesud'un askerlerini kuzeye çekmesiyle sonuç vermiştir. Kabil'i ele geçiren Taliban İslam devletini kurduğunu açıklayarak Molla Muhammed Ömer'i Halifet'ül-Müslimin (İslam Halifesi) olarak ilan etmiştir. Kabil'de kontrolü sağlayan öğrencilerin aynı gün gerçekleştirdiği ilk icraat ise BM binasında dört yıldır saklanan eski devlet başkanı Necibullah'ı asmak olmuştur. Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinin ardından, sadece ülkenin kuzey bölgelerinde kalan Taliban karşıtı gruplar, kuzey ittifakını oluşturmuş ve Ahmet Şah Mesud'u ittifakın başına getirmişlerdir. Bu dönemde özellikle Afgan cihadı sonrasında kendilerine Afgan Arapları denilen yüzlerce Arap, Kabil ve ülkenin güneyindeki aşiret bölgelerine yerleşmiş ve aileleriyle Afganistan'da yaşamaya başlamışlardır. (Büyükbaş, 2006, s. 67-68)

Taliban yönetimi döneminde Afganistan, adeta kendi yağıyla kavrulan bir yalnızlıklar ülkesi haline geldi. Taliban yönetimi ülkede bireysel silahları halktan toplamaya başladı. Özellikle Kabil'in Taliban'ın eline geçtiği 1996 yılından düşüşüne kadar ülkede öne çıkan en önemli husus, güvenliğin tamamen sağlanması oldu. Taliban döneminde hukuki cezalarda İslam şeriatı uygulanmak istendiyse de yoksullukla mücadele eden halka yönelik bilinçsizce girişilen bazı uygulamalar halkın tepkisini çekti. Bu arada 1998 yılında ülkede başlayan ve tam üç yıl süren kuraklık da Afganistan'ı dış dünyanın yardımına muhtaç hale getirdi. Taliban açlık ve sefaletle boğuşan ülkede özellikle Batılı yardım kuruluşlarının misyonerlik faaliyetlerinde bulunması üzerine, ABD'li yardım kuruluşlarını sınır dışı etme kararı aldı. (Büyükbaş, 2006, s.71)

ABD Sonsuz Özgürlük adını verdiği saldırıyla Afganistan'ı ele geçirmiş oldu. Taliban'a karşı Afganistan'da savaş sürerken, Aralık ayında Bonn'da da siyasi görüşmeler

yapılıyordu. Afgan aşiretlerini temsil eden delegeler, Bonn toplantısında, dokuz gün süren görüşmelerin ardından Afgan Milli Meclisi Loya Jirga toplanıncaya kadar başbakan ve bakanlar kurulunu içeren geçici bir yönetim kurulmasını onayladı. Anlaşma, Kuzey İttifakı Heyeti Başkanı Yunus Kanuni, Roma Heyeti Başkanı Abdüssettar Siret, Peşaver Heyeti Başkanı Seyyid Ahmet Geylani ve Kıbrıs Heyeti Başkanı Hümayun Cerir tarafından imzalandı. İmza törenine Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, BM Afganistan Özel Temsilcisi Laktar İbrahimi ile yardımcısı Fransc Vendrell katıldı. Bu konferansta Taliban sonrası Afganistan'da istikrarı sağlayabilecek bir lider arayışına gidildi. Başlangıçta Afganistan'ın eski kralı Muhammed Zahir bu işe uygun görülmişti, fakat 1-3 Aralık 2001'deki Bonn Konferansı'nda 1992'de Prof. Dr. Sibgatullah Müceddidi hükümetinde Dışişleri Bakan Yardımcısı olarak görev yapmış olan Hamid Karzai'nin sürpriz bir şekilde altı aylık geçici hükümetin başına getirilmesine karar verildi. (Hajiyarali, 2011, s.20-21). Kral Zahir Şah'a yakınlığı ile bilinen ve Peştun olan Karzai, ABD'nin kendisine fazlasıyla güvendiği bir kişilikti.

Eylül 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Hamid Karzai oyların %55,4'ünü alarak kazandı. Ancak insan hakları örgütlerinin yaptığı açıklamalarda seçimlerin yeterince özgür bir ortamda gerçekleştirilmediği belirtiliyordu. İnsan Hakları İzleme Komitesi (HRW), adayları sindiren ve oy satın alan sayısız yerel ordu ve istihbarat kumandanını belgelerle kayda geçirdi. Kabil'de uluslararası güvenlik güçleri tarafından korunan istihbarat ve ordu memurları, bir seçim merkezinde adaylarla açıkça dirsek temasındaydı. Pek çok aday korku ve rüşvet ortamından şikâyet ediyordu. Kabil dışındaki bölgelerde, birçok bağımsız aday, aday olmaya bile korkuyordu.

Afganistan'da yönetimi elinde bulunduran Karzai hükümeti, henüz ülkede güvenliği tam olarak sağlayabilmiş değil. Özellikle ülkenin güney bölgelerinde yaşayan Peştun halkın, Taliban hareketine desteği her geçen gün artıyor. Taliban güçleri, eski merkezleri Kandahar'da yeniden toparlanmaya ve ABD güçlerine karşı saldırılarını artırmaya başladı. Taliban dönemi konusunda farklı etnik unsurlar değişik görüşlere sahip olsa da, hareketin tabanı halen önemli bir faktör olmaya devam ediyor.

Bunun yanı sıra ABD'nin desteğiyle Taliban'a karşı kısa sürede güçlenen Kuzey İttifakı'nın başarı kazanması, çoğu kez suni bir başarı olarak nitelendirildi. Karzai Hükümeti'nin kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra Afganistan'da parçalanmalar eskisine nazaran daha hissedilir olmaya başlamıştı. Afganistan'da birliği sağlama, Karzai ve ekibi kadar diğer gruplar tarafından, özellikle de Kuzey İttifakı'nın bir kısım liderleri tarafından

benimsenmemiştir. General Fehim ve Karzai arasındaki rekabet “Geçici Yönetim” zamanında oluşmuştur. Bu yüzden Afganistan’da mevcut Afgan hükümetinin etkinlik sağlayamamasının bir sonucu olarak güç mücadelesi halen devam etmektedir.

Ülkede Taliban rejiminin 2001 yılında devrilmesinden bu yana güvenlik, yoksulluk ve uyuşturucu ticareti büyük bir sorun teşkil etmektedir. Afganistan’da devam eden bu istikrarsızlık, Bonn Konferansı sonrasında vaat edilen yardımlarla ülkede gerçekleştirilmesi beklenen dönüşümün hayal kırıklığıyla sonuçlanmasına neden oldu.

İşgaller, istilalar, dış müdahaleler ve içi savaşlar bir ülkenin istikrarsızlığına kesin nedenlerdir. Maalesef Afganistan tarih boyunca bütün bunları yaşayagelmektedir. MÖ’den, şimdiye kadar yaşanan olaylar Afganistan’ın sorunlarını çıkmazlara sürüklemiştir. Afganistan tarih boyunca rahat bir nefes almamıştır ve bu ülkedeki insanlar savaş içinde doğmuş ve savaş içinde bu dünyayı terk etmişlerdir.

3.3. Afganistan’daki Etnik Yapı

Afganistan’ın ulus olmasını geciktiren temel neden ülkenin etnik, kültürel ve dinsel bir karışıma sahip olmasıdır. Yerel ve ulusal düzeyde bütünleşmenin yetersiz ve zayıf kaldığı ülkede, ortak bir ulusal kimlik ve milli ideolojinin ortaya konamaması, coğrafi şartlar kadar ağır ve büyük bir toplumsal sorun olarak durmaktadır. Kabile selliğinin, toplumda büyük bir öneme sahip olduğu ülkede, tarih içinde hiçbir zaman tam olarak bir milli şuuru egemen olamamıştır. Afganistan, bilinen anlamda üniter bir devlet değildir. Bu ülkede, tarih boyunca hiçbir zaman tam olarak bir ulusa ait olma duygusu ortaya çıkmamış ve bir millettensez edilmemiştir. İnsanlar kendisini, ait olduğu etnik boy veya aşiret ile tanımlamışlardır.

Ülkede Afgan ulusal kimliğinden ziyade dini kimlik ve sonrasında etnik milliyetçilik ön plana çıkmaktadır.

Bu nedenle geçiş yolları ve fetihçi milletlerin mutlaka geçmesi gereken bir noktada yer alan Afganistan, adeta bir kavimler mozaiği ve dinler cümbüşüne dönüşmüştür. Bu coğrafyada yaşayanlar arasında dini kimlikten sonra, kabile kavramı ve etnik milliyetçilik daima ön plandadır. Karmaşık etnik yapı içerisinde tüm etnik kimlikler arasında paylaşılan ortak bir değer bulmak da çok zordur. Maalesef ülkede “Afgan” adıyla bir halk veya topluluk yoktur. Bu kelime Peştunları ifade etmektedir. (Büyükbaş, 2006, s. 13)

Afganistan coğrafyasında yaşayan etnik guruplara çok genel bir ayrımla bakılırsa, ülkeyi ortadan ikiye bölen Hindu kuş dağlarının güneyinde Peştunlar ve Farsça dilli bazı küçük etnik gurupların, kuzeyinde ise Pers ve Türk kaynaklı etnik gurupların yaşadıkları

söylenbilir. Hindu kuş Dağları'nın üzerinde ise yine Farsça konuşan Hazaralar ve Tacikler yaşamaktadırlar. Afganistan'da birçok bölgede farklı dil veya lehçeler konuşulmakta, ülke genelinde kullanılan dil sayısı otuzu bulmaktadır. Peştu'nca ve Derice Afganistan'ın resmi dilleridir. Peştu'nca, Derice, Özbekçe, Türkmençe, Belucice, Puşhace ve Nuristanice dilleri ülkede konuşulan diğer diller arasındadır. Ayrıca anayasa gereği bir dilin insanların çoğunluğu tarafından konuşulduğu bölgelerde, Peştu'nca ve Derice'ye ek olarak üçüncü resmi dil de, kanunlar tarafından düzenlenerek kullanılabilir. (Büyükbaş, 2006, s. 13-14)

Peştu'nca, sadece Peştunların kullandığı dildir. Derice, sarayın, kentli seçkinlerin ve İslam dininin dili olarak tüm ülkede yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkede dillerin halk tarafından kullanım dağılımına bakılırsa, Peştu'nca % 35, Derice % 50, Özbekçe-Türkmençe % 11 ve diğer etnik diller % 4 tarafından kullanılmaktadır. Hazaralar ile Aymaklar Derice konuşmaktadırlar. Ancak şehirlerden köylere gidildikçe Türkçe kelimelere rastlanmaktadır. Hazaralar, Şii olmaları sebebiyle büyük ölçüde Peştunlardan oluşan kökten dinci Sünni Taliban rejimi tarafından kırıma maruz kalabilmektedirler. Ayrıca hem mezhepleri hem de Farsça konuşmaları sebebiyle İran etkisine açıktırlar. (DEİKA, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Afganistan Ülke Bülteni, Haziran 2011)

Yukarıda ifade edilen ülke özellikleri göstermektedir ki Afganistan'da etnik ve dinsel anlamda tek bir kimlik tanımlaması yapmak imkânsızdır. Ülkenin tarihten bu yana bir bütünlük ve istikrar yakalayamamasında da ülkeye ait bir kimlik tanımlamasının yapılamaması ya da bir Afgan kimliği oluşturulamaması etkilidir.

İrsal, dilsel, kültürel ve dinsel anlamda ayrılabilen etnik gruplar temel alınarak Afgan toplumu incelendiğinde, karşımıza on sekiz grup çıkmaktadır: bu gruplar; Peştu'nlar, Tacikler, Türkler (Özbek, Türkmen, Kızılbaş, Kazak, Kırgız, Karakalpak), Hazaralar, Aymaklar, Beluciler, Brahuiler, Beluçlar, Nuristaniler, Rajasthaniler, Araplar, Hindular, Pamir'iler, Sihler, Yatlar, Pencabiler, Darvaziler, Paşhailerdir.

Afganistan'daki etnik grupların oranları konusunda elde kesin veriler yoktur ve bu konuda yapılan çalışmalar ancak tahminlere dayanmaktadır. Nüfusun tamamını kapsayan genişlikte bir araştırmanın yapılmamış olması ve etnik gruplar arasında kesin sınırların olmaması kesin veri elde edilmesini zorlaştıran nedenlerdir. Bu konuda verilebilecek en uygun örnek Türk kökenli fakat Farsça konuşan ve kabile sel bir yapıya sahip olan, göçebe yaşayan Aymaklarla ilgilidir. Bir kaynakta Aymakların bazı boylarının kendilerini Peştun olarak tanımladıkları ancak Peştunların bu Aymak boylarını Peştun olarak kabul etmedikleri belirtilir.

Başka bir kaynakta ise bir Türk boyunun adını taşıyan Aymakların etnik bir grup olmaktan ziyade, bölgede değişik etnik gruplar tarafından oluşturulan, göçebe ve kabile sel bir yapıya sahip topluluğa verilen ad olarak ifade edilir. Bu tür belirsizlikler, etnik grupların sayıları ve genel nüfusa oranları konusunda karşımıza farklı rakamlar çıkarmaktadır. Ayrıca, gerek bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda gerekse bu konuda çalışan araştırmacıların kullanmış oldukları kaynaklarda, rakamların siyasi kaygılarla manipüle edilmiş olabileceğini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Bu grupların oranları konusunda kaynaklarda Peştunların % 40 oranıyla en kalabalık grubu, Taciklerin % 20-25 ile ikinci kalabalık grubu, üçüncülüğü ise sayıları birbirlerine neredeyse eşit olan Özbekler %10-15, Hazaralar %10-15 ve kalan kısmında küçük etnik gruplar oluşturmaktadır. Bu etnik grupların %99 Müslüman ve kalan %1 başka dinler oluşturmaktadır. Müslümanlar mezhepsel olarak iki büyük gruba ayrılmaktadır. Birinci grup Sünni %84 ve ikinci grup ise Şii %15, Müslümanlarıdır.⁶

Buradan çıkartılabilecek sonuç, tüm Türk gruplar birlikte hesaplandığı takdirde, Hazaralar'dan daha kalabalık olduklarıdır. Ancak, Türkler ve Hazaralar konusunda bir oran verilmediği için Türklerle, Tacikler arasında kıyaslama yapılamamaktadır.

3.3.1. Peştunlar

Afganistan'ın tarihi ve geleneksel olarak en güçlü ve en kalabalık gruptur. Afgan kralları Peştunlar arasından çıkmıştır. Hükümette, bürokraside ve orduda üst kademeler neredeyse tamamen Peştunların hâkimiyetinde olmuştur. Savaştan önce Afganistan'ın çoğunluğunu Peştunların oluşturduğu öne sürülmekteydi ancak savaşın çıkışıyla ülke dışına en fazla göç eden grup da Peştunlar olmuştur. Bu yüzden Peştunların genel nüfusa oranının % 50'nin altına düştüğü öne sürülmektedir. Peştunlar, ülkenin güney ve güneydoğu tarafında yaşarlar; diğer bölgelerde de azınlık olarak bulunurlar. Afganistan'daki diğer etnik gruplar gibi ülke sınırlarının dışında da bulunmaktadır. Peştunların tamamına yakını Sünni olup Hanefi mezhebindedir. Ancak, Veziristan'daki Turi kabilesi ve Orakzaileri bir alt kolu olan Muhammed Kel kabilesi gibi az miktarda Şii Peştun da vardır. (Hajiyarali, 2013, s. 54-56)

Peştunların iki büyük kolundan biri olan Gılzailer XVII'nci yüzyılda önemli bir politik güç durumuna gelerek XVIII'inci yüzyılda Kandahar'ı ve kısa bir süre için İran'ın önemli bir kısmını ele geçirmeyi başarmışlardır. Ancak 1729'da İran'dan çıkarılmışlar; 1747'de de

⁶ İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Afganistan Ülke Raporu, 2007

Ahmed Şah Durrani'nin hâkimiyeti altına girmişlerdir. Bir Durrani kabilesi olan Sadozaylar mensup Ahmed Şah Durrani 'den itibaren Peştunlar, Afganistan'da hâkim güç olmuşlardır.

Her ne kadar Peştunlar Afganistan'daki en hâkim unsur olsalar da, kültürleri ve kabile yapıları merkezi bir politik güç oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Önemli kararlar Peştunların geleneksel topluluğu olan Loya Jirga tarafından alınır. Loya Jirga 'da her Peştun kabilesinin temsilcisi bulunur. Meclis gibi sürekli toplantı halinde olan bir topluluk değildir ve olağanüstü hallerde yalnızca belli bir konunun ya da konuların görüşülmesi amacıyla toplanır ve kararlar alındıktan sonra dağılır. Toplantıya giden kabile temsilcileri de sürekli değildir. Bu durum, Peştun liderlerin kendilerine güç tabanı oluşturmalarını engellemektedir. Kendilerine güç tabanı oluşturmak isteyen Peştun liderler, Loya Jirga dışındaki kaynaklara (siyasi partiler, ideolojiler, dini okullar, ekonomik bağlantılar, vs.) başvurmak durumundadırlar. Bu durum, gerek Sovyet işgaline karşı direnişte birleşik bir askeri cephe oluşturamamaların gerekse devlet organizasyonunu kuramamalarını anlaşılır kılmaktadır. Ancak merkezi bir devlet otoritesinin yokluğunda kabile yapıları ve bu yapıya dayalı Peştun töreleri (Peştunvali) istikrar kaynağı olmaktadır. Çünkü toplumsal krizlerin çözümü için gerekli olan kurumsal yapının illa ki, devletle bağlantılı olması gerekliliği yoktur. (Hajiyarali, 2013, s. 57-60)

3.3.2. Tacikler

Tacikler Afganistan'ın ikinci kalabalık etnik grubudur. Ülkenin kuzey, kuzeydoğu ve batı bölgelerinde yaşarlar. Dağ Tacikleri ve Farsivanlar (Farsça konuşanlar) olarak iki gruba ayrılırlar. Dağ Tacikleri Afganistan'ın Tacikistan ve Pakistan sınırının kesiştiği yerdeki Bedaşan ve Vahan koridoru bölgesinde yaşarlar. Farsivanlar ise şehirlerde ve köylerde yaşarlar. Her ne kadar ülkenin tamamına yayılmış olsalar da genelde Kâbil, Bağlan, Takhar, Samangan, Çarikar, Penşir, Duşi, Gar, Herat, Farah ve Kunduz'da yoğun olarak bulunurlar.⁸² Tacikler Farsçanın Afganistan'a mahsus Deri lehçesini konuşurlar. Farsça (İran'ın resmi dili), Derice ve Tacik'i (Tacikistan'ın resmi dili) aynı kökten gelmektedir. İlk dönemlerde yalnızca konuşma düzeyinde görülen farklılıklar, daha sonraki uygulanan politikalarla derinleşmiştir. Sovyet Tacikistan'ı Kiril alfabesini benimsemiş ve Taciki'yi resmi dil ilan etmiştir. Farsça ve Derice Arap alfabesiyle yazılsa da, Afgan Tacikleri konuşma farklılıklarını abartarak yazı diline uyarlamışlardır. Deri lehçesi ve Tacik kültürü Afganistan'da son derece yaygın ve etkilidir. Derice aynı zamanda farklı etnik gruplardan kişilerin birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları genel ortak dil durumundadır. (Hajiyarali, 2013, s. 61-64)

Taciklerin çok büyük bir kısmı Sünniliğin Hanefi mezhebindedir. Ancak, Dağ Tacikleri, İran'ın resmi mezhebi olan Şiiliğe mensuptur Ülkenin kuzeydoğusunda küçük bir grup Tacik de İsmail'idir.

Peştunların kabile yapılarına karşılık Taciklerin sosyal grupları mahalli nesillere, köy kümelerine, bölgesel gruplara ve meslek gruplarına dayanır. Hangi gruba mensup oldukları sorulduğunda, çoğu zaman yaşadıkları bölgenin veya şehrin adını verirler. Etnik olarak Tacik olmayan, fakat Derice konuşanlar arasında da kendilerini Tacik olarak tanımlama konusunda artan bir eğilim bulunmaktadır. Kendi aralarındaki bütünleşme seviyeleri Peştunlardan yüksek olmasına karşılık, ordu ve bürokrasinin dışında bırakılmış oldukları için lider çıkartabilme imkânları sınırlıdır.

Afganistan'ın tarihi boyunca yalnızca iki kez siyasi gücü ele geçirebildikleri görülmüştür. İlki bir çete reisi olan Beçhe-i Saka'nın 1929 yılında Kâbil'i ele geçirmesidir. Beçhe-i Saka Kâbil'i ancak dokuz ay elinde tutabilmiş, sonunda bir Sadozay Peştun komutan olan Muhammed Nadir tarafından öldürülmüştür. İkincisi ise 1992 yılında Burhaneddin Rabbani'nin Afganistan Cumhurbaşkanı oluşudur. Ancak, her iki seferinde de Taciklerin siyasi gücü ele geçişi Peştunlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve yönetimlerine son verilmiştir. (Hajjiyarali, 2013, s. 65-70)

3.3.3. Türkler

Türkler, Afganistan'da önde gelen etnik gruplardan biridir. Afganistan'ın kuzeyinde Afgan Türkistan'ı ya da Güney Türkistan olarak bilinen bölgede yaşarlar. Bu bölge Afganistan sınırları içinde yer alsa da tarihi, etnik, kültürel ve jeopolitik olarak Türkistan'ın bir parçasıdır. XVIII'inci yüzyılda gelen Yüe-Çi Türklerinden Nadir Şah Avşar'a (ölümü 1747) kadar Afganistan; Göktürkler, Gazneliler, Selçuklar, Timuriler, Şeybaniler, Harzemşahlar, Avşarlar gibi Türk devletlerinin yönetimi altında kalmış ve bu yönetimlerin her biri ülkede güçlü etkiler ve izler bırakmıştır.

Afganistan Türkleri kendi aralarında Özbek Türkmen, Kızılbaş, Kazak, Kırgız, Karakalpak, vs. gibi birtakım gruplara ayrılırlar. Bu grupların en önemlileri ise Özbekler ve Türkmenlerdir. Özbekler Afganistan'daki en kalabalık ve en önemli Türk grubudur. Afgan Türkistan'ında özellikle Kunduz, Şıbırgan, Taş Kurgan, Mezar- ı Şerif, Belh, Meymene, Aliça ve Bala Murghab'ta yaşarlar. Oğuz Türkçesinin kendilerine has olan Özbek şivesini konuşurlar ve Sünni'dirler. Kendi aralarında kabilelere ve klanlara ayrılmalarına karşılık en önemli ayırım, Afganistan'da yüzyıllardır yaşayan Özbeklerle, buraya Rus baskısından

kaçarak kuzeyden gelen Özbekler arasındadır. Sonradan gelen Özbekler “muhacir” adı altında kendilerine has farklı bir alt kimlik oluşturmuşlardır.

Türkmenler Afganistan’daki ikinci kalabalık Türk grubudur. Afgan Türkistan’ında özellikle Kunduz ve Herat arasında yaşarlar. Kabile sistemi Türkmen toplumunda son derece etkilidir. İran’daki Yomut Türkmenlerine ve Türkmenistan’daki Teke Türkmenlerine karşılık Afganistan’daki Türkmenlerin tamamına yakını Ersari boyuna mensuptur. Ancak, Afganistan’da az sayıda Teke ve Yomut Türkmeni de vardır. (Hajjiyarali, 2013, s. 71-90)

3.4. Afganistan’da Etnik Milliyetçilik

Sovyet işgalinin ardından Necibullah iktidarda kalmıştır. Necibullah hükümetinin devrilmesinden sonra, Kabil İslami direniş birliklerine geçmiştir. Kabil’in İslami direniş birliklerine geçmesi üzerine direniş güçleri arasında büyük etnik çatışmalara yaşanmıştır. Tüm grupların katılımıyla ilk iki ay Sibgatullah Müceddidi’nin sonraki dört ay Burhaneddin Rabbani’nin devlet başkanı olacağı geçici hükümet kurulmuştur. Ancak Kabil’de Peştun olan Abdurrahman Sayyaf’ın birlikleriyle Hazara olan Abdulali Mezari’nin birlikleri arasında kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. Altı aylık geçici yönetimin sona ermesine rağmen Rabbani’nin görevde kalması ve Mesud’u bakanlığa ataması karşısında General Dostum, Abdulali Mezari ve Gülbeddin Hikmetyar birleşerek savaşılmaya başlamışlardır. Bu savaş, General Dostum’un Kabil’i terk etmesinin dışında Taliban tarafından Kabil’in ele geçirilmesine kadar devam etmiştir. İkinci altı aylık dönemde de aynı geçici hükümet kurulmuş, Kabil’in kuzey bölgeleri Tacik lider Rabbani’nin ve Ahmed Şah Mesud’un birliklerinin kontrolünde, batı bölgeleri Hazara lider Mezari’nin ve Peştun asıllı Sayyaf’ın kontrolünde, güney bölgeler ise Peştun asıllı Hikmetyar’ın kontrolünde olmuştur. Bu gruplardan herhangi birine üye olan kişi, diğer bir grubun kontrolündeki yere gidememiştir. Bu dönemde ordu, polis gücü, hukuk düzeni, ticari kurumlar tamamen ortadan kalkmış durumdadır.

Taliban, 1994 yılında ortaya çıktıktan sonra Peştun milliyetçiliği yapmıştır. Ayrıca İslami fundamentalizmi savunarak İslam dininin barış mesajlarını hiçe sayıp diğer dini, etnik grupların bir arada yaşama durumunu ortadan kaldıracak boyutlarda davranmışlardır. Kabil’in kuzeyinde Şomali ovasında Ahmed Şah Mesud ile çatışırken Tacik nüfusunun bulunduğu yerlerde su kuyularını zehirlemiş, sulama kanallarını havaya uçurmuş, sivil halkı da yerinden etmiştir. Mezar-ı Şerif’in güneyinde yaklaşık 70 Şii Hazarayı katletmiş, daha fazlasını da öldürmüştür. Bazılarının boğazını kesmiş, bazılarının canlı canlı derilerini yüzmüşlerdir. Özbekler ve Hazaralar ise yüzlerce Taliban esirlerini öldürmüşlerdir. Taliban bu kez Ocak

1998'de Faryab'ta yaklaşık altı yüz Özbek köylüsünü öldürmüştür. Ağustos 1998'de de Mezar-ı Şerif'te Hazaralar'ı katletmişlerdir. Ev ev dolaşarak Hazaralar'ı üçer el ateş ederek, bir mermi kafaya, bir mermi göğse, bir mermi de yumurtalıklara, öldürmüşlerdir. Taliban'ın bu uygulamaları, etnik bölünmeyi arttırmış, ülkenin birliğini yok etmiştir.

Bonn Anlaşması'ndan sonra ülkede kurulan geçici hükümetin başına Hamid Karzai geçmiştir. Karzai Peştun olup Zahir Şah döneminden bir senatörün oğludur. Babası Taliban tarafından öldürülünce Popolzai-Dürrani Peştularının lideri olmuştur. Karzai kurduğu kabineden üç etkili bakanlığı Kuzey İttifakı içinde bulunanlara vermiştir. Savunma Bakanlığı'nı Yunus Kanuni'ye, İçişleri Bakanlığı'nı General Muhammed Fehim'e, Dışişleri Bakanlığı'nı Dr. Abdullah Abdullah'a vermiştir. Otuz üyeli kabinede on bir Peştun, sekiz Tacik, beş Şii Hazara, üç Özbek ve diğer etnik gruplardan oluşturulmuştur. Bonn Anlaşması'nın amacı olan temsili genişletme düşüncesi bu şekilde gerçekleşmiştir. (Aras ve Toktaş, 2008, s. 41)

Afganistan'da 2004 ve 2009 yıllarında yapılan seçimleri değerlendirdiğimizde Hamid Karzai iki seçim döneminde de yaklaşık %50 civarında oy toplayarak kazanmıştır. Karzai'nin 2009 seçimlerindeki en yakın rakibi olan Abdullah Abdullah %27 oranında oy almıştır. 2004'te seçime aday olan General Raşid Dostum 'un 2009'da Karzai'yi desteklemesi Karzai'nin işini kolaylaştırmıştır.

Yeni anayasada Afganistan Sünni bir İslam devleti olarak kabul edilmiş, devletin dini tercihi Sünni İslam'ın Hanefi mezhebi olmuştur. Ülkede adaletin sağlanmasında mekanizma olarak Hanefi fikhî belirlenmiştir. Siyasi sistem konusunda iki meclisli bir başkanlık sistemi kabul edilmiştir. Başkanlık sisteminin kabulü öncesinde Peştun olan delegeler başkanlık sistemini savunurken Peştun olmayan delegelerin çoğunluğu parlamenter sistemi savunmuşlardır. Başkanlık sisteminde bir cumhurbaşkanı, bir başbakan olması konusunda da tartışma yaşanmıştır. Bunun üzerine başbakanlık kaldırılmış, iki başkan yardımcılı bir başkanlık sistemi kabul edilmiştir. İki meclis yapısı ise atanmışlardan oluşan Yüksek Meclis ile halkoyuyla nispi sistem yöntemiyle seçilen Halk Meclisi yasama sistemini oluşturmuştur. Halk Meclisinin nüfus oranlarına göre etnik gruplardan seçilecek olması Peştun olmayan kesimi rahatlatmıştır. Bir tartışma da Afgan üst kimliği ile ilgili olarak yaşanmış, her bir etnik grup üst kimliği belirleyen grup olmak için çaba harcamaktadır. Türkmenler ve Özbekler ise bu tartışmanın yanı sıra Afganlı tanımının Peştun kimliğini öne çıkardığı için Afganistanlı şeklinde kullanılmasını istemişlerdir. Buna benzer şekilde Afgani olan para biriminin adını da değiştirme talebinde bulunmuşlardır. Ülkenin resmi dili, önceki anayasada olduğu gibi Peştun

ve Deri dili olmuş ayrıca Türkmençe, Özbekçe, Paşayı, Beluci, Nuristani ve Pamir dilleri ise bu dillerin yoğun kullanıldığı yerlerde ek resmi diller olarak kabul edilmiştir. (Aras ve Toktaş 2007, s. 41.42.43)

Afganistan Anayasası'nın etnik çoğulculuğu ve siyasal birliği birlikte tanımlayan 4. maddesi şöyledir: “Afganistan halkı Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Beluci, Paşayı, Nuristani, Arap, Kırgız, Kızılbaş, Gucar, Brahui ve diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Afgan kelimesi Afganistan'da yaşayan tüm vatandaşları tanımlamak için kullanılır.” (Aras ve Toktaş 2007, s. 43)

Afganistan'da çok sayıda etnik grup bulunmaktadır. Sosyal yapısı içinde halen kabile düzeninde yaşayan gruplar çoğunluktadır. Gelenekçi yapıda olmaları bu grupları birbirinden ayırmaktadır ve aynı zamanda merkezi otoriteyi de sadece temsilci olarak görmelerine sebep olmaktadır.

Ülkede ABD'nin müdahalesinin ardından kurulan hükümet ve kabul edilen anayasa, etnik çoğulculuğu içerir şekilde oluşturulmuştur. Bu durum etnik grupları belli ölçüde memnun etmesinin yanında ülkede demokratik düzenin kurulması açısından çok önemlidir. Ancak 2003 yılında kurulan hükümetten bu yana ülkede güvenlik ve istikrar sorunu devam etmektedir.

Etnik sorunların çözülebilmesi için Taliban'ın yaptığı eylemlerin etkisiyle ortaya çıkan istikrarsızlığın çözülmesi, uyuşturucu ticaretinin alınacak önlemlerle yasaklanması, demokratik düzeni sağlayıcı ilerlemelerin kaydedilmesi ve gelenekçi yapıda bulunan toplumun çok iyi analiz edilerek devlet yapısına uyacak bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.

3.5. Afganistan'ın Eğitim Durumu

Bir ülkenin en önemli unsurlarından biri eğitimidir. Eğitime ne kadar çok önem verilirse, ülkenin ilerlemesi o kadar çabuk gerçekleşir. Bir ülkenin ilerlemesini ve refahını istiyorsanız o ülkenin eğitimine önem verin, bir ülkenin ilerlemesini istemiyorsanız eğitim sisteminin çökertin. Eğitim almakla insan, öğrenir, öğrenince de düşünmeye başlar, düşündükçe de iyi ve kötüyü ayırma kabiliyeti artar. Eğitimi olmayan insanlar hep başkalarını dinlemek zorunda kalır ve onların olumlu ve olumsuz söylediklerini kabul etmek zorunda kalırlar.

Afganistan'da 30 yılı aşan savaşlardan dolayı eğitim seviyesi çok düşmüştür ve eğitime gerektiği kadar önem verilmemiştir. Afganistan halkı hep eğitimden uzak kalmışlardır veya uzak kaldırılmaya çalışılmıştır, çünkü eğitimi olmayan insanları idare etmek daha kolay

olmuştur. Afganistan'daki eğitim durumu Taliban döneminde nerede ise sıfıra düşmüştür ve kız ve kadınların okuması yasaklanmıştır. Taliban devrildikten sonra eğitime biraz daha önem verilmiştir. Taliban kadınlara eğitim verilmesine karşıdır. Ancak Taliban'ın Afgan halkını ihmal etmesi sadece kadınlarla sınırlı değildi. Taliban rejiminin sonuna kadar Afganistan'da okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %70, hasarlı veya yıkılan okulların oranı ise %80 idi. 2002 yılında okul çağındaki çocukların okullara kaydolma oranı sadece %32 iken, kız çocukların %92'si okumuyordu. Bugün ise, 2001 yılına kıyasla %500'lük bir artış ile en az 5 milyon öğrenci okula kaydolmuştur. Bunun %40'ını bayan ve kız öğrenciler oluşturmaktadır. 50.000'den fazla öğretmen eğitilmiştir. En az 65.000 öğretmen her gün yayınlanmakta olan bir radyo eğitim programını dinlemektedir. 400.000 öğrenciye hizmet veren 500'den fazla okul inşa edilmiştir. Bunların tümü yerel uzmanların desteğinden yararlanarak ve yerel malzemeler kullanılarak yapılmıştır. Aynı zamanda depreme karşı dayanıklıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Taliban döneminde kaybolan eğitim yıllarından kaynaklanan açığı kapatmak üzere Afganistan İlköğretim Programı'nın kurulmasına destek olmuştur. Programın doruk noktasında, % 58'i bayan olmak üzere, günde 170.000 öğrenci eğitim programına katılmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri 48 milyondan fazla ders kitabının basılmasına, ve 42 milyondan fazla ders kitabının dağıtılmasına destek olmuştur. (ABD Savunma Bakanlığı Raporu, Afganistan'ın Beş Yılı)

Fakat bu saydığımız gelişmeler Afganistan'ı eğitimsizlik sorunu çözmüş görünmüyor. Buna biraz açıklık getirmek gerekirse, Afganistan'da yılda bir kez üniversite kabul sınavı hazırlanmaktadır ve bu sınavdan en düşük puan alan öğrenciler, öğretmenlik bölümüne atanmaktadır. En düşük puanla geçen öğrenciler öğretmen olarak okullara atanmaktadır. Bu sistemin değişmesi lazım, en düşük puanı alan öğrencilere, öğretmenliğe değil, en yüksek puanı alan öğrenciler öğretmenliğe atanması lazım, çünkü onlar öğrencileri yetiştiriyorlar ve öğrencileri yetiştiren insanların çok zeki olmaları lazım, çünkü insana eğitim vermek en zor işlerden biridir.

Okulların yapımı ve tadilatlarında sağlanan yüksek hız bir süre daha devam etmelidir. Çünkü hala çadırlarda ve eğitim için uygun olmayan ortamlarda eğitim almakta olanlar mevcuttur. Bu konuda sağlanan dış desteğin gerçekten ihtiyacı olan bölgelere kaydırılması yapılan yatırımların etkinliğini arttıracaktır. Ders kitapları ile ders araç ve gereçlerinin eksikliğinin bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Ayrıca ders araç ve gereçlerinin çeşitlerinin arttırılması eğitimin kalitesinin artması için elzemdir.

Ülkedeki eğitimin temel amacı; gençlerin mezuniyet sonrası iş dünyasına ve hayata ilk adım attığında gerçek bir insan, gerçek bir Müslüman ve gerçek bir Afgan olmasının sağlanması şeklinde ifade edilmiştir. Bu amaca uygun bir eğitim programı oluşturulmuş lakin henüz tüm kademelerde uygulamaya geçirilememiştir. Ayrıca oluşturulan programla ilgili konular öğretmen kadrosuna yeterli seviyede anlatılamamıştır. Bununla birlikte programı uygulayabilmek için gerekli olan ders araç ve gereçleriyle dersliklerin yetersizliği programda öngörülen eğitim sisteminin tam anlamıyla uygulamaya geçirilmesini imkânsız hale getirmektedir.

Yeterli seviyede eğitim almadan öğretmen olan personel için hizmet içi kurslar düzenlenmektedir. Bu kurslar vasıtasıyla iş başındaki öğretmenlerin gerekli eğitimi hizmet içi eğitim şeklinde almaları sağlanmaktadır. Ayrıca bütün devlet memurlarına uygulanan Islahatı idari isimli sınav maddi durumu çok kötü olan öğretmenler için hem statü olarak özellikle de ekonomik olarak bir kurtuluş reçetesi olarak görülmektedir.

Afganistan'da eğitimin finansmanı merkezi kaynak dağıtımı şeklinde uygulanmaktadır. Ayrıca uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin eğitime maddi desteği üst seviyede olmakla birlikte bu kaynakların ihtiyaca uygun olarak koordineli dağıtılamaması büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu dış kaynağın koordineli olarak kullanılması desteğin etkisini daha da arttıracaktır.

Afganistan eğitim sistemi yeniden yapılandırma aşamasındadır. Ülkenin kalkınmasının ve huzura kavuşmasının ancak eğitim yoluyla olacağını bilen yetkililer eğitim konusuna büyük hassasiyet göstermektedirler. Ülkenin sosyal yapısından ve uzun yıllar süren savaşıardan kaynaklanan sorunların aşılabilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Ülkenin eğitim alanındaki hızlı gelişmesi gerçekten gelecek için tüm çevreleri umutlanmaktadır.

3.6. Afganistan'da Yoksulluk Sorunu

10 yıl süren Sovyet işgali ve ardından yaşanan iç savaş, zaten az gelişmiş bir ülke olan Afganistan'ı içinden çıkılmaz bir fakirlik sarmalına sürüklemiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ülke bu kez ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri tarafından işgal edilmiş. Taliban rejimine son veren Amerikalıların Afgan halkına yönelik iki vaadi; demokrasi ve ekonomik kalkınma. Ancak bu iki vaadi, şimdiye kadar sağlayamamıştır.

Afganistan'da günler ilerledikçe, fakir çok fakir olmakta ve zenginde çok zengin olmaktadır, fakir ve zengin arasında dağlarca fark vardır. Fakirlik çok büyük hastalıktır, insanlar fakir kalınca, meşru olmayan işlerle uğraşmaya başlarlar, buda bir ülkenin istikrarına

zarar verir. Hırsızlık artar, yol kesiciler artar, insanların güvenlik endişesi artar, en kötüsü, Afganistan'da olduğu gibi, fakir insanlar kötü niyetli insanlar tarafından kullanılır. Çok insanlar aç kalınca dağlara çekilerek Talibana katılmaktadırlar ve buda kesin olarak bir ülkenin refahını bozmaktadır.

Afganistan'ın refaha kavuşması için, hükümetin fakirliğe karşı çaba göstermesi lazım. Fakirliği yok etmek için, insanlara iş imkânları tanınması gerekmektedir. Eğer fakirlik sorunu Afganistan'da devam ederse, Afganistan'da istikrarsızlıkta devam edecektir, çünkü insanlar fakir kalınca, başka insanların ve hatta ülkenin huzuru bozmaktadırlar.

Günümüzde dünya pazarına giden eroinin %75'ini, Avrupa pazarına giden eroinin ise %95'ini karşılayan Afganistan'daki afyon üretimi, Afganistan tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. (Aras ve Toktaş 2008, s. 45). 19. yüzyılın sonlarına doğru İngilizler hâkim oldukları Hindistan'da afyonun elde edildiği haşhaş üretimini yasaklarken afyon kullanımını serbest bırakmışlardır. Bu durum afyonun değerini arttırırken Afgan çiftçisinin afyon üretimine kaymasına sebep olmuştur. O dönemde güçlendirilmeye çalışılan merkezi otorite de afyon üretiminin vergi verilmeden sınırdaki aşiretler aracılığıyla ihraç edilmesiyle zayıflamıştır. Üretimde bulunanların bölgesel güç elde etmeleri mümkün olmuştur. Ardından 1955 yılında İran'ın haşhaş üretimini yasaklaması üzerine Afganistan'daki üretim 1970 yılına kadar artarak devam etmiştir. Hatta üretiminin ve kullanımının serbest olması sebebiyle bu bölgeye göç edenler olmuştur. 1973'te iktidarda bulunan Muhammed Davud Han'ın birtakım önlemleri alması ile afyon üretimi azaltılmıştır. Bu kez ABD'nin Uzakdoğu'da Batı pazarına afyon ihraç eden Laos hükümetinin düşmesi ile buradan afyon ihracı tıkanınca Afganistan'ın afyon üretimine talep bir kat artmıştır. (Yazıcı 2010, 226-230)

Afganistan'da Sovyet işgali döneminde de afyon üretimi devam etmiştir. Ardından Taliban döneminde de serbest bırakılmış, afyon üretimi yapanlardan %10 – %20 oranında vergi alınmıştır. Vergi alımından sonra ise çiftçiler, afyon yetiştiriciliğine teşvik edilmiştir. Bu yolla milli gelirin yaklaşık yarısı elde edilmiştir. Taliban devrildikten sonra da afyon üretimi engellenememiştir. BM istatistiklerine göre 2006 yılına ait üretim, bir önceki yıla göre %49 artmıştır. Afyon üretiminin yerine yasal tarım ürünlerinin üretilmesi bazı durumlardan dolayı zorlaşmaktadır. Afyon üretimi yapanlara uyuşturucu tacirleri tarafından bir yıl sonrasına belli miktar üretim yapması şartıyla gerekli olan tohumlar ve yiyecek giyecek verilmektedir. Bu şekilde bir imkân diğer tarım ürünleri için yoktur. Kötü hava şartlarına dayanıklı olması fiyat istikrarı olması da diğer avantajlarıdır. Halen Taliban ve El Kaide unsurları afyon üretiminden gelir elde etmektedir. Afyon üretiminden elde edilen gelir buradaki toprak sahiplerine,

aşiretlere siyasi güce dönüşecek tarzda zenginleşme sağlayarak merkezi otoriteye karşı tehdit unsuru oluşturmaktadır. (Aras ve Toktaş, 2007, s.45-46)

Taliban örgütünün halen eylemlerini sürdürmesi ve ülkedeki uyuşturucu ticaretinin devam etmesi merkezi otoritenin kurmaya çalıştığı demokratik düzeni tehdit etmekte, merkezi otoriteyi zayıflatmaktadır. Afgan halkı bu istikrarsızlık karşısında hükümet ile Taliban'a karşı güven bunalımı yaşamaktadır. İstikrarsızlık içinde geçen süre halkın Taliban'a yaklaşmasına sebep olmaktadır.

Sonuç olarak sorunlar esas olarak dış müdahaleler, etnik milliyetçilik ve bölünmüşlük, bir de ekonomiden kaynaklanan yoksulluk ve yolsuzluktur. Bu nedenle Afganistan güvenliğine çok boyutlu yaklaşmak gereklidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

Afganistan'daki güvenlik sorunlarını sadece askeri olarak görmek yeterli değildir. Afganistan'da askeri güvenlik sorunlarıyla birlikte başka güvenlik sorunları da mevcuttur. Afganistan'daki sorunları çözmek için güvenlik alanlarına geniş ve kapsamlı olarak bakmak gerekmektedir. 13 önce 11 Eylül Saldırıları ardından Taliban iktidarı sona ermiştir ve Afganistan için yeni bir dönem başlamıştır. Afganistan'daki sorunları çözmek için yoğun şekilde askeri güvenlik alanında çalışılmıştır. NATO (North Atlantic Treaty Organization) ve İSAF (International Security Assistance Force) gibi askeri kurumlar Afganistan'da güvenliği getirmek için büyük çaba göstermiştir. 13 yıl boyunca verilen kayıplara ve olan masraflara rağmen Afganistan'da güvenlik sorunları devam etmekte ve Taliban örgütü gün ilerledikçe güç kazanarak canlı bomba eylemlerini devam ettirmektedir. Afganistan'daki sorunların giderilmesi veya azaltılması için sadece askeri güvenliği sağlamak yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında başka güvenlik alanlarında da geniş ve kapsamlı şekilde çalışılması gerekmektedir. Afganistan'daki sorunların giderilmesi veya azaltılması için askeri güvenlikle birlikte, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, ve başka güvenlik alanlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.1. Afganistan'da Askeri Güvenlik

Afganistan'da güvenliğin sağlanması için en önemli güvenlik alanlarından biri, askeri güvenliğin sağlanması olan karşımıza çıkar. Zaten askeri güvenlik Soğuk Savaş öncesi tek çözüm yolu olarak görülmekteydi. Soğuk Savaştan sonra artık başka güvenlik alanları da etkin olarak kullanılmaya başlamıştır. Afganistan'da askeri güvenliğin sağlanması için güçlü bir ulusal orduya ihtiyaç duyulmaktadır. Afgan Ordusu, Sovyetler Birliği'nin desteklediği rejimin 1992'de devrilmesinden sonra çıkan hizip çatışmalarında ve iç savaşlarda dağılmıştı. Ülkenin o zamandan beri ulusal ordusu yoktur. NATO'nun ana hedeflerinden biri, Afgan halkının kendini savunabilmesi için güvenilir bir Afgan ordusu kurmak. NATO güçlerinin Afganistan'dan çıkması için Afgan ordusunun kurulması şart. Ancak modern bir ordu kurmak, çok büyük bir girişim. Orta düzey liderlik deneyiminin olmamasıysa Afgan ordusunun en büyük eksikliklerinden biri olmuştur

Yeni Afgan ordusu, NATO'nun Afganistan'a istikrar kazandırma planının en önemli parçalarından biridir. Bu yalnızca bir tatbikat olsa da kısa süre sonra Afgan askerlerinin aynı becerileri göstermeleri beklenmektedir. Afgan askerlerinin başarısı, NATO güçlerinin

Afganistan'dan ne zaman çıkacağını da belirleyecektir. Afgan Ordusu'nun en büyük eksikliği, ülkenin 10 yıl boyunca savaş tacirleri ve Taliban'ın elinde yönetilmesi sonucu orta rütbeli deneyimli subaylardan yoksun olması.

Eğitimdeki en büyük zorluklardan biri, okuma yazma oranının düşüklüğü. Çoğu asker okuma-yazma bilmemekte, ancak başkalarını izleyerek ne yapacağını öğrenebilmektedir. Temel eğitim kursunun kısaltılması eleştirilmektedir. Eğitim kadrosu, Afganistan'daki NATO kuvvetlerinin yüzde 3'ünü oluşturmakta. NATO 2014 yılında planlandığı gibi çekilmeye başladığı zaman, eğitimler bölgede kalmaya devam edecektir. Yetkililer, Afgan ordusunun eğitiminin uzun yıllar devam edeceğini düşünmektedirler.

Afgan ordusunun eğitimi için aylık 1 milyar dolar harcanmaktadır. Bu miktarın %90 ABD tarafından karşılanmaktadır. Afgan ordusu ve polislerinin eğitimi için yıllık ise 68 milyar dolar gerekmektedir. 2011 yılında bu masrafın sadece %3 ve 2012 yılında sadece %7 Afganistan devleti tarafından karşılandı. Tokyo'da 2012 yılında yapılan Afganistan ekonomisi hakkındaki konferans sonucu, bu miktar para yardımını gelecek yıllarda mümkün olmadığını belirtmiştir. (Kozyulin, 2013, s. 73)

Afgan ordusunu ve polisini eğitiminin sorumluluğunu üstlenen NATO ve İSAF, Afganistan'dan çekilmeden önce, Afganistan devleti için güçlü ve ülkeyi savunabilen bir ordu ve polis geriye bırakmak en büyük hedeflerinden biri olmuştur. NATO Afganistan'a 2003 yılında göreve başlamıştır. İlk olarak sadece başkent'in güvenliğinden sorumlu olan NATO güçleri, daha sonra Afganistan'ın birçok şehirlerine görevini genişleterek devam etmiştir.

Afganistan ve NATO

Afganistan Soğuk Savaş sonrası dönem ve 11 Eylül Saldırıları sonrasında, küresel güç mücadelesinin önemli adreslerinden biri olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD 7 Ekim 2001'de İngiliz güçlerinin desteğiyle Afganistan'a Taliban rejiminin sona erdirmek için müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale zamanında ve müdahale sonrası NATO Afganistan'daki istikrarı ve güvenliği sağlayabilmek ve alt yapının yeniden yapılması için büyük bir rol oynamıştır. (Yapıcı, 2006, s. 29)

NATO, 1949'da kuruldu ve kurulduğundan bu yana en önemli ve güçlü askeri örgüt olarak hayatını sürdürmektedir. 1949 ile 1999 arasındaki gelişmeler göstermektedir ki NATO bu 50 yıl içerisinde önemli örgütsel değişikliklere uğramıştır. Bugünkü NATO kuruluş yıllarından oldukça farklı bir örgüt olarak ortaya çıkmaktadır. Artık NATO sadece Kuzey Atlantik İttifakı olarak kalmayıp, Avrupa Atlantik bölgesinde de güvenlik ve istikrarı

sağlamaya çalışan bir örgüt olmuştur. (Doğan, 2006, s.70) 11 Eylül 2001 terörist saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan'a yaptığı müdahalede etkin bir rol oynayarak bu örgütün çalışma sahası daha genişlemiştir.

NATO'nun terörizme bakışında değişime neden olan en önemli gelişme, 11 Eylül saldırıdır. Bu saldırılar, terörizmi temelde ülke içi, polisiye bir vaka olmaktan çıkarıp uluslararası bir güvenlik sorunu haline getirmiştir. Bu nedendir ki, sorunla mücadele edebilmek için öncekinden daha geniş kapsamlı politik, ekonomik, polisiye ve askeri önlemler gerekmektedir. (Yaman, 2006, s.45)

1949 yılında kurulan NATO'nun altmış yılı aşan ömrünün son yirmi yıl içerisinde yaşanan gelişmeler neticesinde NATO'nun sadece ortak tehditlere karşı kurulan bir ittifak değil, belki bütün dünyayı tehdit eden meselelerde 'de faaliyet göstereceği görünmüştür. (Canan, 2012:133-134)

11 Eylül 2001 terörist saldırılarıyla birlikte NATO'ya yeni görevler ve misyonlar düşmeye başlamıştır. Terör sorunu artık bütün dünyayı tehdit etmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası gerçekleştirilen Prag Zirvesi ise NATO'nun terörizmle mücadeleye, görevleri arasında yer verdiğini açıkça vurguladığı bir toplantı olarak dikkat çekmiştir. (Doğan, 2006, s.72)

NATO'yu artık sadece bir Kuzey Atlantik İttifakı olarak görmek yanlıştır. Son yirmi yıl içerisinde yeni görevler üstlenerek daha geniş bir çapta varlığını devam ettirmektedir.

NATO'nun ne kadar değişikliğe uğradığını Afganistan müdahalesinde de görebiliriz. Afganistan'da terörizmle mücadelede çok etkin rol oynayarak, Kuzey Atlantik İttifakından, Orta Asya ülkelerine kadar görevini devam ettirmektedir.

11 Eylül 2001 terör saldırılarından hemen sonra ABD, İngiltere ve NATO'nun El-Kaide terör örgütünün Afganistan'da olduğu gerekçesiyle Taliban rejimine karşı gerçekleştirdiği askeri müdahaleden sonra Afganistan yeni bir sürece girdi. Bu süreçte NATO'nun amacı Afganistan'da dünyaya entegre ve uluslararası toplumla işbirliği yapacak istikrarlı ve yaşayabilir bir devlet mekanizması inşası oldu. Afganistan'daki merkezi hükümetin ülkeye ne kadar hâkim olduğunun tartışıldığı bugünlerde Taliban'ın özellikle ülkenin güney ve batısında halen güçlü ve etkili bir varlığa sahiptir. (Çolakoğlu, 2012)

Afganistan'da güvenliğin sağlanması için NATO ve NATO komutasının altındaki İSAF ve PRT'ler (Provincial Reconstruction Team) büyük rol oynamaktadır. Bu güçlerin en

büyük hedeflerinden biri, 2014 yılının sonuna kadar, Afgan ordusunu ve polisini eğitim vermekle, ülke güvenliğini bu iki yerel güçle sağlamaktır.

Uluslararası Güvenlik Destek Gücü ISAF, (International Security Assistance Force) Afganistan'ın geleceğinin şekillendirildiği Bonn Anlaşması'nın ürünlerinden biri. 2001 Aralık ayında imzalanan anlaşma doğrultusunda Birleşmiş Milletler 'in yetki vermesiyle oluşturulan güç 2003 Ağustos ayından bu yana NATO komutasında faaliyet göstermektedir.

Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlamakla yükümlü olan ISAF, ayrıca yeni Afgan ordusuna ve polisine de eğitim vermektedir. Çok uluslu güç 2002 Ocak ayında İngiltere'nin komutası altında toplanan 21 ülkeden 5 bin kadar askerle yola başladı. Türkiye, İngiltere'nin ardından Haziran ayında ISAF komutasını üstlendi.

Türkiye 8 ay yürüttüğü görevi komutanlığın kime devredileceği konusundaki tartışmaların uzaması ve bu göreve talip olan Almanya - Hollanda ortak komutanlığının hazırlıkları dolayısıyla, gecikmeli olarak 2003 Şubat'ında devretti. Almanya ve Hollanda, ISAF komutasını kendilerinden sonra NATO'nun üstlenmesini önerdi. 2003 Nisan'ında yapılan NATO toplantısında ittifakın 19 üyesi bu öneriyi oybirliğiyle kabul etti. Aynı yılın Ağustos ayında komutayı resmen üstlenen NATO, süresiz olarak İSAF'ı yönetecek. Böylece 6 ayda bir sürekli yeni bir komuta değişimi yapılması gereği ortadan kalktı.

ISAF içinde, Afganistan ile birlikte 33 ülkeden yaklaşık 112557 asker var. Bunların çoğu ya NATO üyesi ya da ittifakla ortaklık anlaşması içinde. İSAF'ın NATO komutasında geçirdiği en önemli değişiklik görev alanının genişletilmesi. Afgan hükümeti kuruluşundan bu yana pek çok kez, gücün görev alanının yayılmasını istemiş ancak bu talep olumlu yanıt bulmamıştı. Ülkenin kuzey ve güneydoğu kesimlerinde artan çatışmalar ve Taliban'ın yeniden toparlanmaya başlaması, bu ihtiyacın karşılanmasının aciliyetini artırdı. Planlama sürecinin tamamlanması ardından NATO, 2003 Ekim ayında gücün görev alanını genişletmeyi kabul etti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de gücün yapısını saptayan kararda değişiklik yaparak buna hukuki altyapıyı sağladı. (<http://www.nato.int>)

PRT, Bölgesel İmar Ekipleri gücün görev alanının Kabil ile sınırlı olduğu dönemde güvenlik boşluğunu doldurmak için oluşturulmuştu. 15 ila 100 askerden oluşan bu ekipler yeniden yapılanma ve yardım çalışmalarına destek veriyordu ve İSAF'a değil Amerikalıların komuta yapısına bağlıydılar. 2006 Ekim 5 tarihinden bu yana (PRTs) Bölgesel İmar Ekipleri, İSAF Komutasına faaliyet göstermektedir. (<http://www.nato.int>)

Afganistan'da 27 Bölgesel İmar Ekipleri (PRTs) bulunmaktadır ve ISAF askerinin sayısı 112579'a ulaşmıştır. Bundan 74400'ü ABD askeridir. Bu rakama göre ISAF askerinin %68' ini ABD askeri oluşturmaktadır. (<http://www.nato.int>)

ABD Savunma Bakanlığının 2001-2006 yılı Raporuna göre; güvenlik sorunları hala devam etmekte ve Taliban gücü ülke çapında ilerleme kaydetmektedir. Ancak 2001 yılında bakıldığında ülkede ulusal askeri ordu ve ulusal polis gücü olmadığını görmektedir. 30 yıl savaşlar sonucunda Afganistan'da, ordu, polis, ekonomi, sosyal yapı ve alt yapı olmak üzere her şey harap olmuştur. Ancak 2001 yılından bu yana bazı ilerlemeler görmektedir. 2001 yılından 2006 yılına kadar ilerlemeleri maddeler şeklinde göstermemiz mümkün:

- Afganistan artık El Kaide için açık bir sığınak olmaktan çıkmıştır.
- Afgan Ulusal Ordusu (ANA) bünyesinde 30.000'den fazla eğitilmiş ve donanımlı asker; Afgan Ulusal Polisinde de 46.000'den fazla eğitilmiş ve donanımlı polis personeli bulunmaktadır. Yaklaşık 4.000 Afgan güvenlik gücü mensubu halen eğitim sürecindedir.
- ANA, bünyesine ayda 1.000 civarında mensup katarak büyürken, toplam personel sayısının 70.000'e çıkabileceği tahmin edilmektedir.
- ANA, çarpışma operasyonlarını bağımsızca ve başarıyla yürütmüş ve çarpışma yeteneklerini geliştirmeye devam etmektedir.
- ANA, beş kolordu ve on tugaydan oluşmaktadır. Ayaklanmaya karşı mücadele üzerine odaklanmış piyade-ağırlıklı bir güçtür.
- Taliban'ın düşüşünden sonra aşiret reisleri ve savaş lordların'dan oluşan özel milisler önce Savunma Bakanlığının kontrolü altına alınıp, sonra da silahsızlandırılıp tesirsiz hale getirilmiştir.
- Afganistan'da şu anda 21.000 Amerikan asker bulunuyor. 2002'de bu sayı 10.000'den az, 2003 yılında yaklaşık 13.000 civarındayken, 2004 ve 2005 yıllarında benzer sayılarda asker bulunmuştur.
- Afganistan'da 40 ülke asker bulundurmakta, yaklaşık 40.000 uluslararası asker görev yapmaktadır.
- Tarihte ilk kez NATO askerleri geleneksel Avrupa sınırları ötesinde görev yapmaktadır.
- NATO'nun Afganistan komutası olan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) Temmuz ayında Afganistan'ın güney bölgesini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir.

- Sonsuz Özgürlük Operasyonu Koalisyonu tüm güvenlik operasyonlarının yetkilerini 5 Ekim tarihinde NATO/ISAF'a devretmiştir. Böylece Afganistan içinde komuta, kontrol ve koordinasyon geliştirilmiştir.
- Ülke çapında NATO denetiminde faaliyet göstermekte olan 24 Geçici Yeniden Yapılandırma Ekibi (PRT) bulunmaktadır. Ordu ve sivillerden oluşan bu ekipler altyapı iyileştirme projelerinde yer almaktadır.

NATO ve ISAF güçlerinin bu kadar çabalarına rağmen Afganistan'da istikrar tümüyle sağlanmamıştır. Halen Afganistan'ın bazı bölgelerinde Taliban aktif şekilde bulunmakta ve ülkeyi tehdit etmekle birlikte gün gittikçe güçlenmektedir.

NATO ve ISAF güçlerinin kendi ülkelerini çekilmeleri son yıllarda ortaya çıkmış bir olay değildir. 2003 yılında NATO ve ISAF güçlerinin plan ve programı belli olmuştu ve bu plan ve program onaylanmıştı. Bu onaylanmış plana göre NATO ve ISAF güçlerinin görevleri beş bölümden oluşmaktaydı. Birinci bölüm; değerlendirme, hazırlık ve başken Kabilin güvenliğini sağlamak, ikinci bölüm, Afganistan'ın başka bölgelerine genişleme, üçüncü bölümde, Afganistan'ın tamamında güvenliği ve istikrarı sağlamak, dördüncü bölüm, gücü Afgan ordusuna ve polisine devirmek ve son olarak beşinci bölümde Afganistan'dan geri çekilme olarak belirtilmiştir. (Erol ve Bingöl, 2012, s. 175)

NATO ve ISAF 2006 yılından 2009 yılına kadar olan zamanda istikrarı sağlama safhası olarak bildirmiştir, bütün bu çabalara rağmen Afganistan'da umulduğu gibi istikrar ve güvenlik sağlanamamıştır. Bir yandan 2009'dan bu yana Afganistan içindeki yabancı güçlere karşı muhalefetler artmış ve bölge ülkelerinin olumsuz tepkileri büyümüştür. 2001'dan bu yana Afganistan'a mali yardımda bulunan ve yüz binlerce asker gönderen ABD, artık savaşların mali yükünü ciddi olarak tartışmaya başlamıştır. (Erol ve Bingöl, 2012, s. 175-176)

Afganistan ve Afganistan'a benzer ülkelerde istikrarı sağlamak zordur, ayaklanmaların olduğu ülkelerde asker ölçütü çok önemlidir. (US Army Field Manual) Ayaklanmalara Karşı Koyma Talimnamesine göre; bin kişilik nüfusa 20-25 arası asker gerekmektedir. 30 milyon nüfusa sahip olan Afganistan için gerekli asker sayısı 600 bin civarında olması gerekmektedir. Bu miktar askeri ne ABD nede başka ülkeler temin edebilmektedir. Ancak Afganistan'ın bütün bölgelerine ayaklanmalar ve güvenlik sorunları bulunmamaktadır, genellikle bu tür sorunlar yoğunlukla güney ve doğu bölgelerde yaşanmaktadır, bu bölgelerdeki nüfus sayısı ise 9.4 milyon civarındadır. Bu ülkelerde istikrarı sağlamak için 188-235 arası asker ihtiyacı duyulmaktadır. Bu ihtiyaçlara gerekçe olarak Haziran 2009 yılında İSAF Komutanı Orgeneral McChristal, Beyaz Saraya yazdığı raporda, 40 bin ilave asker talebinde bulunmuştur. Bu talep

kabul edilerek 33 bin ABD askeri takviye olarak gönderilmiş ve kalan 7 bin askeri NATO ve ISAF'a katkıda bulunan başka ülkeler tarafından temin edilmiştir. ABD'nin asker takviyesindeki amacı Taliban ve El Kaide örgütünün faaliyetlerini kısıtlamak ve Afgan Ulusal Ordusunu teşkil, teçhiz ve eğitimini hızlandırmak olmuştur. Temmuz 2011 yılından bu yana güvenlik sorumluluklarını Afgan Ulusal Ordusuna devretmeye başlayarak 2014 yılına kadar, güçlerini çekmek ve 2014 yılından sonra Afgan Hükümetine destek sağlamak ve stratejik işbirliğini devam ettirmek olmuştur. (Erol ve Bingöl, 2012, s. 177)

Afgan Ulusal Ordusu, NATO ve ISAF tarafından eğitilmiş ve Ocak 2011 itibariyle, Afgan Ulusal Ordusu yedi bölgesel Kolorduya ayrılmıştır. Yaklaşık 150.000 aktif askerden oluşan Afgan Ulusal Ordusu, Amerika Birleşik Devletleri tarafından öncelikle desteklenen ve finanse edilen Afgan Savunma Bakanlığı, 2014 yılına kadar yaklaşık 260.000 asker olarak orduyu genişletmesi planlanmıştır. Orduda gelişmiş savaş eğitimi veren diğer NATO ülkelerinden ek sayıları 4.000'den fazla olan Amerikan askeri eğitmenleri vardır.

Afganistan ordusu 1880 yılında İngilizler desteği ile kurulmuş. 1992 yılından sonra çıkan hizip savaşları ve iç çatışmalar Afgan Ulusal Ordusunu dağıtmıştır. 2001 yılının sonlarında Taliban'ın ülkeden çıkarılmasından sonra, yeni Afgan Ulusal Ordusu, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'nun desteği ile oluşturuldu. 2002 yılından bu yana milyarlarca dolar değerinde askeri ekipman, tesis ve yardım Afgan Ordusuna sağlanmıştır. Orduya çoğu silah, Humvee, M-16 saldırı tüfeği, vücut zırhlı ceket gibi araçlar ve askeri teçhizat diğer türleri dâhil Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Afgan_Ulusal_Ordusu)

NATO ve ISAF güçleri 2014 yılının sonuna doğru Afganistan'dan çekilecek. Afgan halkının bir kısmı NATO'nun ülkeyi terk etmesini isterken; bir kısmı da NATO'nun Afganistan'da kalmasını istemektedir. Normal olarak dünyada hiç bir ülkenin halkı; kendi ülkesinin başka ülkelerin askeri güçleri tarafından yönetilmesini istemez; ama Afgan halkının bir kısmının NATO'nun kalmasını istemesinin nedenleri 30 yıllık savaştır. 30 yıldan bu yana Afganistan'da iç savaşlar baş göstermiştir ve binlerce sivil insanlar zara görmüştür. Halkın endişesi NATO'nun çekilmesiyle birlikte; yine Talibanın ülkeye hâkim olabileceği veya iç savaşların başlayabileceğidir. Afganistan'da yaşamış olsaydık; neden halkın bir kısmının NATO'nun Afganistan'da kalmasını istediklerini daha iyi anlayabilirdik.

2014 yılında NATO Afganistan'ı terk ederse; Afgan devletinin bu sorumluluk altından çıkamayacağı düşünülüyor. Afgan ordusunun; Talibana karşı savaşacak ve onları yok edecek kapasitede sahip olmadığı düşünülmektedir; çünkü 7 yıldır NATO ile birlikte Talibanın yok

etmeye çalışıyorlar; fakat halada başarmıştır. NATO'nun Afganistan'ı terk etmesiyle birlikte; yine çatışmalara ve iç savaşlara maruz kalacağı öngörülmüştür.

Bir yandan 2014, Nisan seçimlerde başarı gösteren Afgan Ulusal Ordusu (ANA) halkı umutlandırmıştır. Seçimler sırasında güvenliği başarılı bir şekilde sağlamaları, sadece Afgan Halkı tarafından değil başka ülkelerin liderleri tarafından takdir edilmiştir. Bu ve buna benzer başarıların devamlı olması Afgan Ulusal Ordusuna güveni artırmaktadır. Bir ülkenin güvenliğinin sağlanması için en önemli unsurlardan biri o ülkedeki askeri güvenlik unsurudur. Afganistan'da da askeri güvenliği güçlendirmek için Afgan Askerleri gerek ülke içinde ve gerek ülke dışında eğitim almakla Afgan Ulusal Ordusunu güçlendirmektedir.

Afgan Ordusunun ve Polisinin ülkedeki istikrarı ve güvenliği sağlamasında başarılı olması için aşağıda belirttiğimiz maddeler etkin olarak rol oynamaktadır:

- Askerlerin ve polislerin okur, yazar olmaları, iyi bir şekilde eğitim almaları ve vatan sevgisinin bulunması.
- Askerlerin ve polislerin sayıca yeterli olmaları
- Askerlerin ve polislerin gelir şartlarını iyileştirilmesi
- Askeri teçhizatların yeterli olması
- Ordu ve polis haricinde başka, grupların ve eski savaş lordlarının tümüyle silahsızlandırılması
- Askerlerin ve polislerin, etnik grupları dikkate alınarak teşkil edilmesi

Afgan Ulusal Ordusu ve Polisi yukarıdaki ilkeleri bulundurdukça, daha güçlü bir ordu ve polis olacaktır ve bu ilkeler Afganistan'ın istikrarı ve güvenliğini sağlanması için çok önemlidir.

4.2. Afganistan'da Ekonomik Güvenlik

Ekonomik Güvenlik Soğuk Savaştan sonra kendinden söz ettiren önemli güvenlik kavramlarından biri olmuştur. Ülkelerdeki ekonomik güvenlik, askeri güvenlik kadar önemli güvenlik kavramlarından biridir. Ekonomik güvenlik olmadan ülkelerde istikrarı ve güvenliği sağlamak oldukça zor ve neredeyse imkânsızdır.

Afganistan'da ekonomik güvenliğin sağlanması en önemli unsurlardan biridir. Uzun yıllar devam eden dış müdahaleler ve iç çatışmalar Afganistan'daki ekonomik faaliyetlerini zayıflatmıştır ve halkın gelir kaynaklarını kısıtlamıştır. Bu ekonomik sorunlar yasadışı faaliyetlerin artmasına sebebiyet vermiştir ve uyuşturucu ciddi gelir kaynağı olmuştur. Afganistan'ın yeniden yapılanması ve kalkınması için dış mali yardımlar büyük rol

oynamıştır. Afganistan devletinin, ülkenin yeniden yapılanması için harcayabileceği herhangi bir fonu yoktur, bu nedenle, batılı ülkelerin yardımlarına bağlı olarak kalmıştır.

Afganistan'ın gelir kaynakları dört çeşittir, birincisi kaçakçılık, ikincisi afyon üretimi ve satımı, üçüncüsü uluslararası insani yardım ve dördüncüsü ise tarımcılık ve hayvancılıktır. Afganistan'ın ekonomik durumu 2001 yılından bu yana, özellikle artan yağışlardan dolayı, tarım üretiminde büyük ölçüde ilerlemeler görünmüştür. Bu ilerlemeye rağmen sermaye ve iş gücü kaybı nedenlerinden dolayı son 20 yıldan bu yana Afganistan'ın GSMH'si büyük düşüş göstermiştir. Halkın %80'nin günlük geliri bir doların altındadır.

Afganistan halkı için iş imkânları çok sınırlı olmuştur, uzun yıllar iç savaşlar, hemen hemen bütün fabrikaları ve sanayi alanlarını kullanılamaz hale getirmiştir. Fabrikaların ve sanayi alanlarını yeniden yapılmasını güvenlik sorunları engellemiştir.

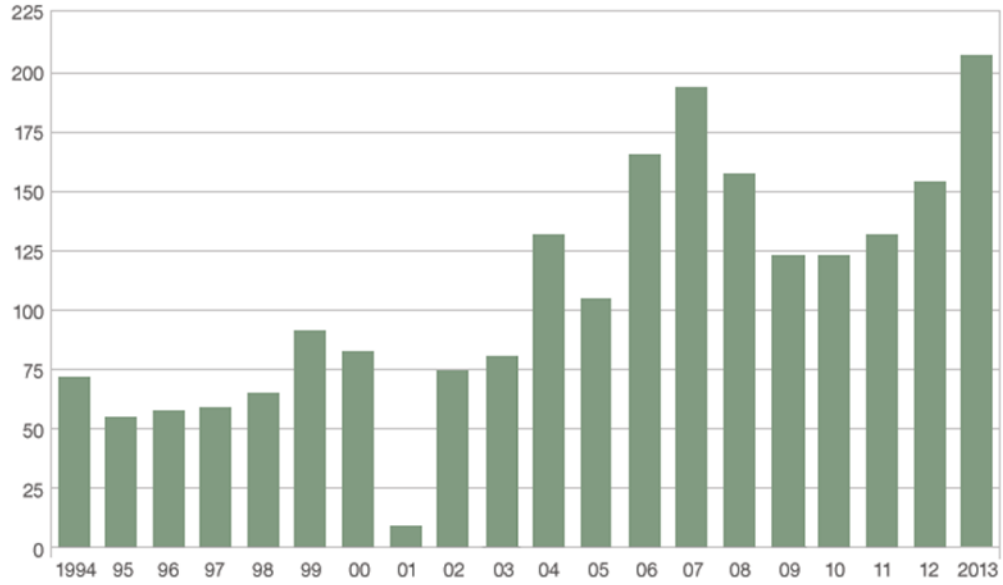
Afganistan'ın ekonomik güvenliği, siyasi istikrara, askeri güvenliğe ve devletin gücüne bağlıdır. Zayıf ekonomi ve halkın fakirliği devletin istikrarına zara verir. Ekonomi güvenliğinin gelişmesi, insanlar için iş ve gıda güvenliği sağlar, böylece insanlar ekonomik sorunlarla mücadele etmekten kurtulurlar. Fabrikaların ve sanayi alanlarının gelişmesi Afganistan'ın istikrarı için önemli rol oynamaktadır. Afganistan'ın gelişmesi için fabrika ve sanayi alanlarında yatırımların yapılması gerekmektedir, çünkü batılı ülkelerin yardımları sonsuza kadar devam etmemektedir. 2002 yılından bu yana yapılan yardımlar 2014 yılının sonuna kadar azalacaktır, bu nedenden dolayı Afganistan'ın kendi gelirlerini sağlamak için çaba göstermesi gerekmektedir. (Redman, 2011, s.97,98)

Afganistan'da ekonomik güvenlik sorunları başlıca, kaçakçılık, afyon üretimi, yolsuzluk, rüşvet, uluslararası yardımların doğru şekilde kullanılmaması, halkın iş imkanının olmaması, tarım ve hayvancılık alanında gelişimin sağlanmaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya genelinde, uyuşturucunun %90'dan fazlası Afganistan'da üretilmektedir. Uyuşturucu üretimi Afganistan'ın en önemli ekonomik kaynaklarından. Yaklaşık 26-30 milyon nüfusun, 3,3 milyonu uyuşturucu üretmektedir. Sovyetler zamanında en önemli gelir kaynağı tarımcılık ve hayvancılık olmuşken, şimdi ise uyuşturucu olmuştur. (Redman, 2011, s.113)

Opium cultivation in Afghanistan, 1994-2013

Hectares (thousands)

Source: UNODC Afghanistan Opium Survey 2013

2001 yılından bu yana yapılan milyarlarca dolar yardıma rağmen, yoksulluk devam etmektedir. Asya Kalkınma Bank verilerine göre; Afganistan'daki yoksulluk oranı %36'dır. (Redman, 2011, s.99)

Yoksulluğun oranı %36 olan ülkede güvenliğin sağlanması oldukça zordur. Özellikle Afganistan gibi bir ülkede insanların yoksul ve fakir olması, ülkeyi tehdit etmektedir, çünkü fakir ve yoksul olan gençler Taliban Örgütüne katılma olasılığı fazladır.

Yakın tarihe baktığımızda, Asya'nın hiç bir ülkesine, Afganistan kadar dış yardım yapılmamıştır. Sadece 2010 yılında Afganistan'ın kalkınması ve yeniden yapılanması için 6.4 Milyar Amerikan doları ve Afgan Ulusal Ordusu için 1 Milyar Amerikan doları yardım yapılmıştır. Bu kadar uluslararası yardıma rağmen, gün geçtikçe, suikast, canlı bomba, patlama eylemleri ve güvenlik sorunları hız kazanmakta ve sivil insanlar hayatlarını kaybetmektedir. 2006 yılından 2011 yılına kadar sivillerin yaralanması ve hayatlarını kaybetmeleri 3000 kişi olarak artmıştır. Canlı bomba eylemleri 2005 yılında 17'iken, 2010 yılında 78'e artmıştır. (Zyck, 2012, s. 250, 256)

Afganistan'ın ekonomik güvenliği, genelde batılı ülkelerin yardımı ile sağlanmaktadır. Bilindiği gibi bu yardımlar yavaş yavaş sona ermektedir. Afganistan artık ekonomik güvenliğinin sağlanması için alternatif yollar bulmak zorundadır. Afganistan'daki doğal kaynaklar şüphesiz, bu ülkenin ekonomisine katkı sağlayacaktır. Afganistan'ın doğal kaynaklarının işletilmesi bu ülkenin ekonomik sorunlarının birçoğunu çözecektir. ABD'nin jeolojik inceleme raporu sonucunda, Afganistan'da 1 trilyona ABD doları kadar doğal

kaynak bulunmaktadır. Afganistan Maden Bakanlığı tarafından sunulan bir raporda ise, Afganistan'da 3 trilyon ABD doları değerinde doğal kaynak bulunmaktadır. (Lipow, Melese, 2012, s. 316). Bu doğal kaynakların işletilmemesinin en büyük nedenini, ülkedeki güvenli sorunları teşkil etmektedir.

Afganistan'daki potansiyel doğal kaynaklar ve üreteceği parasal karşılıklar şöyledir; Demir cevheri 420 milyar dolar, bakır 274 milyar dolar, doğalgaz ve petrol 223 milyar dolar, granit 144 milyar dolar, niyobyum 89 milyar dolar, lityum 60 milyar dolar, altın 25 milyar dolar, potasyum 5 milyar dolar, kömür 5 milyar dolar, alüminyum ise 4.4 milyar dolardır. (<http://enerjienstitusu.com/2014/03/12/afganistanin-1-trilyon-dolarin-uzerinde-islenmemis-dogal-kaynak-potansiyeli-var/>)

Afganistan'da ekonomik güvenliğin inşası için, toplumsal çatışmaların yok edilmesi gerekmektedir. Çünkü toplumsal çatışmalar, ekonomik güvenliğin çöküşüne sebeptir. Bu çatışmalar, yolların, okulların, hastanelerin, su borularının, elektrik binalarının harabeye dönüşmelerine sebep olmuştur. Bu harabaların inşası için güçlü ekonomiye ihtiyaç duyulmaktadır. Afganistan'da güçlü ekonomik güvenlik inşa etmeden önce, başka nedenlerle birlikte, toplumsal ve iç çatışmalarının sona ermesi şarttır. (Coyne ve Pellillo, 2010, s. 627)

4.3. Afganistan'da Toplumsal Güvenlik

Toplumsal Güvenlik Kavramı, güvenliğin sağlanmasında çok önemli bir kavramdır. Toplumsal güvenliğin sağlanması, bir köyün, bir şehrin, bir ülkenin ve de dünyanın güvenliğin sağlanması anlamına gelir. Toplumsal çatışmalar sadece, çatışmaların yaşandığı bölgeleri değil, belki dünyanın refahını bozar. Toplumda güven, dünyada güven anlamına gelmektedir.

Afganistan'da toplumsal güvenlik sorunları Dr. Necibullah iktidarının sona ermesiyle daha çok hissedilir hala gelmiştir. Ülkedeki farklı etnik grupların uzlaşmaması, toplumsal güvenliği tehdit etmektedir. Afganistan'da ulus veya toplum anlayışı neredeyse yoktur. Afganistan'da yaşayan insanlar kendilerini Afgan kimliği ile çoğu zaman ifade etmezler, ülke içinde yaşayan insanlara sorulunca, Afgan'ım demezler, herkes kendi etnik grup kimliği ile kendilerini ifade ederler. Mesela onlar, Tacığım, Özbeğim, Türkmen'im, Hazarayım, diye cevap verirler. Eğer ülke dışında yaşıyorlarsa, Afganistan Taciklerindenim, Afganistan Türkmenlerindenim, Afganistan Özbeklerindenim ifadelerini kullanırlar. Afgan kelimesinin genelde Peştun etnik grubu ifade ettiğini savunurlar. (Hajiyarali, 2013, s.53). 2014 yılında Afganistan halkına elektronik kimlik kartları dağıtılacaktı, fakat bu kimlik kartları büyük çelişkilere neden oldu, bu kimliklerde milliyet olarak herkes Afgan kelimesiyle ifade

edilmişti, ancak etnik gruplar biz Afgan değiliz, biz kendi etnik grup kimliklerimizle ifade edilmek isteriz diye, büyük sorunlara ve çelişkiler yol açtılar. Bu nedenden dolayı bir türlü kimlikler basılıp halka dağıtılamadı.

Tarih boyunca farklı imparatorluklar ve devletler tarafından işgale maruz kalan Afganistan, yoğun bir etnik, dinsel ve kültürel karşıma sahiptir. Afgan ulusunun veya toplumunun oluşumunu yukarıda zikrettiğimiz unsurlar geciktirmiştir. Afganistan’da yerel ve ulusal düzeyde kimlik sorunları devam etmekle birlikte bütünleşme sağlanamamıştır. Ülkede ortak bir ulusal kimlik ortaya konamamıştır ve büyük bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar tarih boyunca kendi etnik boylarıyla ifade edilmek istemişlerdir. Afganistan’da hiç bir zaman bir ulusa veya topluma ait olma duygusunu yaşamamıştır ve tek bir milletten söz edilmemiştir. Tek milletten ve toplumdan söz etmek için bu farklı etnik grupların arasında paylaşılan ortak bir değer bulmak çok zor olmuştur. (Büyükbaş, 2006, s.13)

Afganistan’da sosyal yapı içinde halen kabile düzeninde yaşayan gruplar çoğunluktadır. Gelenekçi yapıda olmaları bu grupları birbirinden ayırmaktadır ve aynı zamanda merkezi otoriteyi de sadece temsilci olarak görmelerine sebep olmaktadır. Ülkede ABD’nin müdahalesinin ardından kurulan hükümet ve kabul edilen anayasa, etnik çoğulculuğu içerir şekilde oluşturulmuştur. Bu durum etnik grupları belli ölçüde memnun etmesinin yanında ülkede demokratik düzenin kurulması açısından çok önemlidir. Ancak 2003 yılında kurulan hükümetten bu yana ülkede güvenlik ve istikrar sorunu devam etmektedir. Taliban unsurlarının halen eylemlerini sürdürmesi ve ülkedeki uyuşturucu ticaretinin devam etmesi merkezi otoritenin kurmaya çalıştığı demokratik düzeni tehdit etmekte, merkezi otoriteyi zayıflatmaktadır. Afgan halkı bu istikrarsızlık karşısında hükümet ile Taliban’a karşı güven bunalımı yaşamaktadır. İstikrarsızlık içinde geçen süre halkın Taliban’a yaklaşmasına sebep olmaktadır.

Etnik sorunların çözülebilmesi için Taliban’ın yaptığı eylemlerin etkisiyle ortaya çıkan istikrarsızlığın çözülmesi, uyuşturucu ticaretinin alınacak önlemlerle yasaklanması, demokratik düzeni sağlayıcı ilerlemelerin kaydedilmesi ve gelenekçi yapıda bulunan toplumun çok iyi analiz edilerek devlet yapısına uyacak bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.

Afganistan’da toplumsal güvenliğin sağlanması için etnik gruplar arasındaki sorunların çözülmesi ile birlikte, yeni seçilecek olan cumhurbaşkanında bu konuda daha derin düşünmesi ve etnik gruplar arasındaki dengeyi sağlayacak bir hükümet kurması lazımdır.

4.4. Afganistan'da Çevre ve Sağlık Güvenliği

Çevre güvenliği, insanların sağlıklarını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Bu nedenden dolayı çevresel güvenlik kavramların sıkça kullanılmaya başlamıştır. Çevre ile güvenlik arasındaki bağlantı soğuk savaş sonrası uluslararası arenada ifade edilmeye başlamıştır. 1980'lerde görülen çevresel sorunlar, özellikle kıtlık olaylar insanlar arasında çatışma ve şiddete neden olacak şekilde olmuştur. (Dalby, 2008, s.179). Çevresel sorunlar insanların, şehirlerin, ülkelerin ve dünyanın refahını tehdit edecek şekilde olduğu için, önemli güvenlik kavramlarından biri olmuştur.

Afganistan'da çok yıllardan beri süren savaşlar sonucunda ciddi bir çevre sorunu oluşmuştur. Ülke genelinde kanalizasyon bulunmaması, temiz su kaynaklarının yetersiz olması, ülkede yağışların azlığı ve kuraklık sebebiyle sağlıklı yaşam koşulları bulunmamaktadır. Dünya Sağlık Örgütünün yaptığı ölçümler neticesinde, özellikle yaz aylarında oluşan toz yığını içinde insan sağlığına zararlı maddeler olduğu da tespit edilmiştir. (T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, TİKA, Afganistan İslam Devleti)

Afganistan'da tabii ki çok büyük sorunlar yaşanmaktadır, bu büyük sorunlardan biride çevre sorunudur. Her yıl binlerce kişi çevresel sorunlardan dolayı hayatlarını kaybetmektedir. Afganistan'da çevresel güvenliğin sağlanmaması daha büyük felaketlere neden olabilmektedir. Çevresel sorunlar sadece insanları değil, bunula beraber, hayvanların ve bitkilerin sağlıklı yetişmelerini tehdit etmektedir. Afganistan gelirinin birçoğunu tarım yolunda elde etmektedir, çevresel sorunların Afganistan tarımına zarar vererek, ülkenin ekonomisinde tehdit eder. Çevresel güvenliğin sağlanmaması görüldüğü gibi, Afganistan'da birçok felaketlere neden olabilmektedir.

Gerek çevredeki hava kirliliği olsun, gerek çevredeki önlemlerin alınmamasından dolayı insanların sellere ve heyelanlara maruz kalmaları, binlerce insanların hayatlarına mal olmaktadır. Çok yakın tarihte gelen seller yaklaşık 300 kişinin ölümüne ve heyelanların 2100 kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir. (<http://www.trturkhaber.com/afganistan-da-heyelan-2-bin-100-olu/2700/>) Bu ve buna benzer çevresel güvenliklerin sağlanmaması Afganistan'daki insanların sağlık ve yaşamlarını tehdit etmektedir. Afganistan'daki sorunların azalması için çevresel güvenliğin sağlanması başka güvenlik alanları gibi çok önemli ve hayati bir meseledir.

SONUÇ

Afganistan tarih boyunca dış müdahalelere ve işgallere maruz kalan bir ülke olup daha sonra kendi iç savaşları ve çatışmalarıyla, sorunlar içinde boğulan bir ülke konumunda olmuştur. İlk dış ülkeler işgalleri, sonra ülke içindeki iç savaşlar ve çatışmalar, daha sonra Talibanın hâkim olması, Afganistan'ı çıkmazların içine sokmuştur.

11 Eylül saldırıları bütün dünyayı etkilemiş ve bütün dünya için dönüm noktası olmuştur. Bu saldırılar Taliban Örgütünün sonunu geldiğini müjdelemiş ve Taliban hâkimiyeti yapılan operasyonlar neticesinde sona ermiştir. Taliban Hâkimiyetinden sonra Afganistan için yeni bir dönem başlamıştır ve çoğu ülkeler başta ABD olmak üzere yardımlar yağdırmaya başlamışlardır. Artık Afganistan halkı, Afganistan'ın dertlerinin biteceğine ve sorunların çözülmesine inanmaya başlamıştır. Fakat bir kaç yıl sonra Taliban Örgütü yeniden Afganistan ve Afgan halkı için en büyük tehdit olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Taliban Örgütü tarafından yapılan canlı bomba eylemleri binlerce sivil insanların hayatlarını yetirmelerin sebep olmuştur.

2001 yılından bu yana Afganistan'ın sorunlarının çözümü için ABD ve NATO gereken çabaları göstermiştir ve genel olarak askeri güvenlik sorunları çözmeye çalışmıştır. Afganistan'daki sorunların çözümünde tabi ki askeri güvenlik en başta gelir, ama askeri güvenliğin sağlanması Afganistan'ın sorunlarının çözülmesine yetersiz kalmıştır. Eğer askeri güvenliğin sağlanması ile Afganistan sorunları çözülsedydi, 13 yıl içinde çözülmüş olurdu. Maalesef Afganistan'da gün gittikçe, Taliban eylemleri ilerlemekte ve sorunlar devam etmektedir.

Afganistan'ın sorunları çoktur, o yüzden sorunların çözümü için çok seçenekli çözümler aranmalı. Afganistan'da 30 yılı aşan savaşlar neticesinde, ülkeni milli ordusuna, ekonomisine, yollarına, binalarına, çevresine, sosyal yapısına, insanların düşüncelerine ve buna benzer birçok alanda büyük zararlar yaşanmıştır. Bu sorunların çözümü için sadece askeri güvenliğin sağlanması doğru bir sonuç vermeyecektir.

Ülkenin güçlü olması ve dış tehditlere karşı güvende kalması için güçlü ve modern bir orduya ihtiyaç vardır. Askeri güvenliğin sağlanması, ülke güvenliği için önemli unsurlardan biridir ama tek başına ülkede ki sorunların çözümüne yeterli olarak görülmemektedir. Bunun yanında, özellikle Afganistan gibi bir ülkede, sosyal güvenliğin, ekonomik güvenliğin, çevre güvenliğinin ve buna benzer birçok güvenlik alanlarını göz ardı etmemek lazım.

Afganistan'da sosyal ve toplumsal güvenliğin sağlanması, bu ülkedeki birçok sorunların çözümüne sebep olur. Maalesef Afganistan'da bir toplum anlayışı yoktur, gerek etnik olsun, gerek mezhepsel olsun, bu sorunların Afganistan'daki toplumsal güvenliği tehdit etmektedir. Toplumsal güvenliğin sağlanması çok zor gibi görünse bile bunun sağlanması için en az askeri güvenliğin sağlanması için gösterilen çaba gösterilmeli, çünkü toplumsal güvenliğin olmadığı bir ülkede, savaş ve çatışmanın çıkması anı bir meseledir. Toplumsal güvenliğin sağlanması için etnik ve mezhepsel düşünce anlayışından, milli düşünce anlayışına geçilmelidir. Afganistan'ın halkının böyle bir düşünceye sahip olmaları çok zordur ama imkânsız değildir. Milli düşünce anlayışı için liderler en büyük rolü oynamaktadır. Liderlerin ayrı ayrı düşünce anlayışı ile değil de, milli düşünce anlayışı ile hareket etmeli ve ona güvenen insanlarda bu düşünceyi aktarmalıdır. Ailelerin milli düşünceye sahip olmaları ve öğretmenlerin milli düşünceye sahip olmaları, toplumsal güvenliğin sağlanması için en önemli nedenlerden biridir. Afganistan'da toplumsal güvenliğin sağlanması için zaman ve sabıra bolca ihtiyaç vardır.

Afganistan ekonomik bakımından en fakir ülkelerden biridir, bunun nedeni, sonu olmayan savaşlar ve iç çatışmalar. Afganistan'ın ekonomik güvenliğinin sağlanması, ülkenin zenginleşmesine sebep olur, böylece ülkede yaşayan insanları da etkilemektedir. İnsanların yaşam tarzları iyileşmesi ülkedeki sorunların azalmasına sebep olur. Fakir insanların artması ülkedeki güvenliği tehdit etmektedir. Afganistan'daki binlerce insan fakir olduklarından dolayı, hırsızlık, canlı bomba ve buna benzer eylemlerde girişerek ülkedeki huzuru bozmaktadır. Binlerce gençler uyuşturucuya bağımlı olarak dilencilik yapmaktadır. Bütün bu sorunların çözülmesi için ekonomik güvenliğin sağlanması lazım. Afganistan'da yapılan iç ve dış ticaretler ve yatırımların bu ülkenin güvende kalması için çok önemlidir. Ne kadar ticaret ve yatırım çok olursa o ülkede o kadar savaş olasılığı azalmaktadır.

Afganistan'ın sorunlarının çözülmesi için çevresel ve sağlık güvenliğin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Çevresel güvenlik neredeyse unutulmuş bir haldedir. Hâlbuki çevresel güvenliğin sağlanması, Afganistan gibi tarımsal bir ülkede çok önemlidir. Çevresel güvenliğin sağlanmaması, çeşitli, su ve hava kirliliklerine neden olarak binlerce insanın ölümüne sebebiyet vermektedir. Çevresel önlemlerin alınmaması neticesinde ülkede gelen seller ve tabi afetlerin haddi hesabi yok ve bu olaylar neticesinde binlerce insan hayatını kaybetmektedir. Her ne kadar merkezi şehirlerde sağlık sorunları hastaneler tarafından karşılanırsa da, kırsal ve köylerde basit bir sağlık sorunuyla hayatını kaybeden insanlar ve çocuklar var. Çevresel ve sağlık güvenliğinin sağlanması Afganistan için başka güvenlik alanları gibi önemli güvenlik alanlarından biridir.

Sonuç olarak Afganistan'daki sorunların çözümünde tüm güvenlik alanları üzerinde çalışılması gerekmektedir. Sorunların özümü tek taraflı olmayıp, çok taraflı bir olaydır. Afganistan maruz kaldığı savaşlar ve çatışmalardan dolayı bütün alanlarda zarara uğramış ve bu alanlar üzerinde çalışılması gerekmektedir. Gerek askeri olsun, gerek ekonomik olsun, gerek toplumsal ve çevresel olsun, 30 yılı aşan savaşlardan dolayı derin etkilenmiştir ve zarara uğramıştır. Bunların inşası için tek bir güvenlik alanını ele almak yeterli olmamıştır. Afganistan'daki sorunların çözülmesinde askeri güvenlikle birlikte, ekonomik güvenliğin, toplumsal güvenliğin, çevresel ve sağlık güvenliğinin ve başka güvenlik alanlarının üzerinde çalışılmalı ve bütün bu güvenlik alanlarına önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Balcı A., “Afganistan: Küresel Güçlerin Oyun Alanı”, Nobel Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Cilt: 1, 2010.

Gözen R., “Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk Küreselleşme ve 11 Eylül”, Alfa yayınevi, 2004.

Karacasulu Z. N. “Bölgesel Güvenlik Analizi Afganistan”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2011.

Oğuz E. “Hedef Ülke Afganistan”, Doğan Kitap yayınevi, 1.Baskı, Aralık 2004.

Tezler

Büyükbaş M., “ABD’nin Afganistan Müdahalesi ve Afganistan’da Oluşturulan Yeni Yöntem Yapısı”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta 2006.

Hajiyaralı F., “Afganistan’ın Etnik yapısı ve Kimlik Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya 2011.

Polat İ., “11 Eylül Terör Saldırıları ve ABD’nin Afganistan Müdahalesi”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Isparta 2006.

Saaie A., “Afganistan’da Siyasi Partiler Tarihçesi”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Isparta 2009.

Makaleler

Aras B. Ve Toktaş Ş., “Afganistan’s Security: Political Process, State Building, and Narcotics”, *Middle East Policy*, Volume XV, No 2, Summer 2008.

- Aysultan H., “Afganistan’da Dil politikaları”, *TSA*, Yıl: 14, S:1, Nisan 2010.
- Birdişli F., “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünce sel Temelleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31 Yıl:2011/2 (149-169 s.).
- Brauch H. G., “Güvenliğin Yeniden Kavramlaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, Uluslararası Akademik Dergi, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008.
- Brauch H. G., “Four phases of research on envireonment and security”, *International Security, Peace, Development and Environment*, Germany 2006.
- Canan E. Ş., “Türk Kamuoyunda NATO Algısı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, Yaz 2012.
- Coyne J. C. ve Pellillo A., “Insight From Afghanistan and Iraq”, *Routledge Taylor and Francis Group, Defence and Peace Economics*, Vol. 22(6), December 2011.
- Çetinkaya Ş., “Güvenlik Algılanması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı: 2, Aralık, Ocak, Şubat 2012-2013.
- Çolakoğlu S., “Afganistan’ın İstikrarı ve Bölgesel İşbirliği”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, Ekim 2012.
- Dalby S., “Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008.
- Doğan N., “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60-3, 2006.
- Ergül N., “Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletlerin Rolü ve Uygulamaları”, *Teori Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2012.
- Erol M. S. ve Bingöl O., “Afganistan’da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler”, *Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı 10, Yaz 2012.
- Fevzi F., “Afganistan’da Türk Kültürü ve Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Life Sciences*, Volume 1, Number 1, 2012.

- Halatçı Ü., “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun **Değerlendirilmesi**”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 7, 2006.
- Kozyulin V., “Afghanistan: 2014 and the Taliban with its Head Held Proud but Low”, *Defence and Peace Economics*, Volume 19, No 1, February 2013.
- Lipow J. Melese F., “Can Afghanistan Avoid the Natural Resource Curse”, *Defence and Peace Economics*, Volume 28, No 4, December 2012.
- Mesjasz C., “Ekonomik Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008.
- Özer S. ve Uysal O. C., “NATO ve AB’nin Değişen Güvenlik Stratejilerinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi”, *Akademik İİBF Dergisi*, Cilt 10, Sayı 19, Yıl 2010.
- Redman N., “The Economy, the budget and narcotics”, *Afghanistan to 2015 and Beyond*, Chapter Four, December 2011.
- Sandıklı A. ve Emeklier B., “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam, İstanbul 2011.
- Tangör B., “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 30, Yıl 2012.
- Yaman D., “NATO’nun Yeni Görevi: Terörizmle Mücadele ve bu Eksende Atılan Adımlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 7, 2006.
- Yapıcı U., “Uluslararası Hukukta Terörizme karşı kuvvet kullanım sorunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 7, 2006.
- Yazıcı O., “Afganistan’daki Otorite Bosluğunun Tarihî Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri”, *History Studies*, Volume 2/1, 2010.
- Waeber O., “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008.
- Wolf P., “The Assassination of Ahmad Shah Masood”, 14 September 2003.
- Zyck S. A., “The Economisation of conflict termination in Afghanistan”, *Defence and Peace Economics*, Volume 12, No 3, August 2012.

Internet Kaynakları

- ABD Savunma Bakanlığı Raporu, Afganistan'ın Beş Yılı
- Asya Araştırmaları Programı, Rapor No: 31, Mart 2011, s. 17-18
- DEİKA, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Afganistan Ülke Bülteni, Haziran 2011
- Haber Tarihi: 11 Eylül 2008 Perşembe Saat 12:25, Cihan Haber Ajansı (148542)
- İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, Afganistan Ülke Raporu, 2007
- Moğol İstilasından ABD İşgaline, <http://afganistan.ihh.org.tr/>
- ORSAM, Asya Araştırma Programı, Rapor No: 31, Mart 2011, Afganistan ve Pakistanda Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
- T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, TİKA, Afganistan İslam Devleti
- the response, 11 September 2001, research paper 01/72, 3 October 2001, s: 40
- TUIÇ AKADEMİ, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği Yayınıdır, <http://www.tuicakademi.org//>, **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri**
- <http://www.nato.int>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Afgan_Ulusal_Ordusu
- <http://enerjienstitusu.com/2014/03/12/afganistanin-1-trilyon-dolarin-uzerinde-islenmemis-dogal-kaynak-potansiyeli-var/>
- http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2009/08/090812_afghanistan_timeline.shtml
- <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-afganistan-savasi>
- <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2014/04/14/afgan-secimlerinde-abdullah-onde>

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Muzaffer Toofan NOORY

Doğum Tarihi ve Yeri : 31.01.1983 - Jawzjan / Afganistan

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Afgan-Türk Okulu Lise Mezunu, 2001

Lisans Diploması : Jawzjan Üniversitesi, İngilizce Edebiyatı Bölümü Lisans Mezunu,
2007

Yüksek Lisans Diploması: Akdeniz Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
İlişkiler Ana Bilim Dalı, 2014

Tez Konusu : Afganistan'daki Güvenlik Sorunları

Yabancı Dil / Diller : Farsça, Türkçe, İngilizce

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Crosslink Development International (CDI), Eğitim Projesi
Yardımcısı ve İngilizce Tercümanı, 2005

USAID/HEP (Higher Education Project) Projesi Koordinatörü ve
İngilizce Okutmanı, 2011

Jawzjan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, 2014

E-Posta : toofan.noory@yahoo.com